

SINTER 23

Založený v roku 1989

Ochrana prírody a jaskyniarstvo v roku 2014 z pohľadu múzea

Vydalo: © Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, október 2015

Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Školská ul. 4, 031 01 Liptovský Mikuláš
tel.: 044/547 72 18; 547 72 17; fax: 044/551 43 81; <http://www.smopaj.sk>; e-mail: smopaj@smopaj.sk; IČO 361 45 114

Editor: doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.

Výkonný redaktor: RNDr. Dagmar Lepišová

Redakčná rada: Mgr. Leonard Ambróz, Magda Čopková, Ing. Jiří Goralski, Mgr. Eva Greschová, Ing. Peter Holúbek, Mgr. Iveta Korenková, Edita Paprčková, Dagmar Staroňová

Grafická úprava: Miroslava Spišiaková

Jazyková úprava: Edita Paprčková

Tlač: Tlačiareň RVprint, s. r. o., Uhorská Ves 84, 032 03 Liptovský Ján

Náklad: 150 ks

Cena: nepredajné

ISSN 1336-7595

Predná strana obálky: Plameň olejového kahanca. Foto: P. Holúbek; Plameň acetylénovej lampy. Foto: P. Holúbek; Bielokvet močiarny (*Parnassia palustris*), NPR Skalná Alpa. Foto: M. Vecko; Hlaváč sivastý (*Scabiosa canescens*). Foto: A. Benová.

Zadná strana obálky: Koláž z otvorenia zrekonštruovanej historickej budovy múzea, národnej kultúrnej pamiatky.

Dana Šubová: Slovo na úvod 3

Populárno-náučné články

Miroslava Haršaniková, Peter Holúbek, Pavol Pokrievka, Jaroslav Teplický: Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2014 5

Jozef Psotka, Gabriel Lešínský: Nové krasové územie a nové jaskyne vo Volovských vrchoch 10

Zuzana Šimková: Ján Volko-Starohorský a jeho pôsobenie na poli archeológie 14

Leonard Ambróz, Alena Benová, Janka Padyšáková, Kristína Urbanová, Martin Vecko: Inventarizačný výskum NPR Skalná Alpa a NPR Jánošíkova kolkáreň v ÚEV Veľká Fatra 18

Z fondov a zbierok múzea

Magda Čopková: Knižnica v roku 2014 19

Ivica Hlaváčová: Národná databáza jaskýň v roku 2014 19

Iveta Chomová: Historické fotografie podzemných krasových javov 22

Z histórie

Iveta Chomová: Kalendárium 25

Eva Greschová, Leonard Ambróz: 85 rokov od vyhlásenia Demänovskej doliny za prírodnú rezerváciu (1929 – 2014) 27

Eva Greschová: 100. výročie narodenia Leonarda Blahu (1914 – 1980) 29

Aktivity múzea

Výstavná činnosť 31

Podujatia 33

Projekty 34

Iné aktivity 39

Spoločenská kronika

Zuzana Šimková: Jubileum Ivety Korenkovej 43

Eva Mauritzová: Jubileum Dagmar Staroňovej 43

Eva Greschová: Jubileum Magdy Čopkovej 44

Eva Greschová: Sedemdesiatnik Marcel Lalkovič 44

Rok 2014 bol predovšetkým rokom ukončenia rekonštrukčných prác na budove múzea a úprav exteriéru vrátane garáží, dvoch vodných plôch, oddychovej zóny pre deti i dospelých a náučného chodníka v rámci projektu zo štrukturálnych fondov EÚ Rekonštrukcia historickej budovy múzea, kultúrnej pamiatky pre environmentálne vzdelávanie. Vytvorené boli štyri podlažia s prezentačnými priestormi a časť budovy bola upravená pre prevádzku múzea. Kolaudácia stavby sa konala v decembri 2014. Verejnosť sa mohla zoznámiť so zrekonštruovanými priestormi počas podujatia, súčasťou ktorého bola aj nočná vyhládka na mesto z rozhládne múzea.

Popri plnení týchto náročných úloh múzeum pokračovalo v realizácii svojich prezentačných aktivít. Zabezpečilo cyklus prednášok Ekodni – jar, jeseň a tiež workshopy a prednášky k významným dňom životného prostredia. V novembri sa v zrekonštruovaných podkrovných priestoroch v spolupráci so Slovenskou speleologickou spoločnosťou, ŠOP SR – Správou slovenských jaskýň a Mestom Liptovský Mikuláš konal 17. ročník medzinárodnej súťaže fotografií s jaskyniarskou tematikou pod názvom Speleofotografia 2014. V rámci práce s marginalizovanými skupinami sme pre skupinu zrakovo hendikepovaných návštevníkov pripravili 12. ročník cyklu výstav Fragmenty z prírody – Obojživelníky, plazy a vodné vtáky a 12. ročník cyklu výstav Príroda našimi očami, na ktorých sú pravidelne prezentované výtvarné práce detí i dospelých s mentálnym hendikepom. Podieľali sme sa na realizácii 20. ročníka Stretnutia seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska venovanom významnému ochranárovi Jozefovi Čajkovi a 50. ročníka celoslovenského Tábora ochrancov prírody, ktorý sa konal v Národnom parku Nízke Tatry. Odborní pracovníci pokračovali v zabezpečovaní prednášok pre Univerzitu tretieho veku pri Akadémii ozbrojených síl M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. Výstavou Noční lovci spojenou s prednáškami, ekohrou a kvízom sme sa zapojili do projektu Ministerstva kultúry SR Vlakom do múzeí a galérií. Určite zaujímavou bola aktívna účasť na medzinárodnej konferencii ICOM-ICTOP 2014 v Hanoji vo Vietname a to nielen vďaka predneseným referátom, ale aj unikátnosti lokality jej konania. Činnosť múzea sme tiež prezentovali na 42. medzinárodnej konferencii CIMUSET 2014 v Paríži vo Francúzsku a na niekoľkých ďalších zahraničných a domácich konferenciách.

Rok 2014 teda priniesol veľa úloh, ktoré si vyžadovali nemálo pracovného úsilia všetkých zamestnancov múzea. V roku 2015 bude dokončená pripravovaná expozičná časť a dáme do prevádzky múzeum, ktoré si určite zaslúži pozornosť širokej verejnosti.

Year 2014 was mainly the year of finishing the reconstruction of the Museum building and the Museum exterior including garages, two water areas, a rest area, and an educational trail within the project from structural funds of the European Union named Reconstruction of a Historical Museum Building, a Cultural Monument for Environmental Education. There were created four storeys of presentation spaces with a part designed for Museum operation. A final inspection was held on December 2014. Public could become acquainted with reconstructed spaces during an event that also contained a view of the city from a Museum lookout tower.

Besides these difficult tasks, the Museum continued with realizing the presentation activities. It provided a lecture cycle Eco Days – spring, autumn as well as workshops and lectures on the occasion of important days of environment. On November there was realized the 17th year of international photo competition on a speleological theme Speleophotography 2014 in cooperation with the Slovak Speleological Society, the State nature Protection – Slovak Caves Administration, and the Town of Liptovský Mikuláš. For marginalized groups we prepared the 12th year of the exhibition cycle Fragments from Nature – Amphibians, Reptiles, and Water-Birds aimed at visitors with a sight handicap, and the 12th year of the exhibition cycle Nature by Our Eyes that regularly presents art works of mentally handicapped children and adults. We participated in the 20th year of Meeting of Seniors of State Nature Protection in Slovakia devoted to an important protectionist Jozef Čajka, and the 50th year of all-Slovak Camp of Nature Protectionists held on the Low Tatras National Park. Specialized workers continued with providing the lectures for the Third Age University in the Armed Forces Academy of General M. R. Štefánik in Liptovský Mikuláš. We participated in the project To Museums and Galleries by a Train of the Ministry of Culture of the Slovak Republic by the exhibition Night Hunters joined with lectures, an eco-play, and a quiz. An important one was active participation in the international conference ICOM-ICTOP 2014 in Hanoi, Vietnam not only for presented papers but also for a uniqueness of this locality. Museum work was also presented on the 42nd international conference CIMUSET 2014 in Paris, France and several others foreign and home conferences.

Therefore year 2014 brought many tasks that required great work effort of all Museum workers. We hope that in 2015 there will be successfully finished a prepared expository part, and we will make public the Museum that will certainly deserve attention of a broad public.

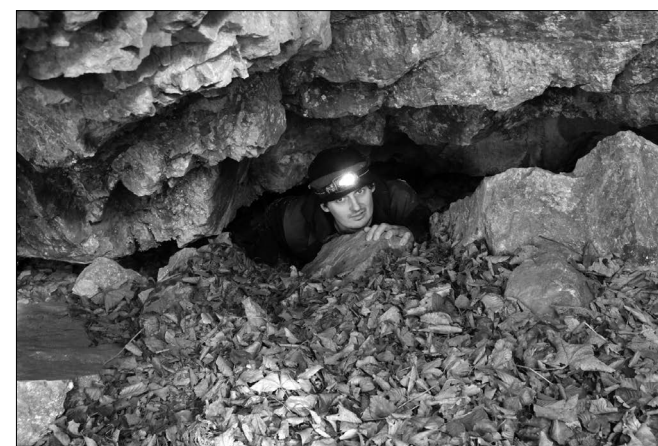
Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2014

Miroslava Haršaníková, Peter Holúbek, Pavol Pokrievka, Jaroslav Teplický

V roku 2014 pracovníci múzea pokračovali v získavaní zemepisných súradníc vchodov do jaskýň v rámci už finančne ukončeného projektu (2008 – 2012) Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea. Najzaujímavejšie lokality preskúmané počas terénnych prác predkladáme v tomto príspevku.

Nové jaskyne v masíve Tlstej v Konskom dole vo Veľkej Fatre

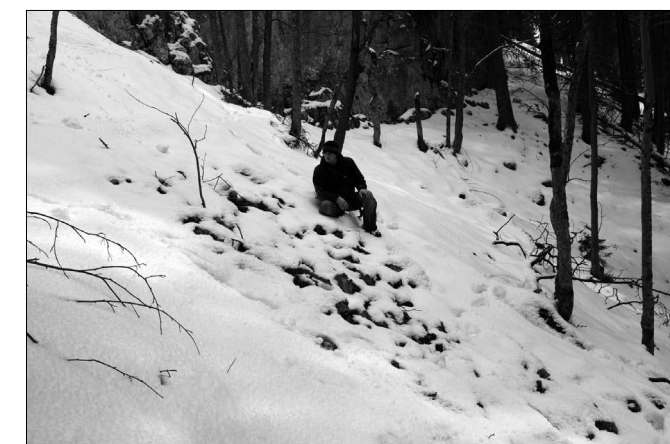
V zimnom období sme sa sústredili s P. Pokrievkom ml. na hľadanie prievanu pod vrcholom Tlstej a jaskyne s vápencovými valúnmi. Tieto lokality sme našli 13. februára 1988 a odvtedy sa ich nepodarilo lokalizovať. Dňa 18. februára sme lokalizovali (J. Naništa, P. Pokrievka a P. Holúbek) nad Jaskyňou nádeje dva medvedie brlohy, ktoré spĺňajú kritériá na zaradenie k podzemným lokalitám. Prvý sme nazvali **Medvedí brloh 1 nad Jaskyňou nádeje**. Jeho dĺžka je 6 metrov. Jeho zemepisné súradnice jaskyne v súradnicovom systéme JTSK x-1205729,962, y-429370,248, nadmorská výška 1157 metrov. Zemepisné súradnice druhého medvedieho brlohu s dĺžkou 6 metrov v súradnicovom systéme JTSK x-1205673,418, y-429078,355, nadmorská výška 1199 metrov. Podarilo sa nám v tento deň lokalizovať aj prievan v žľabe pod Tlstou. Následne jaskyniari z Martina tu vykopali počas 6 akcií s pomocou zabezpečenia kari rohožou sondu s hĺbkou 4 metre. V ďalšom postupe do podzemia tu bráni sutina, v ktorej nie je zrejmé zreteľné pokračovanie. Klimatické pozorovanie tejto lokality v zimnom období môže posunúť stupeň poznania. Zemepisné súradnice **Prievanu na Tlstej** v súradnicovom systéme JTSK x-1205740,065, y-428928,670, nadmorská výška 1229 metrov. Na nasledujúcej akcii dňa 26. februára sme našli (P. Pokrievka ml., P. Medzihradský s Kamilou Matějčkovou, E. Farkašovská a P. Holúbek) dlho hľadanú **Krkavčiu jaskyňu**. Názov dostala ešte v roku 1988 podľa zvuku, ktorý vydávali krkavce, keď sme tu vykonávali povrchový prieskum s Martinom Roškom. Jej dĺžka je 12 metrov a nachádzali sa tu vápencové valúny s priemerom okolo 10 cm.

Vchod do jaskyne Medvedí brloh 1. Foto: P. Holúbek

Vchod do jaskyne Medvedí brloh 2. Foto: P. Holúbek

Pohľad na vytopené miesto v snehu v deň lokalizácie. Foto: P. Holúbek

S nádejou, že ide o riečnu jaskyňu, tu jaskyniari z Martina sondaovali, no jedná sa taktiež o typický previs *gaderského* typu bez nádeje na ďalšie pokračovanie a valúny boli iba hračka prírody. Zemepisné súradnice jaskyne v súradnicovom systéme JTSK x-1205762,947, y-428891,681, nadmorská výška 1271 metrov.

Pohľad na vykopanú sondu. Foto: P. Pokrievka

Vchod do Krkavčej jaskyne. Foto: P. Holúbek

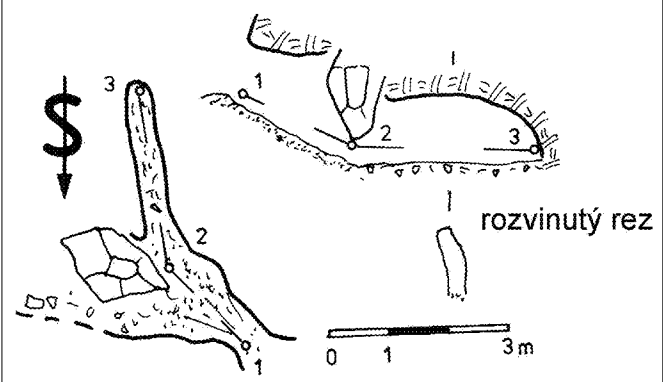
Vchod do jaskyne Vyšný Chmelieneec 2.
Foto: P. Holúbek

**Jaskyne v doline Vyšný Chmelieneec
v Nízkych Tatrách**

V dňoch 27. 2. (P. Holúbek, M. Haršaníková) a 12. 3. (P. Holúbek) sme uskutočnili základný jaskyniarsky prieskum východných svahov dolinky Vyšný Chmelieneec na Čiernom Váhu, ktoré sú budované karbonátovými horninami. Našli sme tu 2 previsy, ktoré nespĺňajú kritériá pre zaradenie k podzemným priestorom a 2 jaskyne, no bolo zimné obdobie a tak sme si netrúfali do nich vojsť kvôli možnosti zimovania medveďa. Na hrebeni nad jaskyňami sme našli ukážkovú gravitačnú depresiu s pôdorysnými rozmermi 5 × 8 metrov, hl. 2 metre bez otvoru do podzemia. Lokality, teda iba súradnice ich

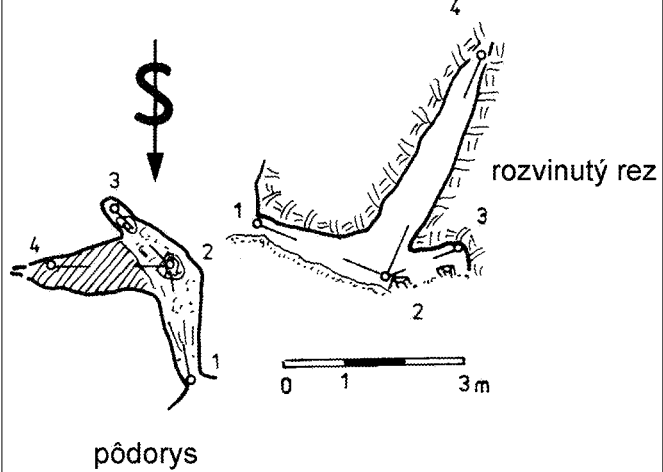
Vyšný Chmelieneec 1

dňa 5. 9. 2015
zameral Peter Holúbek

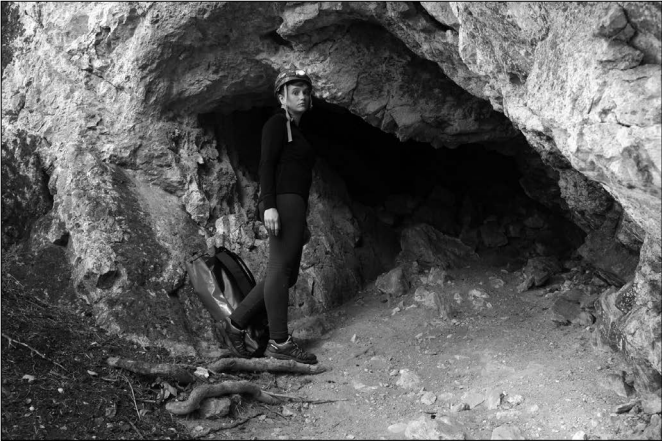

Vyšný Chmelieneec 2

dňa 5. 9. 2015
zameral Peter Holúbek

vchodov, sme zamerali GPS prístrojom, ale jaskyne sme zamerali a preskúmali až v roku 2015. **Vyšný Chmelieneec 1** je jaskyňa s dĺžkou 5 metrov. Je vytvorená koróziou na výraznej poruche, azda medzivrstvovej špáre, nie je tu možnosť ďalšieho pokračovania. Jej podzemné priestory využíva zver ako úkryt, v jej zadnej časti sme našli veľa obalov z bukvic, ktoré tu zvieratá nanosili. Zemepisné súradnice tejto lokality v JTSK súradniciach sú x-1203613,578, y-358750,792, nadmorská výška 967 metrov. Nad touto jaskyňou sa nachádza podobná lokalita **Vyšný Chmelieneec 2** s dĺžkou 7,5 metra. Je rovnakej genézy ako predchádzajúca a možno poznamenať, že v prípade núdze by to bol vhodný úkryt. JTSK súradnice sú x-1203607,931, y-358744,615, nadmorská výška 975 metrov.

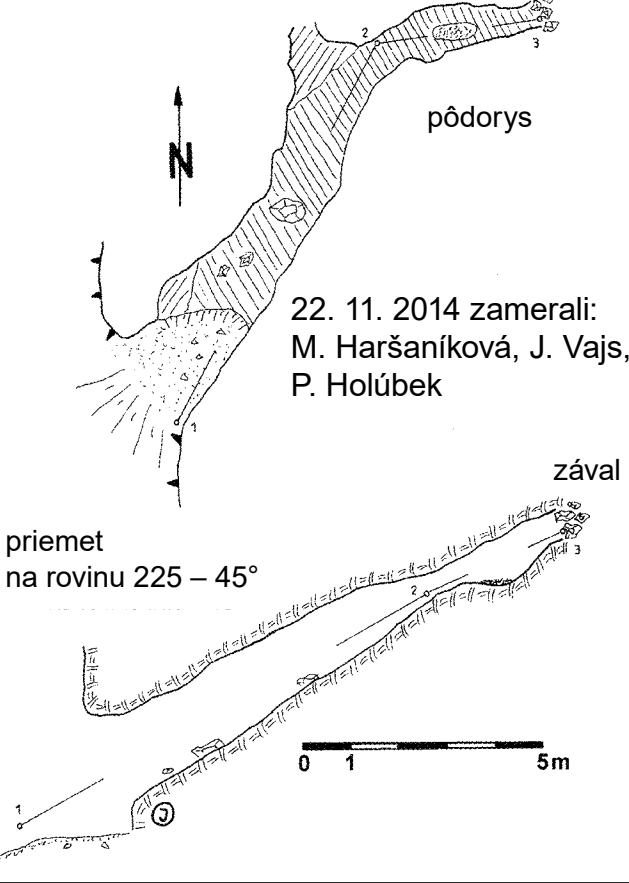

Vchod do jaskyne Štipcová 1. Foto: P. Holúbek

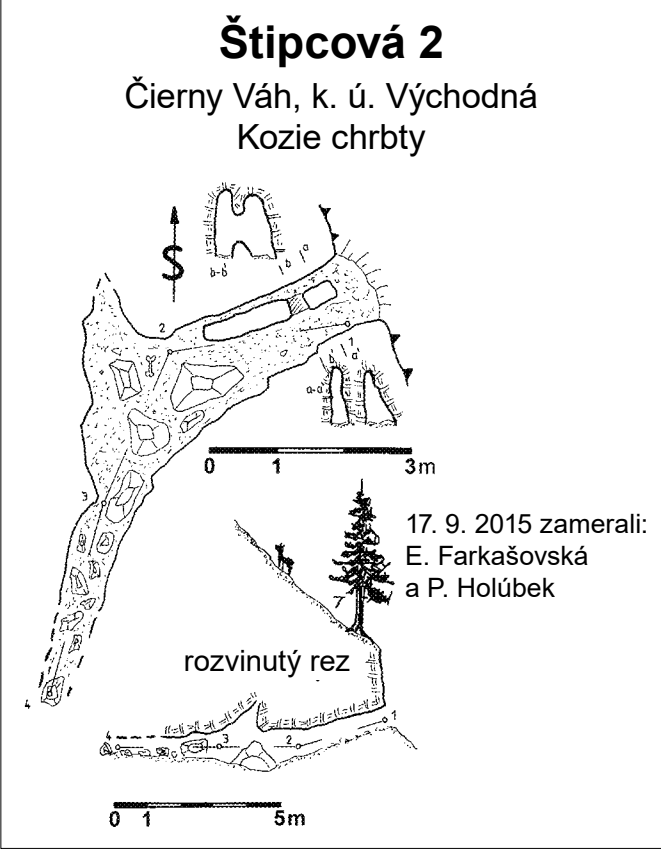
Vchod do jaskyne Štipcová 2. Foto: P. Holúbek

Štipcová 1
Kozie chrbty
Čierny Váh, k. ú. Východná

**Jaskyne na Štipcovej
v Kozích chrbtoch**

Z iniciatívy M. Haršaníkovej sme dňa 21. 9. uskutočnili (M. Haršaníková, S. Votoupal, A. Votoupalová, P. Maceček, P. Pokrievka a P. Holúbek) speleologický prieskum brala Štipcová, ktoré sa nachádza priamo nad horárňou v Nižnom Chmelienci, severne od nej. Tesne pod vrcholom sa nachádza v skalnej stene otvor, ktorý sme nepreskúmali, pretože treba k nemu zlaniť, je to ešte výzva do budúcnosti. Jeho zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1201510,698, y-360674,347, nadmorská výška 999 metrov. Priamo pod ním sa nachádza 14 metrov dlhá jaskyňa s prevýšením 6 metrov a názvom **Štipcová 1**. Je to fragment azda veľmi starej riečnej jaskyne ukončenej závalom. V podzemí sme našli čelusť z lasice a dve lebky z netopierov, určila E. Farkašovská. Jaskyňu sme zamerali dňa 22. 11. Vo východnom svahu brala Štipcová S. Votoupal zaregistroval dňa 21. 9. otvor do neznámej jaskyne. Jej speleologický prieskum sme uskutočnili až 17. 9. 2015 (E. Farkašovská, P. Holúbek). Ide pravdepodobne o relikt starej riečnej jaskyne s dĺžkou 8 metrov. Ukončená je napadanými blokmi skál, za ktorými vidno pokračovanie, pravdepodobne je tu možný postup. Našli sme tu kosti z väčšieho stavovca, jaskyňa je pravdepodobne sezónne využívaná ako brloh. Zemepisné súradnice jaskyne **Štipcová 2** v súradnicovom systéme JTSK x-1201564,761, y-360621,953, nadmorská výška 978 metrov.

Vchod do zasypanej štôlne v Nižnom Chmelienci.
Foto: P. Holúbek

17,7 kilogramov rudy, v ktorej bolo viac ako 0,03 % uránu. Ložisko je z hľadiska ďalšieho prieskumu a prípadnej ťažby neperspektívne. Informácie boli čerpané z ústnych informácií J. Tulisa a materiálu: TULIS, J. – NOVOTNÝ, L., 1997: Revízne a ukončujúce práce na rádioaktívne suroviny, Zhodnotenie geologických prác na U rudy v mladšom paleozoiku hronika v severnej časti Nízkych Tatier a Kozích chrbtov. Uránový prieskum a ekologické stavby, s.r.o., Spišská Nová Ves. Zemepisné súradnice západnejšej štôlne, do ktorej sa dá v súčasnosti vojsť asi 3 metre v súradnicovom systéme JTSK x-1204414,022, y-360631,463, nadmorská výška 828 metrov.

Jaskyne pri obci Hybe v Podtatranskej kotline

S pomocou Jara Teplického, zvaného Pacho či Fiu-Fiu, sme v posledný deň roku 2014 zamerali (P. Magdolen, L. Janeček a P. Holúbek) viac nových, v Národnej databáze jaskýň Slovenska neevidovaných lokalít. Najskôr sme zamerali priepasť **Rit' Uhorska** podľa popisu spisovateľa Petra Jaroša z románu Nemé ucho, hluché oko. Jaro nám približne určil jej lokalitu s presnosťou okolo 5 metrov. Treba to overiť v starých ortofotomapách, pretože dnes je priepasť zasypaná z iniciatívy bývalého predsedu JRD Hybe pána Pavla Kohúta, ktorý robil predsedu družstva do roku 1985. Zemepisné súradnice lokality v súradnicovom systéme JTSK x-1199403,957, y-366472,936, nadmorská výška 760 metrov. Potom sme nad sútokom Bieleho a Čierneho Váhu zamerali dve krátke jaskyne s dĺžkami 3 metre (**Jazvečia 1**)

Približné miesto, kde by sa mala zasypaná priepasť nachádzať. Foto: P. Holúbek

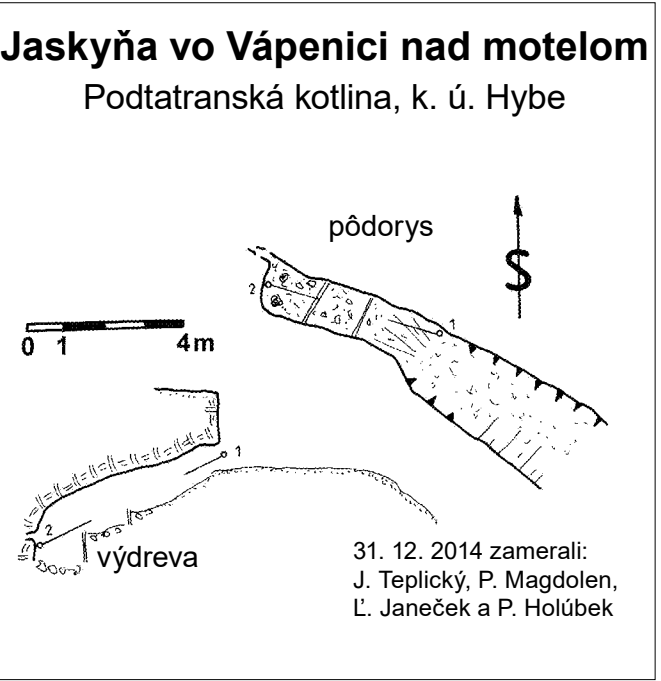
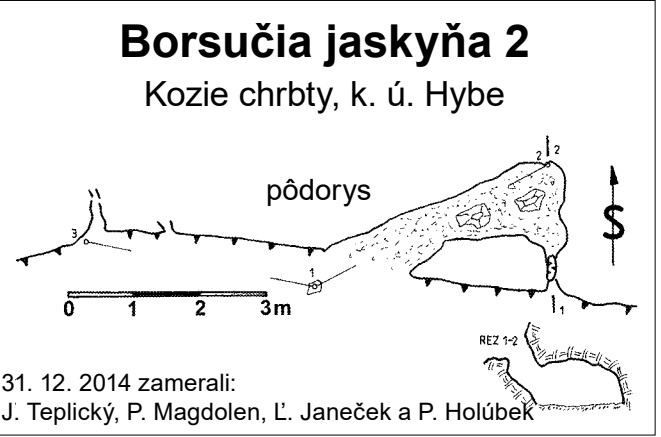
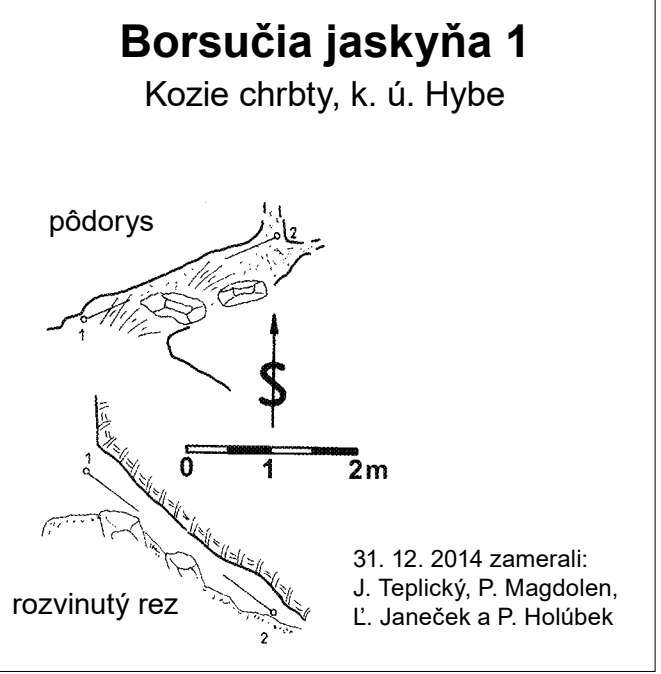

Vchod do Jazvečej jaskyne 1. Foto: P. Holúbek

Vchod do Jazvečej jaskyne 2. Foto: P. Holúbek

a 4 metre (**Jazvečia 2**). Ide o lokality, ktoré sú určite krasového pôvodu, ale v súčasnosti sú obývané jazvecmi a z toho dôvodu sú ich podzemné priestory do značnej miery pozmenené nazvláčanými sedimentmi. Zemepisné súradnice lokality v súradnicovom systéme JTSK prvej jaskyne x-1200422,864, y-366937,786, nadmorská výška 697 metrov, druhej x-1200429,381, y- 366929,786, nadmorská výška 695 metrov. Potom sme v oblasti Vápenice nad motelom zaregistrovali ďalšiu lokalitu s miestnym názvom **Jaskyňa vo Vápenici**. Ide o 5,3 metra dlhú jaskyňu, ktorá klesá. Sú tu

stopy po kopaní. Ešte v roku 2013 tu sondaovali Jaro Teplický, Dušan Teplický a Karol Patkan, rodák z Bobrovca. Jaskyňa je známa od už nebohého Jozefa Dolanského, ktorý ju Pachovi ukázal. Je pozoruhodné, že v jaskyni sú početné stopy po odstreloch, sú tu vyvŕtané diery,

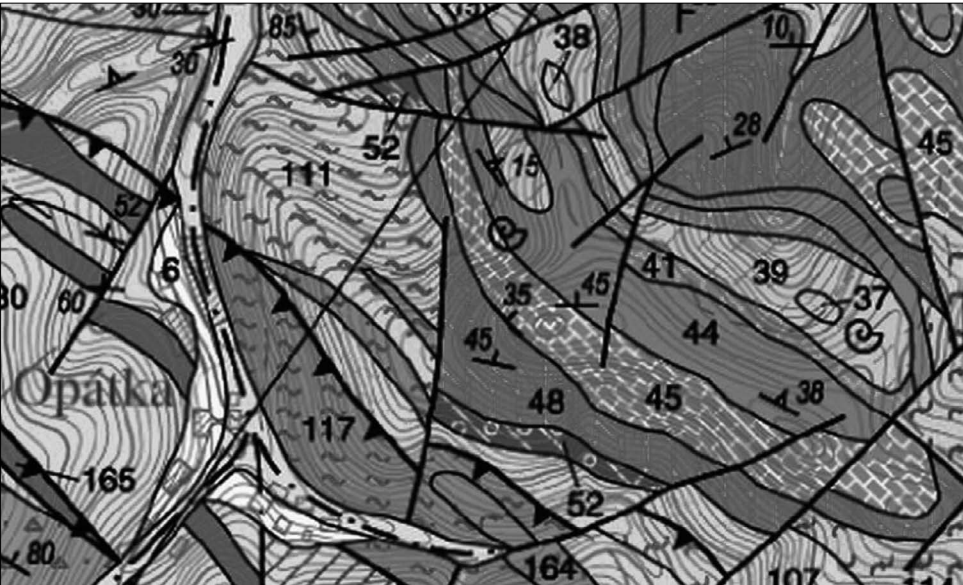

Vchod do Jaskyne vo Vápenici. Foto: P. Holúbek

niektoré odídené a daktoré nie. Nie je mu však známe, kto mohol kopat' a strieľať v tejto pozoruhodnej lokalite. Údajne tu mal byť štáb partizánskej brigády a v minu-

Nové krasové územie a nové jaskyne vo Volovských vrchoch

Jozef Psoťka, Gabriel Lešínský

Obr. 1. Výrez z digitálnej geologickej mapy Spišsko-gemerského rudohoria 1 : 50 000 (cit.). Zdroj: www.geology.sk

Na území Volovských vrchov v podcelku Kojšovská hoľa bolo známych viacero jaskýň v masíve Murovanej skaly, ktoré ležia v katastroch obcí Veľký Folkmar a Kojšov (M. Erdős, 1977, 1973) a len dve jaskyne v katastri obce Opátka.

Speleologický prieskum

Po prieskume inaktívnej ponorovej Jaskyne nad kameňolomom a dvoch jaskýň v jej blízkosti, ktoré ležia na ľavej strane doliny potoka Opátka, J. Psoťka s jaskyniarom T. Mátém uvažovali, či by sa mohli jaskyne nachádzať aj na pravej strane doliny, kde podľa geologickej mapy v hrebeňovej časti vystupujú rovnaké karbonátové súvrstvia ako na Murovanej skale, hoci ich hrúbka a plošné rozšírenie sú podstatne menšie. Uskutočnili tu len jednu terénnu akciu, počas ktorej prešli hrebeň zvaný „Od Opátky“ smerom od vodnej nádrže Ružín k obci Opátka. Napriek daždivému a hmlistému počasiu so slabou viditeľnosťou predsa len preskúmali časť

losti sa tu našli dve vedrá nábojov. Jej zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1198586,385, y-367008,140, nadmorská výška 751 metrov.

Jaskyne v záreze Čiernovážskej železničky v Kráľovej Lehote v Podtatranskej kotline

Na základe informácie od Milana Ďuricu, rodáka z Kráľovej Lehoty, sme 30. 12. preskúmali otvory v záreze úzkokoľajnej železničky pri moste preklenujúcom železničnú trať Košice – Žilina. Našli sme tu niekoľko vchodov do podzemia, do ktorých sa nám však nepodarilo vplaziť, hoci podľa M. Ďuricu sa v týchto lokalitách ako deti hrávali. Treba tu krátko sondovať, za zúžením vidno zväčšený priestor. Diery sú evidentne riečneho pôvodu a pravdepodobne majú súvis s kavernou, ktorá sa objavila pri vŕtaní základov pre neďaleký vykrývač GSM. Súradnice lokality, ktorú ešte treba podrobnejšie preskúmať v súradnicovom systéme JTSK x-1199316,744, y-368946,62, nadmorská výška 665 metrov.

hrebeňa – zhruba až po bočnú dolinku oproti doline Zlámaného potoka. Vo výstupoch vápencov sa tandemom nepodarilo nájsť žiadnu jaskyňu ani známky krasovatenia. Informáciu o existencii jaskýň nad obcou Opátka v kopci Bardarov diel získal J. Psoťka v lete 2014 od J. Tomašíka, ml., ktorý ich našiel pri vychádzkach po okolí, ale bližšie ich nepreskúmal. V septembri 2014 teda dvojica J. Psoťka a G. Lešínský uskutočnila niekoľko akcií zameraných na podrobný povrchový prieskum tejto oblasti, pričom objavili 5 dosiaľ neznámych a nepreskúmaných jaskýň bez akejkoľvek zmienky v literatúre a v rámci aktuálneho projektu získavania súradníc všetky lokality zamerala pomocou GPS a foto-

graficky i písomne zdokumentovala. Na starší povrchový prieskum sme nadviazali rekognoskáciou ďalšieho úseku hrebeňa Bardarov diel – Plichtov diel s kótami 811,9 m n. m. (Bardarov diel), resp. 812,3 m n. m. a 798 m n. m. (Plichtov diel). Vo vrcholových častiach tu v nadloží tmavosivých dolomitov vystupujú vrchnotriasové tmavosivé hľuznaté vápence (P. Grecula et al. 2009). Z tejto oblasti neboli donedávna známe žiadne jaskyne. Nevystupujú tu výrazné skalné bralá ako na SZ v oblasti Bardarovho dielu, kde je hrebeň tvorený vápencovou kvestou. Z kóty 811,9 m n. m. sme postupovali svahom na JV na kótu 798 m n. m. (už mimo mapy na obr. 2). Na svahu kóty vystupujú silne tektonicky porušené a rozpadavé dolomitické vápence, v ktorých sme našli žiadnu jaskyňu. Vrátili sme sa hrebeňom smerom ku kóte 811,9 m n. m., a odtiaľ sme z udržiavanej lúky pokračovali na SV bočným klesajúcim chrbtom až na kótu 729 m n. m., ktorú tvoria svetlé vápence. Ani tu sme nelokalizovali žiadne jaskyne. Počas zostupu z hrebeňa

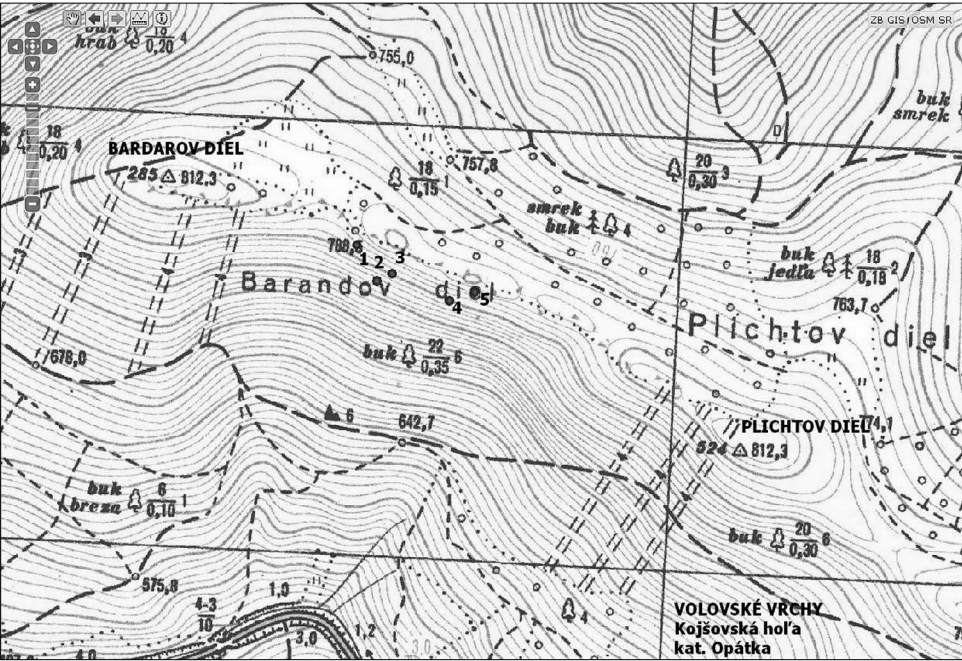
do Opátky sme ešte skúmali vrcholové skalnaté časti svahu v oblasti Bardarovho dielu v blízkosti jaskýň nájdených na minulých akciách.

Geológia územia

Na štruktúrne-tektonickú stavbu tohto územia existujú dva odlišné názory. V staršej geologickej mape (Š. Bajanič et al. 1984) sú súvrstvia dolomitov a vápencov považované za súčasť príkrovu silicika. Dolomity v podloží vápencov sú zaradené do gutensteinského súvrstvia (starší anis) a nadložné vápence sa považujú za wettersteinské (stredný-mladší trias). Nová geologická mapa (obr. 1, P. Grecula et al. 2009) tieto horniny považuje za súčasť obalovej jednotky v stykovej zóne gemerika a veporika a pričleňuje ich k stratenskej skupine. Podložné tmavosivé až čierne dolomity s polohami sivých dolomitov zaraďujú do anisu (egee-bityn) a nadložné tmavosivé vrstevnaté hľuznaté vápence do vrchného triasu (vrchný karn?-norik). Všetky nájdené lokality na JZ svahu hrebeňa Bardarov diel – Plichtov diel sú vytvorené v tmavosivých vrstevnatých hľuznatých vápencoch.

Geomorfológia

Horský chrbát (Bardarov diel – Plichtov diel) s polohami krasových hornín je pretiahnutý v smere SZ – JV (obr. 2). Jeho súčasný vzhľad podmienili štruktúrne pomery a podľa všetkého intenzívne eróznodenušné procesy. Vrcholové časti vymedzuje izohypsa 800 m n. m. Medzi vrcholmi Bardarov diel (811,9 m n. m.), v mape nesprávne uvedený ako „Barandov diel“) a Plichtov diel (812,3 m n. m.) možno v teréne nájsť ďalších minimálne 5 plošne i výškovo drobných vrcholov, ktoré z juhu limituje morfológicky výrazná kvesta. Tá sa tiahne paralelne s osou uvedeného chrbta a práve na nej, v južne exponovanom a príkro uklonenom úseku, sa vytvoril skalný reliéf rozčlenený na bralá, skalné steny i skalné stupne, v ktorých sa nachádzajú vchody piatich novoobjavených jaskýň. Rozsah krasovatejúcich vápencov je plošne obmedzený a možno ho približne limitovať izohypsou 750 m n. m. (obr. 2). Západné, na jaskyne sterilné svahy Bardarovho dielu sú strmé, evidentne postihnuté gravitačnými deformáciami, ktoré ich rozsegmentovali na morfológicky zreteľné stupne. Rozčleňujú ich roztrúsené skupiny na povrch vystupujúcich nízkych i vyšších vápencových stien. Preskúmali sme celú západnú stranu Bardarovho dielu až do výškovej úrovne asi 725, kde vystupuje už ich nekrasové podložie – bazaltové pyroklastiká hnileckého súvrstvia. Po vrchol kóty, kde nastupuje kvesta, to predstavuje asi 80 m výškový interval výskytu vápencov. Rekognoskáciu sťažoval fakt, že práve v uvedenom priestore bol rozsiahly polom. Víchrica tu vyvrátila prakticky všetky mohutné, minimálne 80-ročné buky. Smerom k masívu Plichtovho dielu sa skalný reliéf pomaly zjemňuje, ba dokonca úplne vytráca; samotný Plichtov diel je už morfológicky jednotvárný, bez zreteľných prejavov lokálneho krasovatenia.

Obr. 2. Situačná mapa s polohami novoobjavených jaskýň vo Volovských vrchoch v katastri Opátky. Topografický podklad ZM 1 : 10 000 (1957 – 1971). Reprodukcia upraveného a doplneného výrezu mapy s písomným súhlasom správcu stránky geoportal.gov.sk.

Jaskyne

V nám známej literatúre nefiguruje žiadna z nižšie opísaných jaskýň a okrem v úvode spomínanej ústnej zmienky nám nie sú známe nijaké ďalšie ústne či iné zmienky o jaskyniach v tejto oblasti.

Šípková jaskyňa (782 m n. m.)

Prvá nájdená lokalita (obr. 3) sa nachádza asi 80 m na JJV od JV cípu dobre udržiavanej lúky, ktorá leží východne od kóty 811,9 m n. m. (Bardarov diel), max. 5 m

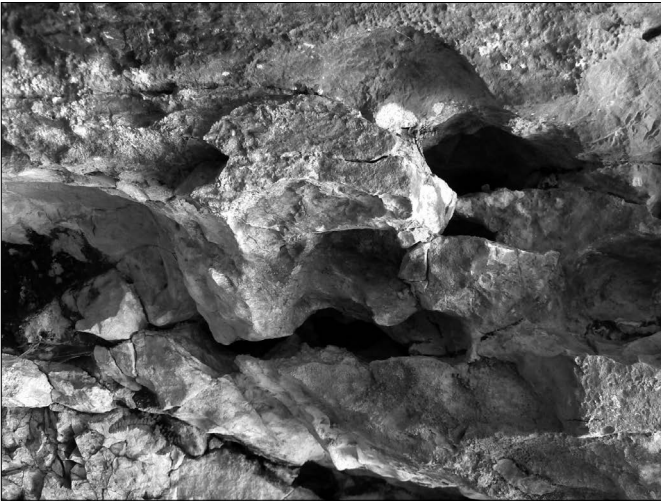
Obr. 3. Vchod Šípkovej jaskyne. Foto: J. Psoťka

Sinter 23

pod hrebeňom kvesty. Ide o korózne-kryogénnu jaskyňu s dĺžkou 6 m, s vchodom vysokým 3,5 a širokým 3 m. Bola vytvorená pozdĺž zlomu SZ-JV smeru s viditeľnou tektonickou brekciou (obr. 4) a podružných puklín rovnakého smeru. Pozdĺž puklín paralelných so zlomom sa činnosťou priesakových vôd vytvorili korózne kanály (obr. 5). Priestory jaskyne boli zväčšené opadávaním úlomkov a blokov horniny. Pred vchodom rastie šípkový ker. Lesný porast pod vchodom je zničený polomom. Z jaskyne je pekný výhľad na centrálny hrebeň Volovských vrchov, oblasť kóty *Predné holisko*.

Obr. 4. Tektonická brekcia na konci Šípkovej jaskyne. Foto: J. Psotka

Obr. 5. Korózne kanály v strope Šípkovej jaskyne. Foto: J. Psotka

Jaskyňa v hrebienku (765 m n. m.)

Nachádza sa v strmom JZ svahu masívu *Bardarovho dielu* v nadmorskej výške 765 m, vo vzdialenosti 50 m a 148° od *Šípkovej jaskyne*. Vchod (obr. 6) je situovaný na západnej

Obr. 6. Vchod Jaskyne v hrebienku. Foto: J. Psotka

Obr. 7. Trojotvorová jaskyňa – vchod. Foto: G. Lešínský

strane malého skalného hrebienka. Ide o malú korózne-kryogénnu jaskyňu tvorenú klesajúcou nízkou chodbou s dĺžkou 3 m a s nízkym vchodom. Bola vytvorená na krížení vrstvových plôch a puklín kolmých na vrstevnatosť

koróziou presakujúcich vôd a opadávaním úlomkov vrstiev vápencov vplyvom mrazového zvetrávania.

Trojotvorová jaskyňa (775 m n. m.)

Nachádza sa v masíve *Bardarovho dielu*, J od kóty 789 m n. m. Podľa morfológie vstupnej časti sme ju nazvali *Trojotvorová jaskyňa*. Vchod do jaskyne (obr. 7) leží v nadmorskej výške 775 m; situovaný je J od 1. vrcholu ležiaceho V od kóty *Bardarov diel*, asi 25 m pod hrebeňom vrcholovej kvesty. Pozostáva z troch otvorov, ktoré sú výškovo i veľkosťou diferencované. Spodný otvor má trojuholníkový tvar, je najväčší. Celkovo v náryse má vchod rozmery 2 × 1 m. Za vstupným otvorom sa nachádza krátka predsieň (asi 1,5 m), kde sa strop jaskyne zvyšuje nad úroveň 2 m. Za asi 0,5 m vysokým skalným stupňom pokračuje do masívu subhorizontálna rúrovitá chodba (obr. 8) so skalným dnom a s elipsovitým priezom (asi 0,8 × 0,4 m), ktorá sa v závere rozširuje do menšej siene. Predpokladáme, že jaskyňa prekonala typický korózny vývoj vo vrstevnatej materskej hornine hojne prestúpenej puklinami. Jaskyňa má dĺžku asi 10 m.

Obr. 8. Trojotvorová jaskyňa. Pohľad do chodby za skalným stupňom. Foto: G. Lešínský

Jazvečia diera I (775 m n. m.)

Leží v úseku medzi *Bardarovým dielom* a *Plichtovým dielom*, asi 370 m VJV od Bardarovho dielu, pred 3. vrcholom v poradí V od neho, v nadmorskej výške 775 m, asi 10 m pod hrebeňom vrcholovej kvesty. Od *Trojotvorovej jaskyne* leží vo vzdialenosti 81 m v smere 105°. Tvorí ho dvojica otvorov, ktoré sú od seba vzdialené 2 m. Západný má vztýčený elipsovitý tvar, je väčší. Východný otvor

Sinter 23

je menší, silne zanesený sedimentmi v dôsledku aktivity jazveca. Za vstupným, zatiaľ neprielezným otvorom, vedie strmo uklonená chodba až do hĺbky asi 3 m pod povrchom. Na lokalite je nutné vykonať jednoduché sondovacie práce, vďaka ktorým bude možné jaskyňu preskúmať v celej známej dĺžke. Ide pravdepodobne o jaskyňu s koróznym vývojom. Predpokladaná dĺžka je 10 m.

Jazvečia diera II (792 m n. m.)

Leží v úseku medzi *Bardarovým dielom* a *Plichtovým dielom*, asi 400 m VJV od *Bardarovho dielu*, pod 3. vrcholom v poradí V od neho, v nadmorskej výške 792 m, asi 5 m pod hrebeňom vrcholovej kvesty; od *Jazvečej diery I* leží vo vzdialenosti 30 m v smere 83°. Podľa jej ekologickej funkcie sme ju nazvali *Jazvečia diera II*. Svah pod jaskyňou je veľmi strmý, tvorí ho val jazvecom pre miestnených sedimentov. Vchod (obr. 9) tvorí nízky pollelipsový otvor s rozmermi 1 × 0,3 m. Samotnú jaskyňu tvorí neveľká, asi 1 m široká mierne klesajúca chodba, ktorá je silne zanesená sedimentmi. Jaskyňa prekonala korózne-kryogénny vývoj. V súčasnosti slúži ako zvierací brloh. Celková dĺžka jaskyne je 3 m.

Obr. 9. Jazvečia diera II. Celkový pohľad na vchod jaskyne. Foto: G. Lešínský

Záver

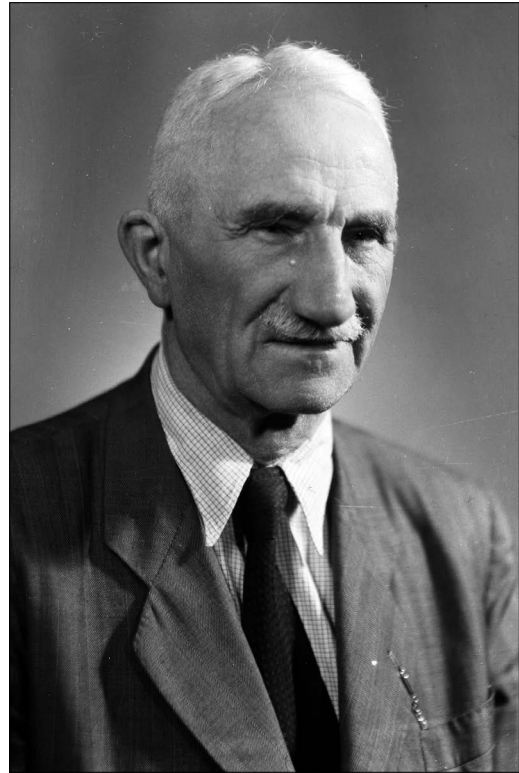
Je zrejmé, že na Slovensku možno stále nájsť nové krasové územia. Polohy krasovatejúcich hornín možno nájsť na geologických mapách v papierovej i digitálnej podobe a vytypované oblasti detailne v teréne preskúmať. Za speleologicky najzaujímavejšie považujeme lokality *Trojotvorová jaskyňa* a *Jazvečia diera I*, kde plánujeme uskutočniť sondovacie práce.

Literatúra

BAJANÍK, Š. – IVANIČKA, J. – MELLO, J. – PRISTAŠ, J. – REICHWALDER, P. – SNOCKO, L. – VOZÁR, J. a VOZÁROVÁ, A. 1984. Geologická mapa Slovenského rudohoria, východná časť, Bratislava, GÚDŠ.
ERDŐS, M. 1977. Definitívny súpis krasových lokalít údolia Zlatník a Folkmárkej skaly. Manuskript. Archív SMO-PaJ, 20 s.
ERDŐS, M. 1978. Súpis krasových javov v okolí Kojšova, Murovanej skaly, Turniska a Červenej skaly. Manuskript. Archív SMOPaJ, 17 s.
GRECULA, P. – KOBULSKÝ, J. – GAZDAČKO, Ľ. – NÉMETH, Z. – HRAŠKO, Ľ. – NOVOTNÝ, L. a MAGLAY, J. 2009. Geologická mapa Spišsko-gemerského rudohoria, Bratislava, GÚDŠ.

Ján Volko-Starohorský a jeho pôsobenie na poli archeológie

Zuzana Šimková

Ján Volko-Starohorský. Foto: Archív SMOPaJ

Profesor Ján Volko-Starohorský bol bezpochyby významnou osobnosťou späťou s históriou nášho múzea. Hoci hlavnými oblasťami jeho záujmu boli geológia, speleológia, kartografia a geografia, venoval veľkú časť svojho času aj archeológii. Bol jedným z priekopníkov slovenskej muzeológie. Spolupracoval s Andrejom Kmeťom, stál pri zrode tzv. Liptovskej zbierky a neskôr bol spoluzakladateľom Múzea slovenského krasu a správcom jeho zbierok. Z jeho pozostalosti sa do nášho múzea dostalo niekoľko stoviek predmetov, prevažne keramiky z rôznych liptovských lokalít, ale aj z miest, v ktorých pôsobil v rámci Uhorska. Výsledky svojej práce publikoval vo viacerých článkoch.

J. Volko-Starohorský sa narodil v roku 1880 v Liptovskom Mikuláši. Zmaturoval na reálke v Levoči a na univerzite v Budapešti študoval odbor prírodopis – zemepis. Po ukončení štúdia pôsobil ako stredoškolský profesor na viacerých miestach bývalého Uhorska, a po vzniku samostatného Československa nastúpil ako profesor na Gymnázium v Liptovskom Mikuláši. Na území Liptova, kde strávil podstatnú časť svojho života, najviac púťali jeho pozornosť jaskyne, ich geologický pôvod a osídlenie. Navštevoval však aj otvorené archeologické náleziská, z ktorých ho zaujali najmä Rohačka a Bešeňová. I tie ho zaujali sprvu najmä z geologického hľadiska. Podľa jeho slov: „Boli to bohaté zbery z Rohačky, ktoré dali podnet k založeniu Múzea slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši“ (Volko-Starohorský, 1965, s. 220).

Rohačka je vŕšok nachádzajúci sa na severnom úpätí Nízkyh Tatier, pod Demänovskou Poludnicou južne od Liptovského Mikuláša, na rozmedzí obcí Iľanovo a Ploštín. V auguste roku 1904 J. Volko-Starohorský na západnom úbočí kopca v rozkopanej zemi spozoroval grafitový črep. Na spomínanom mieste začal kopáť a vytiahol ďalšie fragmenty keramiky, z ktorých sa mu neskôr podarilo zlepiť približne polovicu nádoby, ktorej celková výška mohla byť asi 40 cm (Volko-Starohorský, 1909, s. 46). Práve zrekonštruovaná nádoba spod Rohačky podnietila myšlienku založenia „malej lokálnej zbierky starožitností, pamätností a prírodnín liptovských“ a mala byť jej prvým predmetom. Praveké nálezy tu ľudia zrejme nachádzali oddávna, najmä na západnej – ploštínskej strane kopca, kde sa dodnes rozprestierajú polia a pasienky. Okrem náhodných nálezov objavených pri prácach na poli, ľudia kopali na Rohačke i cielene v snahe obohatiť sa, no toto miesto poznali a so záujmom skúmali aj predstavitelia vzdelanosti a vedy, pôsobiaci na Liptove v 19. storočí, ako napr. J. Mihalik, B. Majláth, R. Uram-Podtatranský a ďalší.

Všetky tieto informácie, spolu s náhodným nálezom nádoby a skutočnosť, že Rohačka bola pre prof. Volka-Starohorského zaujímavá i z geologického hľadiska, ho podnietili k tomu, že v roku 1907 uskutočnil na Rohačke krátky archeologický výskum. O výskume informoval i predsedu Muzeálnej slovenskej spoločnosti Andreja Kmeťa, s ktorým v tom čase úzko spolupracoval. Povolenie na kopáč-ske práce získal J. Volko od richtárov obcí Ploštín a Iľanovo. Hmotne výskum podporoval člen významnej mikulášskej garbiarskej rodiny Kornel Stodola a po technickej stránke veľmi pomohol ploštínsky učiteľ J. Krmešský, ktorý pozháňal ďalších ľudí na manuálne práce (Volko-Starohorský, 1909, s. 47). Výskum začal 15. augusta 1907. Ako sa postupne ukázalo i s kopáčmi najatými z okolitých dedín boli trochu problémy: „No s našim trocha nedôveryčivým a pôverčivým človekom sme mali trápenie. Najprv váhal, že je už prineskoro a že ako to budeme platiť. Ale keď počul, že zaplatíme mu na pol dňa, uspokojil sa. Veľmi bol zvedavý, a že čo my to tam vlastne chceme vyhľadať, že tam peňazí už nieto a pre inšie sa vraj neoddá kopáť. Odpovedali sme mu, že všetky peniaze, čo najde budú jeho; my nehľadáme peniaze, len staré čriepky, drevných časov nádoby, tiež kosti, prípadne starobylé nástroje atď. Súčasne sme mu vysvetlili, že podobné predmety majú tiež svoju a to nenahraditeľnú cenu a že sa odkladajú do múzeí, aby sa z toho deti učily a aby sa pre budúcnosť zachránili, zachovali.“ (Volko-Starohorský, 1909, s. 48). Prvý deň začali s výkopom „na svahu jedného hrebeňa“, na mieste, ktoré bol J. Volko obhliadnuť deň predtým. Jeho

Hradisko Rohačka v súčasnosti. Foto: J. Šimko

očakávaní i obavy boli vzhľadom na pracovnú morálku kopáča veľké: „Stojíme a ja si myslím, že teraz mu ukážem, kde má kopáť. Ale ak nenajde nič – čo je síce nemožné, lebo rozdrvených črepov je tam všade dosť – koniec mojej auktorite a ešte mi nadá, že ho za blázna pokladám. Započal kopáť s takým chmatom, že úbohá zem len tak odrkovala. Tu odrazu narazí motykou na niečo tvrdé a od radosti zvolá: Už je tu poklad! A je to voľačo žltô!...“ (ibidem, s. 48). V hĺbke 60 cm, v čiernej zemine (kultúrna vrstva tu mala hrúbku 70 cm) objavili neúplné hrubé jelenie parohy, rozlomené na 7 častí, spolu s viacerými črepmi z rôznych nádob, opálenými a orezanými zvieracími kosťami, kúskami mazanice, žulovými okruhliakmi a zlomkami pieskovca. Na parohoch vraj bolo vidno paralelné zárezy. Počas krátkeho výskumu boli vyhľbené menšie sondy na viacerých miestach. Boli objavené ďalšie kosti z jeleňa aj z iných zvierat, početné zdobené i nezdobené fragmenty z nádob, hlinené prasleny, zlomky zuhoľnateného dreva, mazanice a pieskovcov. J. Volko črepy rozdelil na „grafitované a negrafitované“. Grafitované sú podľa neho robené na kruhu, sú jemnejšie, viac zdobené a tenšie a negrafitované, ktoré podľa materiálu považuje za staršie, sú robené v ruke a sú hrubšie (Volko-Starohorský, 1909, s. 51). Tento záver možno čiastočne potvrdiť i novšími nálezmi. V roku 2003 sa uskutočnil na ploštínskych poliach povrchový prieskum. Jeho výsledkom bol súbor črepov z rôznych nádob, datovaných do obdobia halštatu (lužická kultúra) a laténu, resp. doby rímskej (púchovská kultúra) (Šimková, 2004, s. 185).

Archeologický výskum J. Volka-Starohorského na Rohačke v roku 1907 netrval dlho. Ako sám neskôr uznal, nepostupoval tak, ako by bolo treba a ako neskôr videl na terénnych výskumoch počas zjazdov Československého štátneho archeologického ústavu v Prahe. Okrem ním publikovaných článkov sa z tohto výskumu pravdepodobne nezachovala (ak vôbec existovala) žiadna do-

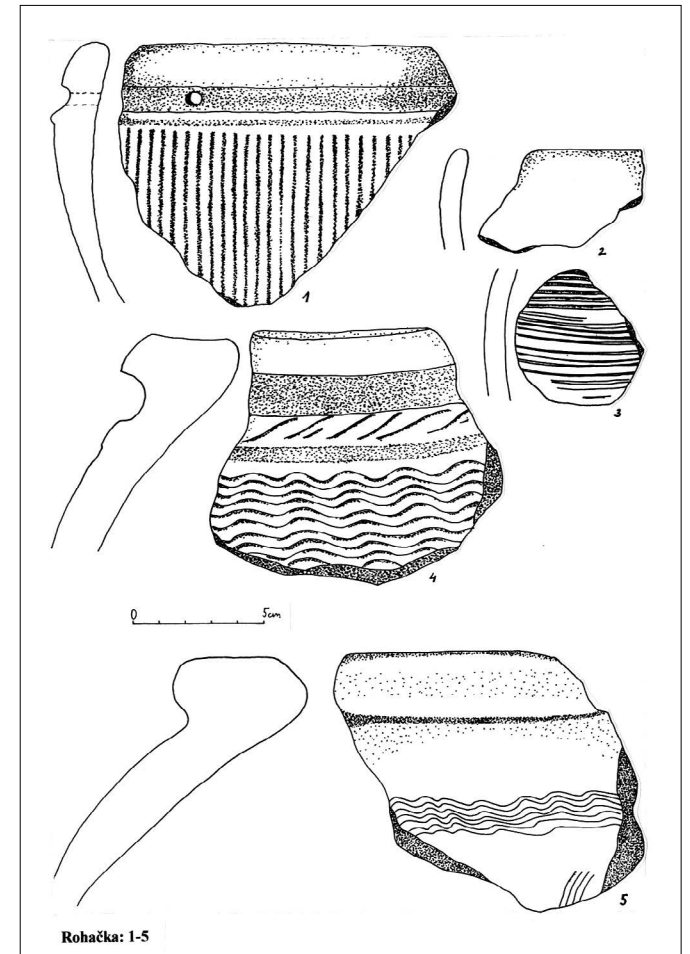

Fragmenty jeleních parohov z výskumu J. Volka-Starohorského na Rohačke. Foto: Archív SMOPaJ

kumentácia. Bol však prvým vzdelaným človekom slovenského pôvodu, ktorý takýto archeologický výskum na Liptove uskutočnil a jeho výsledky zverejnil v slovenskom periodiku. Predmety, ktoré opísal korešpondujú s novšími nálezmi z tejto lokality. I keď sa vo viacerých odhadoch zmýlil, jeho záver, že Rohačka bola osídlená okrem doby bronzovej i v dobe železnej bol správny.

Záujem o jaskyne

Po viacerých objavoch pozostatkov činnosti pravekého človeka na rôznych miestach Slovenska, či už v jaskyniach,

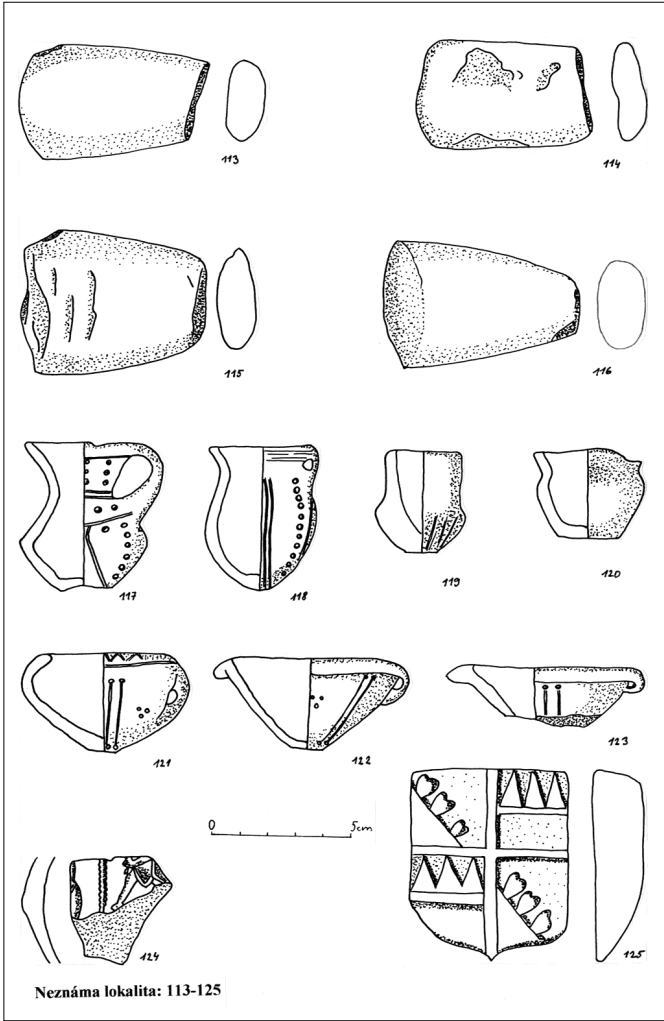

Archeologické nálezy z Rohačky. Z pozostalosti J. Volka-Starohorského. Nakreslila: Z. Šimková

alebo na otvorených lokalitách v 19. storočí, nebolo pochyb, ako píše prof. J. Volko-Starohorský v roku 1908: „...že už v pleistocéne či diluvium rozhodne mohol byť Liptov obýdaný, čo pokladáme za veľmi pravdepodobné, a je len otázka času, kedy nájdeme i tu kvartérne pozostatky človeka.“ (Starohorský, 1909, s. 42). Teória J. Volka-Starohorského spočívala v tom, že paleolitickému človeku z doby ľadovej by nič nevyhovovalo lepšie ako usadiť sa na Liptove v blízkosti ľadovcov, do jaskýň, kde lesy boli redšie a kde sa mohli vyhnúť „horským zverstvom preplnenej“ liptovskej kotliny. Preto predpokladal, že práve v jaskyniach treba hľadať „diluválne pozostatky človeka Liptáka“ (Volko-Starohorský, 1922, s. 96). Presvedčenie J. Volka-Starohorského o tom, že jaskyne na Liptove využíval paleolitický človek zrejme vychádzalo aj z informácií o nálezoch z Liskovskej jaskyne pri Ružomberku. V roku 1871 navštívil túto jaskyňu liptovský podžupan B. Majláth spolu s J. Neudeckom, Š. Mišíkom a M. Joobom. Uskutočnili tu krátkodobý výskum a okrem iného objavili časť ľudskej lebky archaického vzhľadu s výraznými nadočnicovými oblúkmi, ktorú považovali za lebku paleolitického človeka. Nasledovný revízny výskum L. Lóczyho však tento predpoklad nepotvrdil.

J. Volko-Starohorský sa s nálezmi z Liskovskej jaskyne stretol i počas štúdií v Budapešti, keď navštevoval prednášky antropológa Dr. Töröka. To všetko ho podnietilo ku krátkemu prieskumu jaskyne, o ktorom podal stručnú správu (Volko-Starohorský, 1905).

Jeho záujem však púťali i jaskyne Demänovskej doliny a otázka ich osídlenia paleolitickým človekom. Veľmi blízky vzťah mal k jaskyni Okno. V roku 1918 sa totiž

Archeologické nálezy z rôznych lokalít. Z pozostalosti J. Volka-Starohorského. Nakreslila: Z. Šimková

vrátil ako profesor do Liptovského Mikuláša z Viedne z Vojenského geografického ústavu a v prírodopisnom kabinete už slovenského Hodžovho gymnázia objavil zvyšky pravekého ohniska, ktoré tam podaroval geológ H. Horusitzký. Ten skúmal jaskyňu v roku 1916, keď tu údajne hľadal fosfátové hnojivo (Bárta, 1975, s. 13). Podľa J. Volka-Starohorského zastával H. Horusitzký názor, že v jaskyni v praveku sídlil človek; maďarskí archeológovia ale Horusitzkého vykopávky takto neklasifikovali. Rovnako aj odborník na československý paleolit prof. J. Skutil sa vyjadroval k nálezu veľmi rezervovane (Skutil, Archív SMOPaJ). J. Volko-Starohorský považoval ohnisko za stopy pobytu diluviálneho človeka v jaskyni (hoci jeho časové zaradenie je otáznе a ohnisko samotné sa nezachovalo) (Starohorský, 1922, s. 116). V roku 1926 bol poverený Slovenskou sekciou spoločnosti československých prehistorikov, aby jaskyňu dôkladnejšie preskúmal. Výskum trval niekoľko dní a mal dve etapy. Počas prvej v auguste 1923, so štyrmi kopáčmi otvoril 3 jamy a 8 sond¹. Zaznamenával počasie, teplotu, jednotlivé vrstvy a umiestnenie jám. Pomáhali mu štyria kopáči. Očakávané stopy po osídlení jaskyne diluviálnym človekom však nenašiel. Okrem niekoľkých zlomkov pravekých nádob, ktoré údajne našiel v jednom z výklenkov jaskyne sa neobjavili žiadne iné praveké či stredoveké

artefakty alebo ľudské pozostatky (Volko-Starohorský, 1965, s. 220). Jedinými, i keď početnými nálezmi boli zvieracie kosti, prevažne pozostatky medveďa jaskynného. Jeho predpoklad sa teda nepotvrdil a J. Volko-Starohorský sa musel zmieriť s tým, že po „pravekom jaskynnóm diluviálnom človeku“ na Slovensku zostali len ojedinelé pracovné nástroje, opracované kosti a zuby pleistocénnych zvierat, prípadne stopy po ohniskách, i keď ani tie nepochádzajú z Demänovských, ani iných liptovských jaskýň. Možnosť objavu stôp a pozostatkov pleistocénneho človeka v jaskyni ho však naďalej fascinovala. Pokračoval vo svojom pátraní po diluviálnom človeku v liptovských jaskyniach a podľa jeho spomienok, venoval pozornosť i ďalším jaskyniam, v ktorých sa našli kosti pleistocénnych zvierat (Važecká jaskyňa, Demänovská ľadová jaskyňa, Dúpnica, a iné). Prezrel i Stanišovskú jaskyňu v Jánskej doline, Prosiecku vyvieracu v Prosieckej doline, Ovčiu jaskynku, Suchú jaskyňu nad Vyvieraním a Zbojnícku jaskyňu v Demänovskej doline (Volko-Starohorský, 1965, s. 220). Hoci niektoré z nich sú dnes evidované ako jaskyne s archeologickými či antropologickými nálezmi, J. Volko už zrejme vtedy pri svojich výkopoch nenašiel nič, čo by stálo za publikovanie.

Bodová

V auguste 1925 využil J. Volko-Starohorský možnosť zúčastniť sa na archeologickom výskume J. Eisnera v Jasovskej jaskyni. Pri tej príležitosti ho požiadal o preskúmanie kopca Bodová na východnej strane ľľanovskej doliny. On sám počas geologických prieskumov lokalitu navštívil a zaujala ho výskytom rôznorodého, často cudzorodého materiálu. Napriek tomu, že podložie tvoria svetlošedé dolomity stredného triasu, dookola spozoroval valy – šiance, ktorých kostru vyplňali okrem domáceho materiálu i kvádre šedomodrých vápencov, svetlejších dolomitov, flyšových pieskovcov a eocénnych vápencov. Ojedinelo sa v ňom objavili aj zaoblené balvany biotitické žuly a zelenkavej pararuly. Tento materiál sem bol distribuovaný z blízkeho i vzdialenejšieho okolia pravdepodobne ešte v praveku a vtedajší obyvatelia ho využili na stavbu opevnenia. J. Eisner vykopal na severozápadnej strane opevnenia, z vnútornej strany valu menšiu sondu a v hĺbke 40 cm objavil mazanicu („pálenú hlinu – tehlovinu“), čím potvrdil Volkove domnienky, že valy boli umelo navrhované pravekými obyvateľmi. Zároveň vyzdvihol jeho schopnosť aplikovať geologické vedomosti a skúsenosti na poli archeológie (Volko-Starohorský, 1930, s. 57). J. Volko-Starohorský, ktorý sa tak snažil objaviť stopy diluviálneho človeka v jaskyniach na Liptove, si možno ani neuvedomil, že tento jeho postreh a objav lokality Bodová patrili k jeho najvýznamnejším archeologickým úspechom. O takmer 50 rokov neskôr tieto poznatky prezentoval A. Droppa, ktorý podobnú situáciu (výskyt cudzorodého geologického materiálu) i na iných miestach opísal v samostatnom článku (Droppa, 1970). Práve ten neskôr upozornil archeológa K. Pietu na lokality ľľanovská Poludnica, Demänovská Poludnica a hradisko Bobrovec Mních. Prieskumy na týchto polohách dokázali výskyt prepálených pieskovcových platní, drobných i väčších žulových kameňov, zlomkov keramiky a spálenej mazanice. Spoločným znakom týchto i ďalších liptovských lokalít (Ružomberok-Sidorovo, Likavka -Predný Choč, Bodice-Na jame, ľľanovo-Končistý, atď), je ich odľahlá poloha v značnej nadmorskej výške, s maximálnym využitím obranných vlastností terénu. Všetky tieto

náleziská sa nachádzajú na ťažko prístupných vápencových bralách a sú považované za refúgiá, datované do neskorohalštatského obdobia (Pieta, 1981, s. 55, 58).

Bešeňová a Gánovce

I keď sa nepotvrdil predpoklad, že paleolitický človek obýval liptovské jaskyne, o jeho prítomnosti na Liptove nebolo žiadnych pochyb najmä po tom, čo sa v travertínovej kope v Bešeňovej našli moustierske artefakty z kremeňa a radiolaritu a v interglaciálnych travertínoch v Skálí pri Lúčkach a Potoku uhľíky. Podľa J. Bárta išlo o prvé dôkazy o tom, že neandertálcí osídľovali i pomerne ťažko schodnú oblasť Liptova počas riss-würmského interglaciálu (Bárta 1965, s. 110) a využívali najmä miesta v okolí travertínových kráterov, ktorých liečivé účinky zrejme dobre poznali (Bárta 1968, s. 253). Tento objav J. Volku-Starohorského nepochybne potešil. On sám sa zaoberal aj problematikou minerálnych prameňov a publikoval z tejto oblasti niekoľko štúdií a článkov. Popritom sa musel stretnúť aj so skutočnosťou, že pri mnohých prameňoch sa našli stopy po pravekom osídlení. Jeho druhou obľúbenou nejaskynnou archeologickou lokalitou sa stala práve Bešeňová. Ako geológ tu pracoval i s ďalšími odborníkmi v 20. rokoch 20. storočia a v tlači opísal tri predmety z Bešeňovej, ktoré poznal zo súkromnej zbierky lekára Kuxa z Liptovského Mikuláša (Volko-Starohorský, 1923, s. 126). I keď v čase jeho pôsobenia v Bešeňovej ešte neexistovali dôkazy o využití lokality v paleolite, jeho záujem o nálezisko v Gánovciach pri Poprade, kde sa našli početné kosti pleistocénnych zvierat, ho viedol k názoru, že Hrádok v Gánovciach „...už v diluvium bol obydlený.“ (Volko-Starohorský, 1924, s. 138). Mal pravdu, i keď definitívne túto skutočnosť potvrdil až revízy archeologický, geologický a antropologický výskum v povojnovom období, iniciovaný určením slávneho nálezu z roku 1926 ako výliatku mozgovne neandertálskej ženy.

Pravdepodobne jedna z jeho posledných činností na poli archeológie bola pomoc počas archeologických vykopávk na stredovekom radovom pohrebisku pri gotickom kostole sv. Mikuláša v Liptovskom Mikuláši, ktoré viedol prof. V. Budinský-Krička v roku 1943. No kým on túto podporu definuje ako morálnu (Budinský-Krička, 1944, s. 40), J. Volko-Starohorský vo svojich rozpomienkach opisuje: „Metóda práce V. Budinského-Kričku pri odkrývaní kostolného dvora bola pre mňa poučná. Pri tejto príležitosti bola objavená dovtedy neznáma krypta pod vežou kostola. Múzeum Slovenského krasu sa ochotne podujalo na výskum krypty, ktorá pravdepodobne patrila rodine Mikuláša Pankráca²; boli v nej pochovaní muž so ženou a dieťaťom. Kovový vrchnák truhly bol položený priekom na mŕtvolu, z čoho možno usudzovať, že hrob bol už vykradnutý. Vtedy som sa musel zaoberať trochu i históriou. Bol som totiž poverený ako kustód múzea pátrať po pozostatkoch ev. kňaza Juraja Tranovského, ktorý bol pochovaný do krypty pod oltár. Rímskokatolícky kňaz Dörner dal pravdepodobne kosti Tranovského odstrániť, preto nevedno, kde sa nachodia. V súvisе s hľadaním pozostatkov Tranovského prezreli sme s V. Budinským-Kričkom osárium kostola, ale bezvýsledne.“ (Volko-Starohorský, 1965, s. 222). Hlavný úsek archeologického pôsobenia J. Volka-Starohorského spadá do obdobia pred prvou svetovou vojnou a do medzivojnového obdobia. Vtedy uskutočnil najviac terénnych prieskumov a zberov a publikoval podstatnú časť príspevkov venovaných archeológii. Časť materiálu zo zberov a menších výskumov odovzdal do tzv. Liptovskej zbierky. Po jej zániku sa niektoré nálezy dostali do Liptovského múzea v Ružomberku, iné do Slovenského národného múzea, ojedinelé kusy si možno ponechal v súkromnej zbierke. Po jeho smrti sa pozostalosť dostala aj do SMOPaJ. Jej súčasťou bolo niekoľko stoviek črepov, kostí a geologických vzoriek, ktoré získal počas svojich potuliek po Liptove, ale i po iných miestach svojho pôsobenia.

Literatúra

- BÁRTA, J. 1955. K otázke pravekého osídlenia Liskovskej jaskyne v Chočskom pohorí. Geografický časopis 7, 3–4, Bratislava, 185–193.
- BÁRTA, J. 1965. Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava.
- BÁRTA, J. 1968. Pravek Liptova. Krásy Slovenska, roč. XLV, 253–257.
- BÁRTA, J. 1975. Sto rokov archeologického výskumu v jaskyniach na Slovensku. Slovenský kras, 13, Liptovský Mikuláš, 3–35.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1944. Prvé staroslovenské radové pohrebištia v Turci a v Liptove. Martin, 39–48.
- DROPPA, A. 1970. Príspevok k výskytu výšinných hradísk v Liptove. Almanach Liptovský Mikuláš, 93–101.
- PIETA, K. 1981. Refúgiá z doby halštatskej v Liptove. Liptov, 6, 53–65.
- SKUTIL, J. Jaskyne Okno. Archív SMOPaJ. ev. č. 4226.
- ŠIMKOVÁ, Z. 2004. Nové nálezy z Liptovského Mikuláša – Ploštína. AVANS v roku 2003. Nitra, 185–187.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1905. O jaskyni pod Mnichom. Národné noviny, roč. XXVI, č. 101. Turč. Sv. Martin, 41–53.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1909. Prví Liptáci a Rohačka ako praobydlenisko, SMSS XIV, 41–53.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1922. Liptovský kras. Krásy Slovenska, 2, 6, Liptovský sv. Mikuláš, s. 113–117.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1922. Praosady Liptova vzhľadom na diluviálne obydleniská, Obzor praehistorický, roč. I, 94–98.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1923. Bešeňovské praobydlenisko z neolithu a bronzu, Obzor praehistorický, roč. II, 125–127.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1924. Praosada na Hrádku pri Ganovciach (Spiš). Obzor praehistorický, III., č. 2, 138–139.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1927. Vykopávky v jaskyni „Okne“ (Demänovská dolina, Liptov), SMSS XXI, 24–39.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1930. Bodová pri ľľanove s archeologického stanoviska. Obzor praehistorický, roč. VIII, Praha, 57–60.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. 1965. Rozpomienky na archeologický výskum Liptova. Študijné zvesti AÚSAV 15, Nitra, 219–223.

¹ Ťažko určiť, ako a prečo rozlišoval jamy a sondy, ale podľa ďalšieho opisu boli rozmery sond menšie ako rozmery jám.

² Pongráca (pozn.)

Inventarizačný výskum NPR Skalná Alpa a NPR Jánošíkova kolkáreň v ÚEV Veľká Fatra

Leonard Ambróz, Alena Benová, Janka Padyšáková, Kristína Urbanová, Martin Vecko

Národná prírodná rezervácia Skalná Alpa – interiér pralesového spoločenstva nad dolinou Blatné. Foto: L. Ambróz

sov, je to najhojnejší obojživelník v NPR Skalná Alpa, ktorý obýva celé územie s najrozmanitejšími biotopmi. *Mesotriton alpestris* 1 kus v mokradovej časti jazera Blatné, *Natrix natrix* 3 kusy – rodinka (hniezdo), dve mladé a jedna dospelá nad jazerom, v lesnom poraste pod skalou. Vo vrcholovej časti v lesnatom teréne *Zootoca vivipara* 2 kusy, z plazov v tejto skúmanej oblasti je najrozšírenejšia.

Zber a spracovanie materiálu v prostredí s karbonátovým podložíom v skalnatých a trávnatých biotopoch. Bolo zistených 23 druhov v skupine *Mollusca*, napríklad druh NATURA 2000 – *Vertigo geyeri*, bioindikačné druhy vápencov *Orcula dolium*, *Chondrina clieta*, západokarpatské endemity *Trochulus villosula*, *Chilostoma cingulella*.

Materiál zo skupiny *Arachnoidea* je v determinácii u konzultanta zo SAV-SES, Arachnologická sekcia v Martine (J. Svatoň).

NPR Jánošíkova kolkáreň:

Zoológia: Uskutočnená bola fotodokumentácia obojživelníkov a plazov v lesnom biotope so silikátovým podložíom. Stavovce: zaznamenané v hrebeňovej časti na území Malej Smrekovice *Rana temporaria* 12 kusov a to v periodických mlákach v čučoriedkovo-papradovom poraste. Patrí tiež medzi najhojnejšie obojživelníky v NPR Jánošíková kolkáreň.

Zber a spracovanie materiálu v lesných a kalamitných biotopoch so silikátovým podložíom. Bolo zaznamenaných 12 druhov *Mollusca*, napríklad pralesný druh citlivý na odlesnenie *Discus rudatus*, európsky významný druh *Helix pomatia*. Materiál zo skupiny *Arachnoidea* je v determinácii, prevažujú lesné druhy koscov (*Opilionidae*).

Jednou z oblastí pôsobnosti Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva je výskum v oblasti neživej i živej prírody, zameraný hlavne na inventarizačný výskum európsky významných území, invázne druhy, mapovanie antropogénnych zmien, speleologický prieskum, základný mineralogický výskum a výskum v oblasti histórie ochrany prírody a jaskyniarstva. Múzeum získalo Osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj dňa 4. 12. 2009 s platnosťou 6 rokov od jeho vydania.

V rámci plnenia úlohy plánu hlavných úloh na rok 2014 bola riešená aj úloha III.1.a.3 Fauna a flóra NPR Skalná Alpa v ÚEV Veľká Fatra a NPR Jánošíkova kolkáreň v ÚEV Veľká Fatra, v rámci ktorej bol uskutočnený v spolupráci s Botanickým ústavom SAV, pracoviskom v Blatnici, prieskum a aktuálna fotodokumentácia biotopov s cieľom porovnať stav územia v období pred vyhlásením ÚEV a v súčasnosti (rozšírená fotodokumentácia typov lesných biotopov, trávno-bylinné biotopy – horské lúky na hraniciach CHÚ, ich sukcesia – zarastanie). Do fotoarchívu bolo odovzdaných 18 záberov (4 zábery – fauna, 11 záberov – biotopy územia a horská krajina, 3 zábery – antropogénne vplyvy). V rámci inventarizačného výskumu boli preskúmané doliny a úbočia vo vrcholovej časti doliny Skalnô, dolina Blatné v NPR Skalná Alpa a vrcholová časť NPR Jánošíkova kolkáreň. Výskum sa uskutočnil počas mesiacov apríl, august a september. Do databázy ISTB bolo vložených 104 údajov o výskyte druhov. Z toho: zoológia bezstavovce 41, stavovce 27 a botanika 36 údajov.

Na skúmaných lokalitách bolo zaznamenaných:

NPR Skalná Alpa:

Botanika: zistených 5 druhov machorastov, 3 druhy lišajníkov, 10 druhov drevín (endemit *Sorbus montisalpe*).

Zoológia: Uskutočnená bola fotodokumentácia obojživelníkov a plazov v prostredí s karbonátovým podložíom v lesných komplexoch a v hradenom jazere Blatnickej doliny. Stavovce: zaznamenané v doline Blatné *Rana temporaria* asi 300 ku-

Pohľad z vrcholu Rakytova na centrálnu časť Národného parku Veľká Fatra. Foto: L. Ambróz

Z FONDOV A ZBIEROK MÚZEA

Knižnica v roku 2014

Magda Čopková

Hlavnou úlohou knižnice v roku 2014 bolo presťahovať obchodný tovar uskladnený vo Vlachoch a knižničný fond uskladnený v budove Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši počas rekonštrukcie hlavnej budovy múzea do novozrekonštruovaných priestorov. Potom nasledovala inventúra obchodného tovaru a revízia knižničného fondu. Na týchto rozsiahlych a časovo náročných prácach sa podieľali pracovníci všetkých oddelení. Revízia knižničného fondu prebehla bez pracovničky knižnice, ktorá bola dlhodobo práceneschopná.

Práce s fondom a neprítomnosť knižničnice výrazne zasiahli do činnosti knižnice, čo sa odzrkadilo v počte prírastkov KF a aj v počte výpožičiek, pretože knižnica musela na dlhšiu dobu obmedziť práce so spracovaním nových prírastkov a tiež prácu s čitateľmi.

V roku 2014 pribudlo do knižnice 92 knižničných jednotiek. 41 registrovaných čitateľov navštívilo knižnicu 70 krát, pričom si vypožičalo 191 knižných jednotiek. Väčšinou však pracovníci múzea vracali do knižnice knihy zo svojich príručných knižníc pred revíziou fondu. Na úseku domácej a zahraničnej výmeny kontinuita nebola prerušená a boli vyexpedované aj všetky povinné a autorské výtlačky publikácií, ktoré múzeum vydalo.

Výber z nových prírastkov :

HOCHMUTH, Zdenko : Atlas jaskyne Skalný potok / Zdenko Hochmuth. – Liptovský Mikuláš : Slovenská speleologická spoločnosť, 2013. – 79 s. ISBN 978-80-970734-2-8

KATAJEV, V. N. – KADEBSKAJA, O. I. : Geologija i karst goroda Kungura : monografija / V. N. Katajev, O. I. Kadebskaja. – Perm : Permskij gosudarstvennyj universitet, 2010. – 212 s., príl. ISBN 978-5-7944-1565-0

Národná databáza jaskýň v roku 2014

Ivica Hlaváčová

Databáza poskytuje základné identifikačné a odborné informácie o **7061 jaskyniach**. Údaje sa získali zo správ od zamestnancov múzea, z technických denníkov, identifikačných kariet, webstránok oblastných skupín Slovenskej speleologickej spoločnosti (SSS) a z jaskyniarskej literatúry.

V roku 2014 sa do databázy zaevidovalo **74 nových jaskýň**. Najviac – 44 jaskýň – objavili zamestnanci košického pracoviska na Silickej planine a Hornom vrchu. Jaskyniari v Demänovskej doline lokalizovali 9 jaskýň a na Branisku v Kopytovej doline sa zásluhou Z. Hochmutha zvýšil počet o 6 jaskýň.

V databáze je najväčší počet jaskýň v geomorfologických celkoch: Slovenský kras 1177, Spišsko-gemerský kras 996, Nízke Tatry 759, Strážovské vrchy 537, Veľká Fatra 519, Tatry 435 jaskýň.

Väčšina nových zaevidovaných jaskýň má dĺžku do 10 metrov. K najdlhším patrí 60 metrová jaskyňa **Gríľka**, ktorú na Muránskej planine v masíve Kášteľa objavili jaskyniari zo speleoklubu Tisovec. V Slovenskom krase na Hornom vrchu objavili a zdokumentovali pracovníci múzea J. Psotka a G. Lešínsky **Rozsadinovú priepasť** s dĺžkou 50 metrov a hĺbkou 25 metrov. Jaskyniari z Demänovskej doliny pod vedením P. Hericha ml. sa venovali zameriavaniu jaskýň v predmetnom území a najdlhšia z nich s názvom **Veterný portál** má 35 metrov.

Aktualizácia sa vykonala v databáze pre 985 jaskýň hlavne v doplnení polohopisných a numerických údajov, genetických typov, morfológie a fauny. Výraznejšie zmeny v prolongáciách sa zaznamenali v Demänovskom jaskynnom systéme, Stratenskej jaskyni, Jaskyni zlomísk, Mesačnom tieni, Jaskyni mŕtvych netopierov, Štefanovej 1, Liskovskej a Prosieckej jaskyni, Skalístom potoku a mnohých ďalších. Jaskyniarom zo speleo Bratislava sa podarilo prepojiť tri jaskyne

RAŠLA, Anton : Spomienky spoza mreží / Anton Rašla. – 1. vyd. – Banská Bystrica : VIDAS, 1998. – 253 s. ISBN 80-85306-16-6

Mobilita a jej odraz v kultúre : zborník príspevkov ... – Michalovce : Zemplínske múzeum, 2013. – 214 s. ISBN 978-80-970048-2-8

HUTKA, Dušan : Stručná história speleopotápania na Muránskej planine / Dušan Hutka. – Tisovec : Speleoklub Tisovec, 2013. – Nestr.

Ochrancom prírody po celý rok. – Prievidza : Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny – ÚV v Prievidzi, b.r.v. – Nestr.

Muž a žena – vzťahové súvislosti v kontexte múzejných zbierok : zborník príspevkov... – Bratislava : Múzeum mesta Bratislavy, 2013. – 223 s. ISBN 978-80-971506-7-9

HUTKA, Dušan – VLČEK, Lukáš : 60 rokov organizovaného jaskyniarstva v Tisovci / Dušan Hutka, Lukáš Vlček. – Tisovec : Speleoklub Tisovec, 2011. – Nestr.

Oravské múzeum : dejiny a súčasnosť. – Dolný Kubín : Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, 2013. – 256 s. ISBN 978-80-89564-05-7

Slovenské národné múzeum / Zost. Gabriela Podušelová. – Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2013. – 402 s. ISBN 978-80-8060-313-7

Jaskyne Demänovskej doliny : ramsarská lokalita stredohorského alogénneho krasu Západných Karpát. – Liptovský Mikuláš : Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky – Správa slovenských jaskýň, 2014. – 200 s. ISBN 978-80-89310-72-2

Starú gardu – Majkovu – Jubilejnú a vznikol Bo-
rinský jaskynný systém s dĺžkou 1915 met-
rov. V databáze je **32 jaskynných systémov**
(JS), v ktorých je 79 jaskýň. Z toho sú v 26-tich
JS po dve jaskyne, v 4 JS po tri jaskyne, v Čier-
nohorskom jaskynnom systéme sú štyri jaskyne
a v Demänovskom jaskynnom systéme je je-
denásť jaskýň. Pri tvorbe nového Zoznamu sa
jaskyne v systémoch zlúčili a preto je ich počet
menší o 47 jaskýň. Databáza sa doplnila grafic-
kými súbormi vo forme 36 fotografií vchodov do
jaskýň a ich okolia a spolu je v databáze 3473
fotografií. Skenovaním 127 mapových plánov sa
zvýšil ich celkový počet na 1384. Dokumentácia
sa doplnila o 6 identifikačných kariet z jaskýň,
ktoré objavil pri mapovaní anorganických javov
v NPR Hrušovská lesostep riaditeľ NP Sloven-
ský kras J. Kilík. Po preverení sa zistilo, že štyri
z nich sú nové jaskyne. Na lokalizácii a zame-
riavaní polôh vchodov do jaskýň a dobudovaní
archívu podzemných krasových javov pracovali
traja zamestnanci múzea. GPS prístrojmi Archer
zamerali súradnice JTSK pre 82 vchodov do
jaskýň a celkovo je v databáze 4386 súradníc,
ktoré sú v mape zobrazené v GIS vrstve. Za-
slané správy sú doplnené 190-timi fotozábermi
exteriéru a interiéru jaskýň v digitálnej forme.
Pre priradenie dokumentácie do databázy a do
archívu podzemných krasových javov múzea sa
doplnili do správ a identifikačných kariet regis-
tračné čísla k príslušným jaskyniam a predviedla
sa úprava 1655-tich správ z formátu word do
formátu PDF a JPG.

publikáciám patria: Jaskynný systém Domica-Baradla jaskyňa, ktorá nás spája, (Gaál, L. a Gruber, P.), Jaskynná biota Slovenska (Kováč L. a kol.), Jaskyne Demänovskej doliny Ramsarská lokalita stredohorského alogénneho krasu Západných Karpát, (Bella, P. a Haviarová, D.), Genetické typy jaskýň (Bella, P.) a 50 rokov speleologického klubu Slovenský raj, (Tulis J. a kol.).

Informácie z databázy sa poskytovali pre zamestnancov múzea, pracovníkov Štátnej ochrany prírody (SSJ, národných parkov SR), členov Slovenskej speleologickej spoločnosti, študentov stredných a vysokých škôl.

Exportovaním údajov z databázy sa vytvorila internetová aplikácia a na stránke www.smopaj.sk je zverejnený **Zoznam jaskýň Slovenska k 31. 12. 2014**, ktorý obsahuje **7014 jaskýň** a **4224 článkov** publikovaných v literatúre.

Najhlbšie jaskyne		
	Hĺbka v m	Geomorfologická jednotka
1. Hipmanove jaskyne	495	Nízke Tatry, Demänovské vrchy
2. Javorinka	480	Tatry, Vysoké Tatry
3. Mesačný tieň	451	Tatry, Vysoké Tatry
4. Skalistý potok	376	Slovenský kras, Jasovská planina
5. Jaskyňa mŕtvych netopierov	324	Nízke Tatry, Ďumbier

Ukážka prehľadu literatúry v databáze

Historické fotografie podzemných krasových javov

Iveta Chomová

V dokumentácii fondu podzemných krasových javov sa nachádzajú okrem písomností aj stovky zaujímavých historických fotografií z jaskyniarskych výskumných výprav. Väčšina pochádza z obdobia Múzea slovenského krasu, kedy bola odborná činnosť našej inštitúcie zameraná práve na prieskum jaskýň a priepastí. Autorom mnohých fotografií je prvý riaditeľ múzea Vojtech Benický, považovaný v tejto oblasti za priekopníka. Jeho fotografie majú nielen vysokú dokumentačnú, ale aj umeleckú hodnotu. Vzhľadom na početnú členskú základňu dobrovoľných jaskyniarov je pochopiteľne aj väčší počet fotografov, ktorí zachytili pri jednotlivých akciách práce v podzemí alebo na povrchu. Veľká časť z ich fotodokumentácie nebola nikdy zverejnená a zostáva tak desaťročia uložená v spomenutom fonde. Pri niektorých nie je uvedená správna lokalita, popis alebo autor, ďalšie sú nekvalitné alebo prefotené kópie. Súčasníka však môžu zaujať svojou historickou a výpovednou hodnotou. Tentokrát ponúkame čitateľom krátku exkurziu do minulosti, ako ju zachytil objektív fotografa – jaskyniara v rokoch 1939, 1955 a 1956, počas výskumov Veľkej ľadovej priepasti na Ohništi.

Obr. 1. Pohľad na masív Ohnišťa

125 metrov hlboká priepasť sa nachádza v Nízkych Tatrách, v závere Jánskej doliny, na južnom okraji vápencového masívu Ohnište (obr. 1). Má dva vchody, jeden v nadmorskej výške 1529 metrov, druhý o 14 metrov nižšie. Priepasť poznali od nepamäti hlavne pastieri dobytky. Prvá písomná zmienka o priepasti pochádza z prvej polovice 18. stor., v rukopise o Banskej Boci z pera Pavla Reberyho: „Je tam jaskyňa nepreskúmateľnej hĺbky a rozmerov, ktorá má otvor iba z povrchu. Je veľmi strmá, takže ani pohliadnuť do nej nie je bezpečné. U najviacerých pozorovateľov vyvoláva obdiv, priamo ich uvádza v úžas.“ Prvý zostup do priepasti zorganizoval v roku 1939 Vojtech Benický pod záštitou Klubu slovenských turistov a lyžiarov. Výpravy sa zúčastnili dobrovoľní jaskyniari z Liptovského Mikuláša a Vysokých Tatier a príslušníci

Obr. 2. Účastníci prvej výpravy v roku 1939

vojenského oddielu, ktorí im pomáhali s technickým zabezpečením (obr. 2). Treba dodať, že výstup s osobnými vecami, stanmi, povrazovými rebríkmi a ostatným materiálom predstavoval pomerne náročnú túru. 12. augusta postavili kotvu a ochranné zábradlie a V. Benický sa spustil dolu (obr. 3 a 4). V hĺbke 70 metrov sa zasekol a musel sa vrátiť odmotat telefónne vedenie zachytené na rebríku. Kým si trochu oddýchol, začal zostupovať ďalší jaskyniar Ondrej Horák. Zistili, že dolu je obrovský ľadovec, ktorý ďalej kužeľovito klesá. V ľade videli zakliesnené zamrznuté stromy, zbytky dreva a lístia. Akúkoľvek ďalšiu cestu zatarasoval ľadovec alebo sutiny, ktoré ich ohrozovali aj pri ich postupe. Vojtech Benický skonštatoval, že po Dobšinskej ľadovej jaskyni je najväčším podzemným ľadovcom u nás a podľa všetkého rastie vplyvom padajúcich zrážok, čomu by nasvedčovali jednotlivé zamrznuté vrstvy vegetácie. Do jaskyne zostúpil ešte Rudolf Müller, aby urobil niekoľko záberov pre fotodokumentáciu. Hoci strávili v podzemí 9 hodín, bolo jasné, že budú musieť zostup ešte niekedy zopakovať. Kým všetko zbalili, bola neskorá noc a na cestu domov sa vydali za svetlom svojich karbidových lúčiarov. Povojnové zmeny zasiahli i do reorganizácie záujmových združení, a tak bola v roku 1949 na báze Jaskyniarskeho zboru Klubu slovenských turistov a lyžiarov založená

Obr. 3. Technické zabezpečenie prvého zostupu v roku 1939

Obr. 4. Vojtech Benický pred zostupom v roku 1939

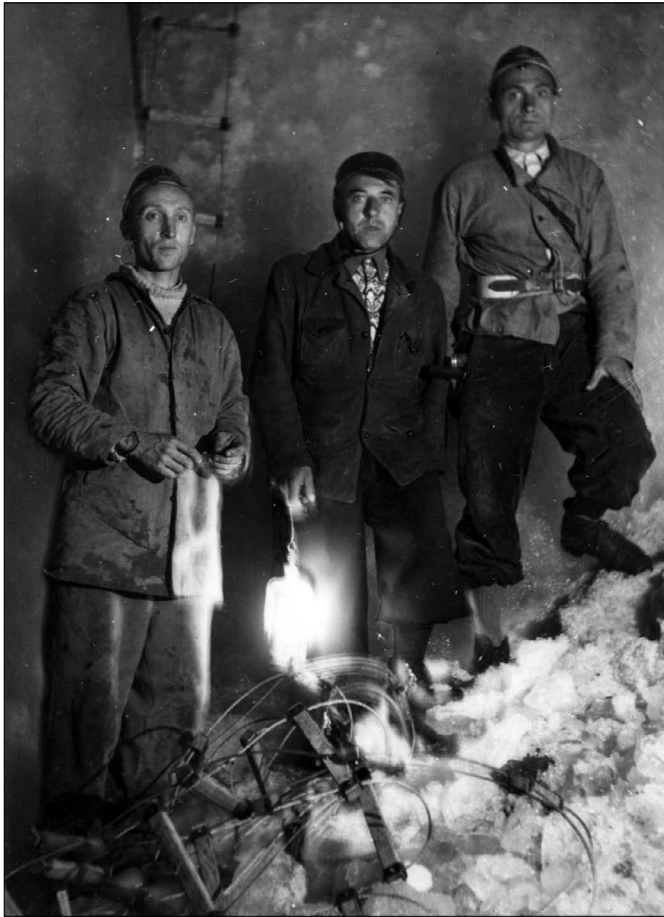
Obr. 5. Účastníci druhej výpravy na ceste Jánskou dolinou v roku 1955

Obr. 6. Vynášanie materiálu

Obr. 7. Účastníci druhej výpravy pri táboráku

Obr. 8. Účastníci druhej výpravy na dne priepasti

Slovenská speleologická spoločnosť, ktorá prevzala aj správu nad našou inštitúciou. Vojtech Benický bol zvolený za tajomníka SSS a zároveň vykonával funkciu riaditeľa múzea. V roku 1955 zorganizoval ďalšiu výpravu. Okrem speleológov zainteresoval meteorológa, klimatológa, zoológa, archeológa, jaskyniarov z Moravy a Poľska. 19. augusta sa zišlo v Jánskej doline 17 účastníkov 2. výskumnej výpravy do ľadovej priepasti. Časť výstroja im pomohol aspoň na kus cesty odvieť konský povoz, hore strmou lúkou ho už museli vyniesť v rukách (obr. 5 a 6). Po vybudovaní stanového tábora a zabezpečení

miesta zostupu viedli rozhovory pri táboráku až do neskorých nočných hodín (obr. 7). Ráno o 7.00 začala vedecko-výskumná časť expedície pod vedením Dr. A. Droppu. Tá mala za cieľ presné zameranie a zmapovanie priepasti a zistenie stôp života v nej. Ako prvý zostúpil S. Šrol, ktorý zaistil bezpečnú cestu pre ďalších členov (obr. 8). Na dne priepasti zistili, že vrstva ľadu na vrchole kužeľa za uplynulých 16 rokov pribudla a v spodnej časti naopak ubudla. Otvorila sa tak cesta pre ďalší postup. Výpravu zavíšili ešte zostupom do ďalších priepastí v okolí.

Tretia výskumná cesta do Veľkej ľadovej priepasti sa uskutočnila začiatkom augusta 1956, opäť v rámci plánovaných výskumov Múzea slovenského krasu. Vojtech Benický tak, ako aj v predchádzajúcom roku, pozval zainteresované vedecké ústavy a slovenských i českých speleológov (obr. 9). Keďže bol sám jaskyniarom a zúčastnil sa zostupu do ľadovej priepasti, vedel, že cesta po rebríku do viac ako 100 m hĺbky je veľmi vyčerpávajúca, preto už bola táto expedícia vybavená rumpálom, aby sa

Obr. 9. Účastníci tretej výpravy v roku 1956

Obr. 10. Prípravné práce pri stavbe rumpálu v roku 1956

zjednodušil postup. Stavbu lešenia, upevnenie rumpálu a ostatné prípravné práce vykonali jaskyniari ešte pred samotnou akciou (obr. 10). Následne 5. augusta dorazilo 20 zúčastnených členov za sprievodu 2 povozov s výstrojom na plošinu pod priepasťou, kde si postavili veľký vojenský stan (obr. 11). Na druhý deň hneď ráno spustili na sedačke dolu postupne prvú skupinu, ktorá

Obr. 11. Tábor účastníkov

Obr. 12. Hanka Hlavienková – prvá žena, ktorá zostúpila do Veľkej ľadovej priepasti v roku 1956

mala zabezpečiť kontrolné merania a ďalšiu cestu do neprebádaných častí. Zakrátko žiadali pospúšťať brvná na preklenutie rokliny, rebríky a zaistovacie laná. Tieto prípravné práce trvali až do večera. Druhý deň sa niesol v očakávaní objavu spojenia priepasti s jaskynným systémom Jánskej doliny. Po speleologickom prieskume však Dr. Droppa oznámil, že priepasť končí. Napriek miernemu sklamaniu sa do podzemia ešte spustili ďalší členovia expedície, medzi nimi aj Hanka Hlavienková, ktorá dokázala že ani nežnému pokoleniu nechýba odvaha (obr. 12).

Získané poznatky z uvedených expedícií propagoval Vojtech Benický formou svojich prednášok a článkov uverejnených na stránkach vedeckých a populárno-náučných periodík. Jeho zásluhy pri prieskume Veľkej ľadovej priepasti nám dnes pripomína pamätná tabuľa odhalená v roku 1997 na Ohništi.

Z HISTÓRIE

Kalendárium

Iveta Chomová

• 28. júl 1724 sa narodil v Polkowiciach (Poľsko) Franz Ignatz Jaisge známy ako mních Cyprián. Bol cestovateľom, vynálezcom, venoval sa liečiteľstvu, botanike a literatúre. Pôsobil na území dnešného Slovenska, Moravy a Talianska. V roku 1752 zložil rádový sľub v Zoborskom kláštore a stal sa kamaldulským mníchom. O štyri roky neskôr našiel útočisko v Červenom kláštore, kde sa venoval hlavne výrobe liečiv z rastlín. V rokoch 1765 – 1771, založil prvý známy herbár na Slovensku, z ktorého časť môžeme obdivovať i v súčasnosti.

Herbár mnícha Cypriána

• 12. júla 1774 sa v Dobroči pri Čiernom Balogu v rodine lesného robotníka narodil Jozef Dekret Matejovie. Po štúdiu na gymnáziu v Brezne nastúpil do práce v lese. Najskôr ako robotník, potom ako horár, v rokoch 1814 – 1837 vďaka svojej odbornosti vykonával funkciu komorského lesmajstra. Jeho najväčšou zásluhou je plánovaná obnova lesov. Žil v dobe, kedy sa vyrúbané plochy zalesňovali len prirodzenou cestou (náletmi). Jozef Dekret začal ako prvý vysádzať predpestované sadenice, čím urýchlil rast lesných porastov. Významnosť lesného hospodárstva videl v zachovaní a všestrannom

zveľaďovaní lesa. V tom je aj jeho odkaz pre súčasnosť: „Zachovať lesy potomstvu, lebo ony sú predpokladom udržania života na Zemi“.

Jozef Dekret Matejovie

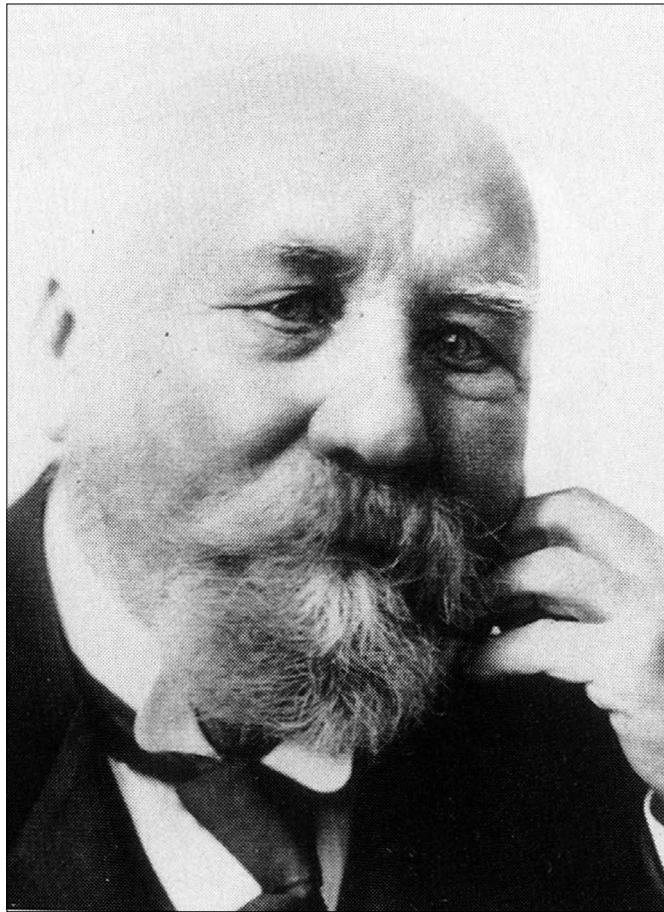

Gašpar Fejérpataky-Belopotocký

Sinter 23

• 1. januára 1794 sa narodil v Liptovskom Mikuláši Gašpar Fejérpataky-Belopotočský, slovenský národovec, spisovateľ, nakladateľ, kníhviazač, zakladateľ prvej slovenskej verejnej knižnice, neúnavný propagátor slovenskej a českej literatúry, zakladateľ ochotníckeho divadla, ktoré istý čas pôsobilo v priestoroch našej budovy na Školskej ulici. Okrem toho bol i obdivovateľom prírodných krás a v roku 1835 vystúpil na vrchol Kriváňa, o čom napísal príspevok „Cesta na Kriváň Liptowský“ do časopisu Hronka v roku 1837. Tento výstup môžeme pokladať za začiatok národných vychádzok na tento symbolický končiar. Gašpar Fejérpataky-Belopotočský zomrel 18. 5. 1874 v Liptovskom Mikuláši.

• 8. septembra 1924 zomrel v Košiciach mikulášsky rodák, učiteľ, národovec, spisovateľ a obdivovateľ prírodných krás Slovenska Rehor Uram Podtatranský. V slovenských periodikách vydal okrem iného aj povesti o jaskyniach zozbierané v liptovských dedinách.

Rehor Uram Podtatranský

• V roku 1924 podal generál R. Gajda návrh založiť v Košiciach Prírodovedecký klub, ktorý mal združovať odborníkov a záujemcov o prírodné vedy. Úlohou klubu malo byť štúdium prírodných pomerov východného Slovenska s hlavným zameraním na botaniku, zoológiu, geológiu a mineralógiu.

• 5. mája 1934 sa konala prvá schôdza vedecko-pracovnej subkomisie zriadenej Pripravnou komisiou národného parku vo Vysokých Tatrách, ktorej sa zúčastnili ako predseda K. Domin a členovia R. Kettner, J. Roubal, L. Izák, Komárek a Jarolím. Okrem otázok ochrany prírody sa venovali i návrhu odkúpenia javorinského panstva,

výstavbe lanovky na Lomnický štít a väčšej informovanosti verejnosti o potrebe vybudovania národného parku.

• 27. januára 1944 sa narodil v Banskej Štiavnici muzeológ, historik a literát Ing. Marcel Lalkovič, CSc. Ako absolvent Baníckej fakulty Vysokej školy technickej v Košiciach pracoval najskôr v Košiciach, neskôr v Bratislave a v roku 1970 nastúpil ako odborný pracovník dokumentačného oddelenia do Múzea slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši. V rokoch 1987 – 2001 zastával miesto riaditeľa tejto inštitúcie. Do povedomia speleologickej verejnosti sa zapísal predovšetkým ako historik. Vo svojich početných prácach sa zaoberá históriou speleológie, jednotlivých jaskýň a životnými osudmi jaskyniarov. Z múzejnej práce treba vyzdvihnúť aj jeho prínos v oblasti múzejnej dokumentácie, činnosť pri zameriavaní a mapovaní slovenských jaskýň i organizovanie viacerých odborných speleologických podujatí na pôde múzea.

Marcel Lalkovič pri meračských prácach v Dobšinskej ľadovej jaskyni

• V roku 1954 bola dokončená výstavba sústavy vodných diel Palcmanská Maša – Vlčia Dolina – Dobšiná. Obsahuje šesť stavieb na riekach Hnilec a Slaná na juhovýchodnom okraji Slovenského raja. Sústava má osobité postavenie medzi slovenskými priehradami a patrí medzi najvýznamnejšie slovenské stavby po 2. svetovej vojne. Jej prioritou bola výroba elektrickej energie aj protipovodňová ochrana. Vyrovnávací vodná nádrž pod Dobšinou je zapísaná v svetovom zozname priehrad ICOLD, pretože má svetové prvenstvo v použití syntetickej fólie ako tesniaceho prvku v priehradnom staviteľstve.

• 21. 8. 1964 bola na Slovensku vyhlásená prvá Chránená krajinná oblasť – Slovenský raj. Jednalo sa o územie na pomedzí Gemera a Spiša o rozlohe 14 230 ha. V roku 1988 bolo rozšírené na 19 763 ha a prekategORIZOVANÉ na národný park. Krajinu charakterizujú náhorné planiny, hlboké kaňony, rokliny, vodopády, povrchové krasové javy a atraktívne podzemné priestory s kvapľovou a ľadovou výzdobou. Nachádza sa tu približne 630 objavených jaskýň. Najvyšším bodom národného parku je Predná hoľa (1545 m n. m.). Najznámejšími roklami sú Suchá Belá, Piecky, Sokol a Kyseľ s početnými vodopádmi. Európskym unikátom z hľadiska biodiverzity sú Kopanické lúky, kde na jeden meter štvorcový rastie až

74 druhov vyšších rastlín. Od r. 1994 je národný park zaradený do európskej siete EECONET a v národnej sieti NECONET je vedený ako biocentrum nadregionálneho významu GNÜSES. Zároveň je najlepšie manažované chránené územie Európy PAN – Parks na Slovensku.

• V marci 1964 založili L. Novotný, J. Tulis, E. Šváb, J. Gréger Speleologický klub Slovenský raj. Prvou akciou klubu bol zostup do Čertovej diery 31. 3. 1964. Z ich činnosti možno spomenúť organizovanie pracovných jaskyniarskych týždňov na území Slovenského raja zameraných hlavne na prieskum Medvedej a Stratenskej jaskyne a Dobšinskej ľadovej jaskyne.

• V roku 1984 sa zorganizovala prvá československá vedecko-horolezecká expedícia na najvyšší vrch sveta Mount Everest. Devätnásteho júla 1984 opustila Bratislavu úvodná skupina, ktorá mala za úlohu dva ciele. Vedecký, zameraný na preskúmanie problematiky ochrany národného parku Sagarmatha a športový, hodnotnou výstupovou cestou bez použitia kyslíkových prístrojov zdolať najvyšší vrchol Himalájí. 15. októbra vystúpili spolu so Šerpom Ang Ritom na vrchol himalájskeho obra ako prví v histórii československého horolezectva Zoltán Demján a Jozef Psotka. J. Psotka žiaľ pri zostupe zahynul. 12. februára 2014 by sa bol dožil 80 rokov.

• 15. mája 2014 sa opäť prehnala Vysokými Tatrami veterná smršť. Vietor vyvrátil na území TANAP-u odhadom pol milióna kubických metrov drevnej hmoty. Plošne bolo poškodených 1742 ha lesa. Výčiny počasie mali negatívny dopad aj na mnohé druhy živočíchov, hlavne vtáctva, ktoré práve hniezdili alebo už krmili mladé. Objavené boli i viaceré uhynuté, pravdepodobne utopené mláďatá.

• V dňoch 13. 7. – 18. 7. 2014 zorganizoval Ústredný výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny 50. celoslovenský tábor ochrancov prírody v areáli strediska Opalisko v Nízkych Tatrách. Tradícia tohto podujatia siaha do roku 1965, kedy Zbor ochrancov prírody v Žiline usporiadal prvýkrát stretnutie ochranárov v Demänovskej doline pri príležitosti 85. narodenín Jána Volku-Starohorského. Cieľom TOP-u bolo oboznámiť účastníkov

85 rokov od vyhlásenia Demänovskej doliny za prírodnú rezerváciu (1929 – 2014)

Eva Greschová, Leonard Ambróz

Záujem o turistiku na Slovensku všeobecne vzrástol v 2. polovici 19. storočia a nebolo tomu inak ani v Liptove. Demänovská dolina patrí v rámci regiónu medzi najatraktívnejšie horské oblasti a bola navštevovaná aj kvôli svojim podzemným krásam. V 19. storočí bola už turisticky prístupnená Demänovská ľadová jaskyňa. Krátko po objavení svetoznámej Demänovskej jaskyne slobody v roku 1921 ešte viac vzrástol záujem našich a zahraničných návštevníkov o prírodné krásy doliny. O jej komplexnú ochranu sa snažil Ján Volko-Starohorský, zakladateľ Múzea slovenského krasu v Liptovskom Svätom Mikuláši. Po vyhlásení susednej Svätôjanskej doliny v roku 1928 Štátny pozemkový úrad v Prahe 19. septembra 1929 vyhlásil za čiastočnú krajinnú prírodnú rezerváciu aj Demänovskú dolinu.

Po vzniku prvej Československej republiky (1918) sa uskutočnila prvá pozemková reforma. Jej cieľom bolo odstrániť nerovnomerné prerozdelenie vlastníctva pôdy, dedičstvo z predchádzajúceho obdobia Rakúsko-Uhorska. Československí politici videli v dôkladnom odstránení nerovnomerného vlastníctva pôdy ekonomické pozdvihnutie vidieka a pozdvihnutie životnej úrovne roľníckeho obyvateľstva.

Uskutočnenie zmien vo vlastníctve nehnuteľnosti umožnil zákon č. 215/1919 Zb. z. a n. o zabraní veľkého pozemkového vlastníctva, tzv. záborový zákon, prijatý 16. apríla 1919. Inštitúciou, ktorá zabezpečovala organizačnú stránku a kontrolovala realizáciu pozemkovej reformy bol Štátny pozemkový úrad (ďalej „ŠPÚ“). Zábor pôdy postihoval veľkých pozemkových vlastníkov, teda osoby, ktoré vlastnili záborovým zákonom presahujúcu výmeru pôdy. Pokiaľ išlo o poľnohospodársku pôdu (poľia, lúky, záhrady, vinice a chmeľnice) bola to výmera presahujúca 150 ha, alebo ak osoba mala vo vlastníctve akúkoľvek pôdu presahujúcu výmeru 250 ha.

s plánmi vtedy pripravovaného Ďumbierskeho národného parku. Ukázalo sa, že to bola užitočná akcia. Zblížila ochrancov prírody a posilnila sa myšlienka jednoty ochrany prírody. V súčasnosti sa na organizovaní TOP-ov podieľa aj naše múzeum.

Tiesňava Veľký Sokol v Slovenskom raji

Predmetom pozemkovej reformy sa stal aj veľkostatok Demäno-vá, ktorý bol majetkom Dr. Juraja Kubínyiho. O odkúpenie 400 katastrálnych jutár z veľkostatku prejavil záujem aj Matej Mikuláš Vyšný a spol. z Ilanova. ŠPÚ udelil súhlas s odpredajom za prísne stanovených podmienok a vydal rozhodnutie z 19. septembra 1929 č. j. 80.319/29-II/3'. Kupujúci sa zaviazal, že bude dodržiavať podmienky ustanovené Ministerstvom školstva a národnej osvety ČSR (ďalej „MŠaNO ČSR“).

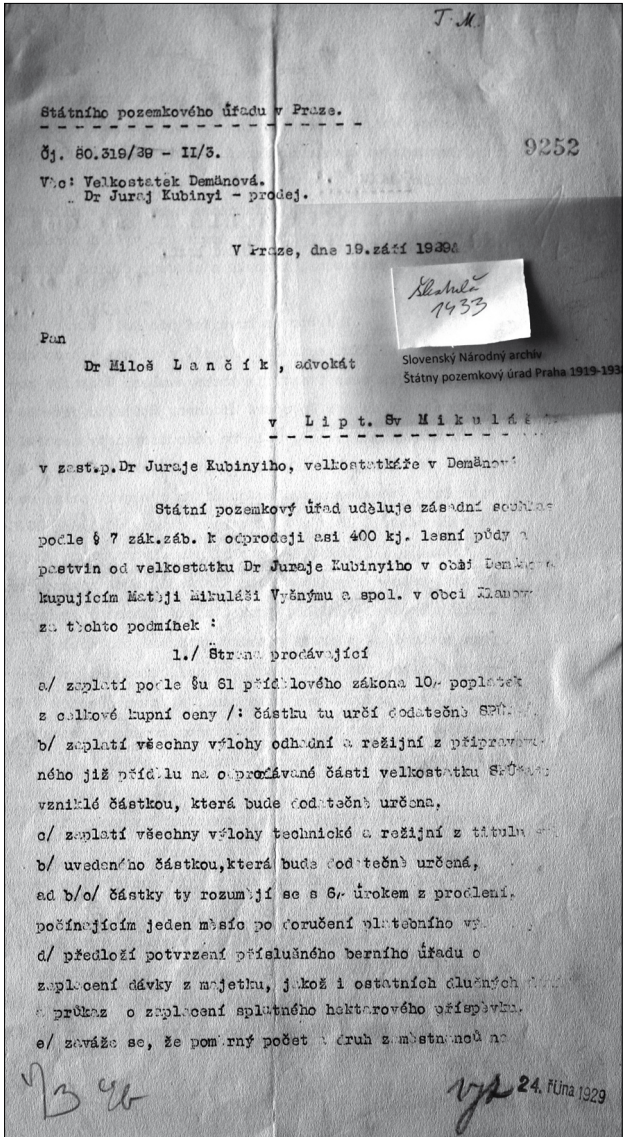
V článku 5, odst. A. sa píše: „*Území prodávané bude v případě potřeby tvořící částečnou rezervaci, v níž veškeré hospodaření bude se díti s ohledem na zachování dnešní tvárnosti krajiny. Zejména bude zamezeno zbavování svahů rostlinstva a lesů, by zamezeno bylo jednak splavení půdy, jednak přivaly vod při mohutnosti přírodních sil ve vyšších polohách.*“ Hospodárska činnosť v lese sa mala riadiť lesným hospodárskym plánom, ktorý mal byť predkladaný na schválenie aj MŠaNO ČSR. Pre lesné hospodárenie boli stanovené podrobné zásady najmä s ohľadom na ochranu lesov a zachovanie pôvodných lesných spoločenstiev. Lesy na príkrych svahoch mali byť zaradené do kategórie ochranných lesov, vylúčené z využítkovania a dovolené v nich malo byť len odstraňovanie vývratov, stromov zničených kôrovcom, snehovými kalamitami a podobne. Ochrane podliehali tak- tiež zvyšky pôvodných porastov, lesy okolo významných skalných útvarov, pramenísk, ponorov, vyvieráčiek a jaskýň. Lesy mali byť obnovované samovýsevom, snaha bola zachovať pôvodný lesný typ a vysádzanie cudzokrajných drevín bolo nepripustné. Úplne chránená bola kosodrevina, bolo zakázané jej vypaľovanie za akýmkoľvek účelom, ani rozširovania pastvín. Pásenie bolo povolené, ale len pokiaľ bolo povolené lesopolicajným úradom so súhlasom MŠaNO ČSR. Prístup dobytká do lesov musel byť vhodným spôsobom zamedzený, napr. ohradami. Rozhodnutie stanovilo aj podmienky pre ochranu fauny a flóry. V odstavci C. sú vymenované konkrétne druhy, ktoré boli na území chránené – plesnivec, horec, kosodrevina, rys, medveď, divoká mačka, svišť a výr. Na území nesmeli byť zakladané lomy, štrkoviská a bez vedomia Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave nesmel byť odoberaný materiál z korýt potokov a horských bystrín.

Prírodná rezervácia Demänovská dolina bola zahrnutá do prvého úradného zoznamu chránených území Československej republiky – výnosu Ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky (MŠaNO ČSR) v Prahe č. 143.547/33-V z 31. decembra 1933 o ochrane prírodných pamiatok, ktorý bol vydaný pre potreby učiteľov a uverejnený vo Vestníku Ministerstva školstva a národnej osvety ČSR, ročníku XVI. (1934), zošite 2. Je v ňom uvedená spolu so susednou rezerváciou Svätôjánska dolina (vyhlásenou v roku 1928) ako geografická a prírodovedecká rezervácia.

V súčasnosti je stredná – krasová – časť Demänovskej doliny s rozlohou 836,88 ha národnou prírodnou rezerváciou podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny na základe úpravy Ministerstva kultúry SSR č. 2771/73-OP zo dňa 24. apríla 1973.

Panoráma Demänovskej doliny – pohľad od Lukovej. Foto: L. Ambróz

Prvá strana rozhodnutia Štátneho pozemkového úradu z 19. septembra 1929 č. j. 80.319/29-II/3. Archív SMOPaJ

V histórii ochrany prírody Nízkych Tatier je zvlášť potrebné vyzdvihnúť význam českého pedagóga Jana Roubala, ktorý v období prvej Československej republiky pôsobil ako gymnaziálny profesor v Banskej Bystrici a už v roku 1920 sa snažil presadiť návrh na ochranu centrálnej časti Nízkych Tatier formou veľkej prírodnej rezervácie. Národný park Nízke Tatry bol napokon vyhlásený v roku 1978.

Demänovské jaskyne sú zaradené na zoznam najvýznamnejších – národných prírodných pamiatok, ako aj ramsarských lokalít podľa Ramsarského dohovoru o ochrane mokradí. V sústave NATURA 2000 sú Nízke Tatry chráneným vtáčím územím a územím európskeho významu.

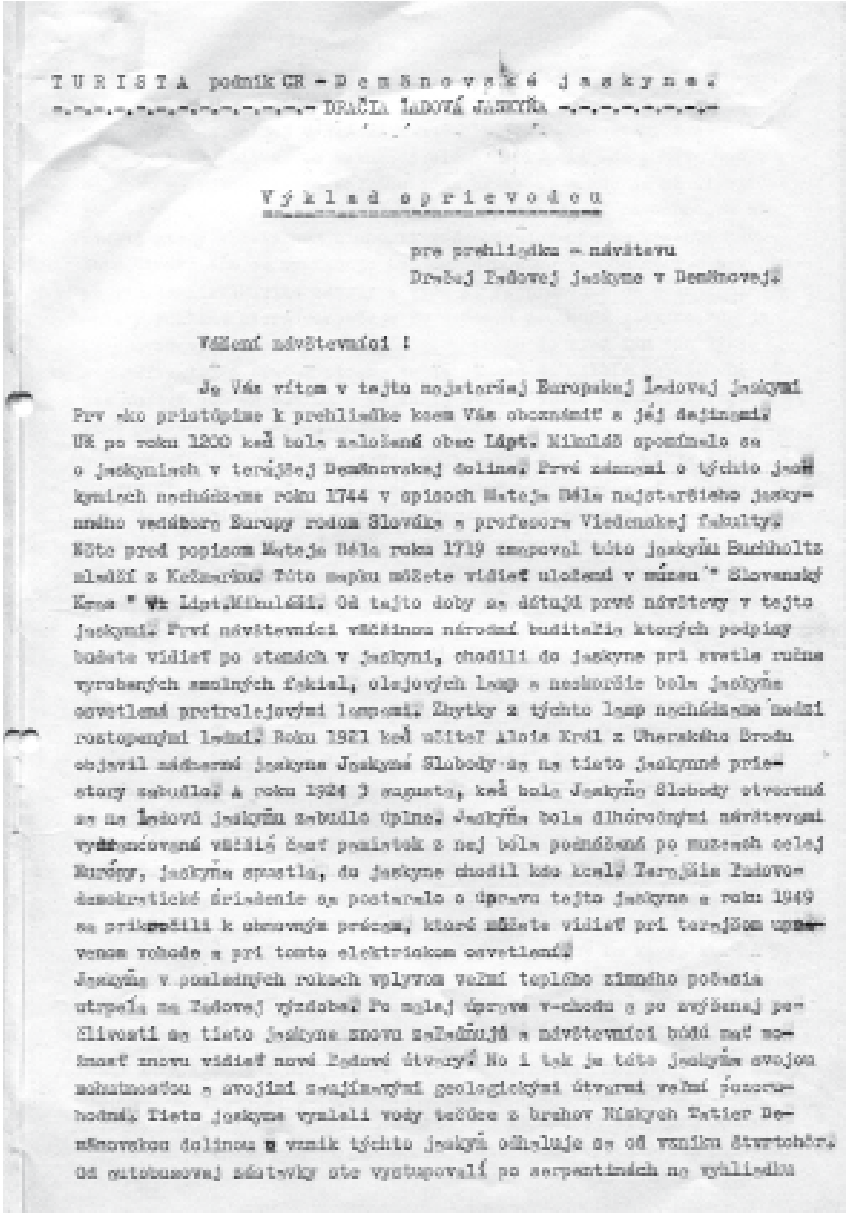
100. výročie narodenia Leonarda Blahu (1914 – 1980)

Eva Greschová

V roku 2014 si pripomíname 100. výročie narodenia významného speleológa, milovníka a ochrancu prírody, publicistu a pedagóga Leonarda Blahu (obr. 1).

Narodil sa 22. decembra 1914 v Nižnom Slavkove, vo Východnej a Stankovanoch navštevoval ľudovú školu, gymnázium v Ružomberku a v Kláštore pod Znievom. Po ukončení Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave pôsobil ako profesor na gymnáziu v Trnave, neskôr pracoval v odborovej organizácii Združenia priemyslu, živností a peňažníctva v Bratislave, v rokoch 1945 – 1952 ako tajomník Slova-kotouru v Trnave. Už od tohto obdobia bol celý jeho profesionálny život spätý predovšetkým s jaskyňami a jaskyniarstvom. Svedčia o tom rôzne strojopisy, rukopisy, správy, výstrižky z tlače v osobnom fonde *Blaha Leonard*, ale aj 129 negatívov a 114 diapozitívov, ktoré sú súčasťou *Zbierky negatívov a diapozitívov* v Archíve múzea.

V jednom svojom rukopise Blaha píše: „V jaskyniarstve aktívne pracujem – nepočítajúc do toho dobrovoľnú činnosť v rokoch 1943 – 1949, keď som ako zakladajúci člen bol zvolený za člena výboru Slovenskej speleologickej spoločnosti za Malé Karpaty. Už v r. 1950 som zorganizoval komplexný prieskum a výskum, výsledkom ktorého

Obr. 2. Sprievodné slovo – Demänovská ľadová jaskyňa, vypracoval v roku 1958 L. Blaha. Archív SMOPaJ, fond L. Blahu

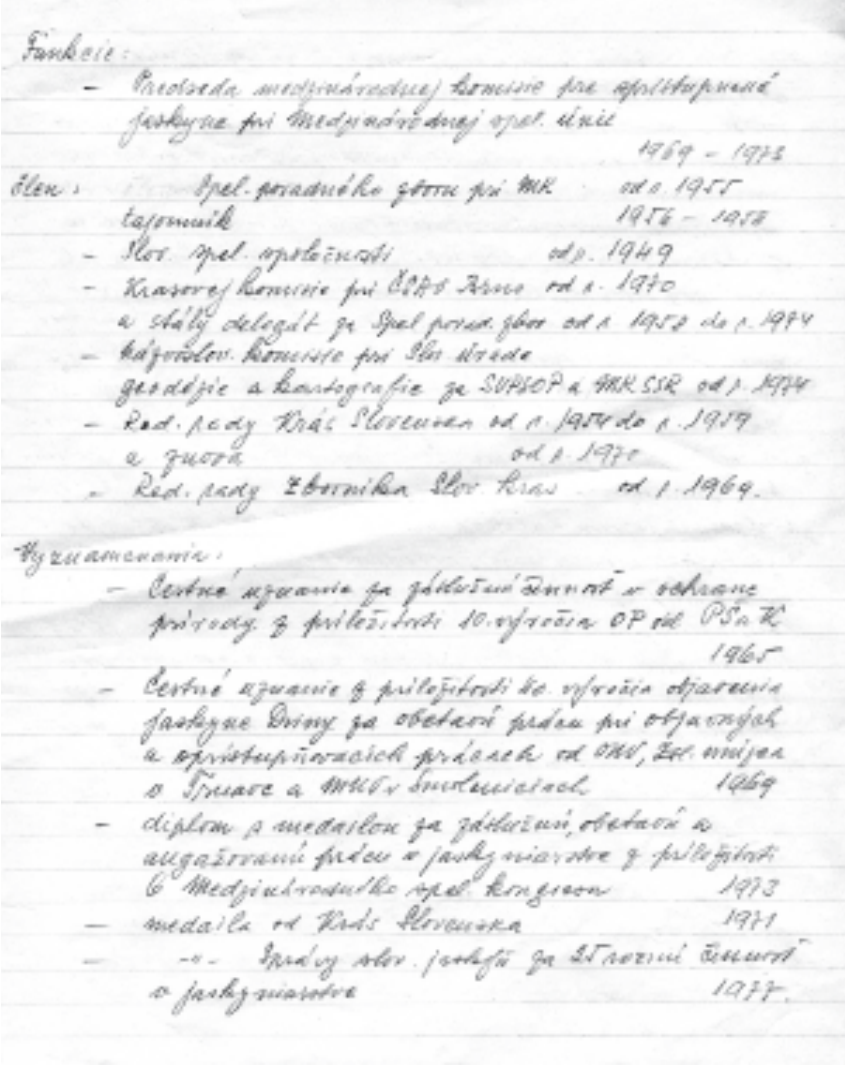
Obr. 1. Leonard Blaha. Archív SMOPaJ, fond L. Blahu

bolo objavenie ďalších priestorov v jaskyni Driny 14. 12. 1950, ktoré v r. 1958/59 boli sprístupnené (obr. 4). 7. 11. 1952 som bol dekrétom poverený bývalým Riaditeľstvom pre cestovný ruch pri Povereníctve priemyslu a obchodu ako zmocnenec slovenských jaskýň prevzatím 8 sprístupnených jaskýň (od komunálnych podnikov a telovýchovných jednot väčšinou vo veľmi zlom stave)...

V rokoch 1952 – 1963 pracoval ako vedúci speleologického oddelenia Turistu, podniku cestovného ruchu v Bratislave, neskôr na prevádzke jaskýň Stredoslovenských hotelov v Ružomberku. Dvanásť rokov, až do svojho odchodu do dôchodku v roku 1978, pôsobil ako odborný pracovník – špecialista speleológ v Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave (obr. 2).

Na túto etapu svojho života Leonard Blaha spomína: „Počas mojej 16-ročnej činnosti, či už vo funkcii vedúceho speleologického oddelenia u podnikov cestovného ruchu až do 31. 12. 1965, nadobudol som dôkladné teoretické a praktické skúsenosti a poznatky pri riadení, spravovaní i kontrole prieskumu, výskumu a prevádzky jaskýň po stránke ob-chodno-prevádzkovej, economickej, tech-nickej, speleologickej, kultúrno-osvetovej a ochrannárskej. Pri reorganizácii jaskýň, keď jaskyne z rozhodnutia Predsedníctva SNR č. 101 zo dňa 14. 6. 1965 prešli z rezortu ob-chodu do rezortu kultúry som od 1. 11. 1965

¹ Slovenský národný archív, fond Štátny pozemkový úrad Praha 1919 – 1938, škatuľa 1433

Obr. 3. Rukopis Leonarda Blahu – koncept vlastného životopisu. Archív SMOPaJ, fond L. Blahu

v rámci PŠaK¹ pripravoval podklady a aktívne pomáhal pri koncipovaní návrhov. S doporučením PŠaK č. 292/1966- osv. zo dňa 12. 1. 1966 som bol delimitovaný na SÚPSOP, kde som v spolupráci s členmi speleologickej skupiny a od r. 1977 sám pripravil návrhy na vyhlásenie 75 jaskýň (spolu s Demänovskými jaskyňami a Drevenickými jaskyňami je to 95 CHPV²)...“ Leonard Blaha je autorom niekoľkých monografií. Jaskyne a jaskyniarstvo propagoval aj prostredníctvom rozhlasu, filmu, čiernobielej aj farebnej fotografie, ale aj článkami v našich a zahraničných časopisoch. Ako filológ sa podieľal na spresnení oficiálneho slovenského jaskyniarskeho názvoslovía a terminológie. Zastával veľké množstvo funkcií a za svoju prácu získal mnoho vyznamenaní (obr. 3). Leonard Blaha zomrel v Trnave v roku 1980. Jeho osobnosť zostane natrvalo zapísaná nielen v dejinách slovenskej speleológie a ochrany prírody, ale aj medzi všetkými milovníkmi hodnôt a krás slovenskej prírody, ktorú tak miloval a pre ktorú žil.

Literatúra

Biografický lexikón Slovenska. Zv. 1, A-B. Martin : Slovenská národná knižnica, 2012, s. 435. – ISBN 80-8902-06-9 Archív SMOPaJ, f. Leonard Blaha, šk. 1.-3.

¹ Povereníctvo školstva a kultúry
² Chránený prírodný výtvor

AKTIVITY MÚZEA

Výstavná činnosť

Speleofotografia 2014 – 17. ročník súťaže v novom šate

17. ročník medzinárodnej fotografickej súťaže s jaskyniarskou tematikou Speleofotografia 2014 organizovalo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Slovenská speleologická spoločnosť, Správa slovenských jaskýň a mesto Liptovský Mikuláš. Tohto roku sa Speleofotografia predstavila v úplne novom šate. Súťažilo sa v dvoch kategóriách: Krása jaskýň a Speleomoment.

Jazykmi súťaže sa stali angličtina a slovenčina, no komunikácia bola zvládnutá aj v rumunčine, poľštine, španielčine či exotickej indonézštine (o čo sa ochotne postarala Ing. Veronika Zyková). Speleofotografia sa prvýkrát prezentovala webstránkou speleofotografia.sss.sk vďaka Ing. Michalovi Dankovi. Práce prihlásené do súťaže prostredníctvom elektronického formulára hodnotila odborná porota na čele s popredným slovenským fotografom a jaskyniarom Pavlom Kočišom. Od začiatku sa zakladalo na tom, aby bola súťaž na svetovej úrovni, preto aj hodnotiacia komisia mala medzinárodný charakter.

Mená speleofotografov svetového formátu Marek Audy (CZ), Jan Kućmierz (PL), Claudiu Szabo (RO) a Robbie Shone (UK) súťaži výrazne dodali na vážnosti. V organizačnom výbore, ktorému predsedala riaditeľka Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva doc. RNDr. Dana Šubová, CSc., nechýbal bývalý predseda Slovenskej speleologickej spoločnosti Mgr. Bohuslav Kortman, skúsený terénny jaskyniar, editor a speleofotograf Správy slovenských jaskýň Pavol Staník a zástupkyňa Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, organizátorka predošlých ročníkov súťaže Mgr. Mária Ošková. Aj vďaka nim z vybranej stovky najlepších diel súťaže vznikol kvalitný reprezentačný a najmä reprezitatívny katalóg výstavy Speleofotografia 2014, ktorého hlavným koordinátorom bol Mgr. Lukáš Vlček, PhD. Medzi sponzormi súťaže sa prvýkrát objavili domáce i zahraničné subjekty, ktoré sa takisto zaslúžili o to, že tento ročník súťaže mal z kvantitatívnej i kvalitatívnej stránky vskutku svetovú úroveň. Tohtoročná organizačne vynovená súťaž predstavuje desiatky autorov z 20 krajín Európy, Ameriky a Ázie, ktorí stovkami fotografií priblížili atmosféru tajomného sveta jaskýň. Podzemní umelci aj tentoraz fotografovali nielen novoobjavené jaskyne, ktoré sú cieľom ich namáhavej a neraz i nebezpečnej dobrovoľnej práce, ale aj cestu k nim, vodu prúdiacu podzemím a tvary, ktoré vytvára, či tajomné tvory obývajúce toto nezvyčajné prostredie. Zachytili veľkoleposť podzemných priestorov, v ktorých ľudská postava zaniká v porovnaní s rozmernými skalnými stenami, kvapľových stĺpov či podzemných riek, ako aj tvrdú prieskumnú a objaviteľskú prácu jaskyniarov, ktorá niekedy balansuje na okraji ľudských možností. Na slávnostnej vernisáži 17. ročníka fotografickej súťaže Speleofotografia 2014 dňa 21. novembra 2014 v nových reprezentačných priestoroch Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši boli vyhlásené výsledky. Predseda odbornej poroty Pavol Kočiš vyhodnotil 550 fotografií od 82 speleofotografov z 20 krajín sveta a vyhlásil najlepšie diela v jednotlivých kategóriách. Oficiálne bolo udelených 8 cien v oboch kategóriách, cena Grand Prize a špeciálna cena podľa úspešnosti internetového hlasovania.

Hlavnú cenu súťaže získala fotografia Photo No. 13 Cosmina Nistora a Cristiana Țecu z Rumunska
Kategória Krása jaskýň

- 1. miesto: The Sabres of Orgnac (Rémi Flament, Francúzsko)
- 2. miesto: Photo No. 07 (Cristian Țecu, Rumunsko)
- 3. miesto: Ice Chamber (Peter Gedei, Slovinsko)

Kategória Speleomoment

- 1. miesto: Keystone Light (Alan Grosse, Spojené štáty americké)
- 2. miesto: Gravity (Rémi Flament, Francúzsko)
- 3. miesto: Crossing a Lake (Claudio Pia, Taliansko)

Hlasovaním na sociálnych sieťach získala ocenenie fotografia „Tiger Boat“ od Taufika Akbara z Indonézie
Ďalšie interné ceny

Cena riaditeľky SMOPaJ: Pisolites (Mário Verolle Bozzello, Taliansko)
Cena SMOPaJ: Cave Theater (Lukáš Kubičina, Slovensko)
Cena SSS: Sunrise in Chortovy Vorota Cave (Daniil Li, Rusko)

Vernisáž výstavy. Foto: Pavol Kočiš

Obr. 4. Sprístupňovacie práce v jaskyni Driny. Zbierka negatívov a diapozitívov. Foto: Leonard Blaha, Archív SMOPaJ

Cena SSJ: Place for Contemplation (Simona Elena Buduran, Rumunsko)
Cena mesta Liptovský Mikuláš: Bear’s Hole (Sandro Serdan, Taliansko)
Počas slávnostnej vernisáže riaditeľka múzea poďakovala tajomníčke indonézskeho veľvyslanectva pre spoločensko-kultúrne záležitosti a turizmus Amalii Yunus, ktorá prevzala cenu pre indonézskeho držiteľa ocenenia a privítala účastníkov vernisáže kultúrnym programom v podaní umeleckej tanečnice Dian Palupi Respatiningdyah.
Predseda odbornej komisie Pavol Kočiš priblížil proces vyhodnocovania súťaže a vyhlásil výsledky odbornej poroty. Výstavu realizovanú v nových podkrovných priestoroch múzea reprezentovalo sto najlepších diel vrátane ocenených, v deň otvorenia si ju prezreli desiatky návštevníkov. Na vernisáži sa v hojnom počte zúčastnili speleológovia a speleofotografi najmä z blízkyh jaskyniarskych skupín a z Poľska. Autori vystavených fotografií dostali 120-stranový katalóg výstavy a víťazi súťaže hodnotné ceny. Po vernisáži sa časť zúčastnených jaskyniarov – fotografov presunula na víkendový pobyt na prieskum jaskýň Slovenska. Výstavu v priestoroch Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva na Školskej ulici 4 v Liptovskom Mikuláši mohli záujemcovia navštíviť do konca decembra 2014. V januári sa presunula do zahraničia a takmer celý nasledujúci rok bude putovať po metropolách strednej Európy. Na Slovensku ju bude možné opäť vidieť vo výstavných priestoroch vybraných miest aj v rokoch 2015 a 2016.

Mária Ošková

Výstavy pre marginalizované skupiny

V roku 2014 bol v rámci aktivít pre marginalizované skupiny realizovaný XII. ročník cyklu výstav *Fragmenty z prírody* pod názvom *Obojživelníky, plazy a vodné vtáky* a XII. ročník cyklu výstav *Príroda našimi očami*. Obidve výstavy boli inštalované spoločne v priestoroch zrekonštruovanej budovy múzea na Školskej ul. 4 a otvorené vernisážou dňa 28. októbra 2014 za účasti zástupcu primátora Mesta Liptovský Mikuláš Ing. Jozefa Repaského. Záujemcovia mohli výstavy navštíviť do 19. novembra 2014.
Výstavu *Obojživelníky, plazy a vodné vtáky* určenú predovšetkým pre nevidiacich a slabozrakých návštevníkov sme pripravili v spolupráci s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska, Krajské stredisko v Žiline. Bola doplnená popismi v Braillovom písme a zväčšenej čiernotlačí, zvukmi živočíchov a podrobným opisným výkladom. V rámci nej sa mohli návštevníci zoznámiť s vodným prostredím a jeho najznámejšími obyvateľmi. Zo zbierok múzea sme vybrali typických zástupcov tohto zaujímavého biotopu (bocian biely, kormorán veľký, kačica divá, rosnička zelená, ropucha zelená, salamandra škvrnitá, užovka obojková, vretenica severná a pod.). Všetky vystavené exponáty boli prístupné hmatovému vnímaniu. Jednotlivé druhy živočíchov sme predstavili z hľadiska ich spôsobov správania, vzhľadu, výskytu, významu, druhov potravy a spôsobov lovu. Veríme, že výstava zaujala a priniesla mnohé nové informácie a poznatky z tejto určite atraktívnej oblasti. S výstavou sa zoznámilo 250 návštevníkov.
Dňa 4. decembra 2014 bola výstava doplnená prednáškou prezentovanou v Spojenej škole internátnej pre nevidiacich a slabozrakých v Levoči a Slovenskej knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči za celkovej účasti 59 žiakov a dospelých.
Takáto forma prezentácie výstav priamo vo vzdelávacích inštitúciách pre nevidiacich a slabozrakých v Levoči sa stala veľmi populárnou a žiadanou, pretože prináša mnohé nové informácie a poznatky z oblasti živej i neživej prírody priamo do prostredia, kde takto hendikepovaní jedinci žijú a vzdelávajú sa. Pri výklade výstav je kladený dôraz na špecifický prístup vzhľadom k druhu a stupňu zrakového postihnutia a zároveň na využívanie a rozvoj kompenzačných schopností zrakovo hendikepovaných návštevníkov. Veľmi dôležitá je pritom spätná väzba, ktorá je jedným zo základných predpokladov skvalitňovania našej práce v danej oblasti.
Súčasne s uvedenou výstavou bola inštalovaná výstava realizovaná v rámci XII. ročníka cyklu výstav *Príroda našimi očami*, na ktorej boli prezentované výtvarné práce detí, mládeže i dospelých s rôznym druhom a stupňom mentálneho postihnutia. O spoluprácu na príprave výstav každoročne oslovujeme špeciálne školy, špeciálno-pedagogické centrá a domovy sociálnych služieb zo Slovenska ale aj z Českej republiky. Na XII. ročníku bolo prezentovaných 298 prác z 18 špeciálnych škôl a špeciálnopedagogických centier. Výstava tohto typu nám dáva možnosť pozrieť sa na prírodu tak, ako ju vidí mentálne hendikepovaný človek a zároveň vytvára priestor pre sebarealizáciu, sebareprezentáciu, rozvoj pracovných zručností, kreativity, kognitívnych funkcií, posilnenie sociálnych kontaktov a spoločenského uplatnenia takto hendikepovaných jedincov, čo významne podporuje ich integráciu do života spoločnosti. Výstavu navštívilo 309 záujemcov.

Eva Mauritzová

Podujatia

Významné dni v roku

Múzeum každoročne pripravuje v rámci významných dní podujatia určené pre všetky stupne škôl, ktorými sa snažíme v mládeži vypestovať vzťah k prírode. Podujatia sa realizujú formou krátkych prednášok, workshopov či ekohier. V roku 2014 sme pre školy zrealizovali tieto podujatia:
Svetový deň mokradí, 2. február – workshop *Kamaráti mokradí* pre deti materských škôl (účasť 21 detí).
Svetový deň vody, 22. marec – workshop *Vodička, vodienka, voda* pre špeciálne školy a 1. stupeň základných škôl. Žiaci sa dozvedeli o význame našej najcennejšej tekutiny a prečo je potrebné ju chrániť (účasť 45 žiakov).
Svetový deň vtáctva, 1. apríl – workshop *Stromček, stromček, kto na tebe býva?* pre materské školy a 1. stupeň základných škôl (účasť 70 detí a žiakov).
Svetový deň Zeme, 22. apríl – workshop *Cesta do stredu zeme* pre 2. stupeň základných škôl (účasť 18 žiakov).
Medzinárodný deň detí, 1. jún – ekohry *Zahrajme sa v prírode* pre materské školy a 1. stupeň základných škôl (účasť 32 žiakov).
Svetový deň životného prostredia, 5. jún – ekohry *Beh s kačacím vajíčkom; Hľadanie húb a ich určenie; Hľadanie živočíchov a šišiek v listí* pre žiakov 1. stupňa základných škôl (účasť 32 žiakov).
Dni európskeho kultúrneho a prírodného dedičstva na Slovensku – prednáška *Jaskyne a ľudia*, pre 3. a 4. ročník základných škôl a prednáška *Národné parky Slovenska* pre 2. stupeň základných škôl, stredné školy a gymnáziá (účasť 502 žiakov).
Svetový deň zvierat, 4. október
Zvieratá sú súčasťou a krásou života na tejto planéte a život bez nich si asi ťažko dokážeme predstaviť. Svetový deň zvierat je oslavou vzťahu medzi človekom a zvieratom. Pri tejto príležitosti múzeum pripravilo dňa 24. októbra 2014 pre 1. stupeň základných škôl workshop *Lesné a vodné ekosystémy* – žiaci poznávali lesné a vodné živočíchy a k nim priradovali stopy, krátkym kvízom mali za úlohu vystihnúť a zaradiť správne zvieratká a vyfarbiť a pomenovať ich. Na podujatí sa zúčastnilo 43 žiakov.
Európsky týždeň vedy a techniky 10. – 16. november – workshop *Pomôžme zvieratkám v zime* pre 1. stupeň základných škôl (účasť 20 žiakov).

Tradičné podujatia

Prebúdzanie jari – remeselnícke variácie – 381 návštevníkov.
Remeselnícke variácie Vianoc – Advent 2014 – 512 návštevníkov.
Stavanie vtáčích búdok a krmidiel – podujatia sa zúčastnilo 43 žiakov.

Environmentálne vzdelávanie detí a mládeže

Ekodni jar a jeseň 2014
V roku 2014 boli prezentované pre materské školy, špeciálne školy a 1. stupeň základných škôl témy: *Lesný biotop; Povesti a legendy o jaskyniach, riekach, plesách...; Sprístupnené a významné jaskyne Slovenska; Vybrané druhy flóry európskeho významu v rámci sústavy NATURA 2000 v regióne Liptova a Príprava zvierat na zimné obdobie*.
Pre 2. stupeň základných škôl a stredné školy boli prezentované témy: *Sprístupnené a významné jaskyne Slovenska; Obojživelníky okolo nás; Fyzicko-geografická charakteristika Liptova; Flóra európskeho významu (NATURA 2000) v prírode Slovenska; Fauna európskeho významu (NATURA 2000) v prírode Slovenska*.
Cyklus prednášok je obohatený aj o výstavy, ktoré charakterizujú živú i neživú prírodu. V roku 2014 sa prezentovala výstava *NATURA 2000* s účasťou 431 žiakov, študentov a pedagógov. Celkovo v roku 2014 bolo prezentovaných 67 besied a prednášok na 15 školách a predškolských zariadeniach s účasťou 1132 žiakov, študentov a pedagógov. Múzeum sa aktívne podieľalo na príprave žiakov ZŠ na biologické olympiády v počte 48 žiakov.

Externé prezentácie

Festival Slovenských múzeí
Zväz múzeí Slovenska v spolupráci s Hradným múzeom Filakovo a Novohradským múzeom a galériou Lučenec usporiadali Festival slovenských múzeí na pôde Hradného múzea vo Filakove. Naše múzeum sa zúčastnilo tohto festivalu formou vlastných propagačných materiálov, vlastných edičných titulov a posteru. V odbornom programe sa predstavil prezentáciou „Dejiny novohradských sklární“ Pavol Hlodák, inžinier, ktorý sa venuje chemickej technológii silikátov, autor viacerých kníh o histórii regiónu. Príhovor o Novohradských smaltovníach predniesol riaditeľ Hradného múzea vo Filakove Attila Agócz. Formou prezentácie sa predstavilo víťazné múzeum roka 2013. V popoludňajších hodinách pokračoval sprievodný program festivalu v hradnom areáli ukážkami miestnych historických skupín Nomád a Defensores s možnosťou streľby z luku a historických palných zbraní zo 17. storočia. Predstavené boli ukážky prípravy smaltovaných šperkov formou tvorivej dielne a prehliadka expozícií a výstav Hradného múzea.

Svetový deň chôdze 1. október

Múzeum si pripravilo pre účastníkov podujatia viacero aktivít, ako *Poznávanie lesných drevín a jesenných plodov*; *Poznávanie obojživelníkov, plazov a vodného vtáctva*. Podujatie sme doplnili pohybovou aktivitou – *Beh s kačacím vajíčkom*, ktoré malo asi najväčší záujem u detí. Každý účastník získal certifikát o účasti. Podujatia sa zúčastnilo 1997 detí, mládeže, dospelých a dôchodcov.

Vlakom do múzeí a galérií 2014

Ministerstvo kultúry SR v spolupráci so Železničnou spoločnosťou Slovensko a Ministerstvom dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR pripravilo projekt pre základné školy a 1. – 4. ročník osemročných gymnázií *Vlakom do múzeí a galérií*, ktorý sa konal v dvoch termínoch, a to v jarom období od 18. 3. – 12. 4. 2014 a jesennom období od 23. 9. – 28. 10. 2014. Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sa zapojilo do tohto projektu a pripravilo pre žiakov z celého Slovenska v jarom termíne výstavu *Noční lovci*, ktorá bola doplnená preparátmi nočných šeliem zo zbierok múzea; prednášku *Lesné spoločenstvo* spojenú s ekohrami. V jesennom termíne pripravilo múzeum prednášku *Obojživelníky okolo nás*, ktorá bola doplnená modelmi obojživelníkov a poznávaním ich hlasov, ekohrou – *Poznávanie a priradovanie modelov obojživelníkov k názvu* a vedomostným kvízom *Páli vám to?* Podujatia sa zúčastnilo 220 žiakov a pedagógov.

Domáca spolupráca

Akadémia ozbrojených síl M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš

Realizovaná spolupráca s Akadémiou ozbrojených síl M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši pre Univerzitu tretieho veku v rámci starostlivosti o seniorov formou cyklu prednášok v jarom i jesennom období na témy z oblasti zoológie, botaniky, speleológie, mineralógie, histórie ochrany prírody a jej legislatívy a genetiky v počte 28 prednášok s účasťou 500 poslucháčov.

Dagmar Staroňová

Projekty

Ukončenie prvej etapy projektu Rekonštrukcia historickej budovy, kultúrnej pamiatky pre environmentálne vzdelávanie

V roku 2014 bola finalizovaná stavebná časť projektu. Jej zámerom bola ochrana, prípadne záchrana historickej budovy múzea. Budova je od roku 1963 zaradená do národného pamiatkového fondu. Rekonštrukcia sa dotkla všetkých častí budovy. Zahŕňala odvlhčenie budovy systémom injektáže, kompletne rozvody elektriny, vybudovanie systému vzduchotechniky a chladenia, systému kontroly vstupov, ďalej podlahového kúrenia, výmenu strešnej krytiny a vybudovanie podkrovných priestorov s fotovoltaickými článkami a systému čerpadiel pre kúrenie. Ďalej bola zrealizovaná úprava fasády a klenbových malieb. Budova získala presklenú prístavbu s výťahom a rozhladňu. Vytvorené boli štyri podlažia s prezentačnými priestormi a časť priestorov upravená pre prevádzku múzea. Prezentačné priestory boli pripravené pre realizáciu expozičnej časti projektu a revitalizáciu expozícií múzea: Kras a jaskyne Slovenska a Chránená príroda Slovenska. Ostatné priestory sú určené pre prevádzku múzea, nachádza sa tu sekretariát, ekonomické oddelenie, výstavno-propagačné oddelenie a tiež verejná špecializovaná knižnica. Odborný úsek vrátane depozitárnych priestorov múzea je umiestnený v budove na Ul. 1. mája. Okrem interiérových úprav a vybavenia boli realizované aj úpravy exteriéru. Sprevádzkoval sa náučný chodník na južnej strane budovy, uskutočnili sa sadové úpravy celého areálu a inštalácia reklamných panelov. Pri príležitosti ukončenia stavebnej časti projektu sa dňa 27. júna 2014 konalo v rámci Stoličných dní Mesta Liptovský Mikuláš podujatie „Prehliadka rekonštrukcie bývalého jezuitského kláštora s nočnou vyhlídkou“, ktoré sa stretlo s veľkým záujmom verejnosti. V pravidelných vstupoch do nočných hodín si múzeum prehliadlo takmer 200 návštevníkov, ktorí boli oboznámení s históriou budovy a priebehom jej rekonštrukcie. V septembri 2014 bola podpísaná Zmluva o dielo na dopracovanie komplexného návrhu autorského expozičného diela. V súčasnosti prebieha implementácia expozičnej časti projektu a intenzívne sa pracuje na revitalizácii expozícií a dotvorení všetkých prezentačných priestorov pri zachovaní obmedzenej prevádzky múzea a plnení všetkých doterajších odborných činností. Pracovníci múzea zabezpečujú prezentačnú činnosť v spolupráci s partnerskými kultúrnymi organizáciami v rámci mesta Liptovský Mikuláš aj ostatnými inštitúciami a odbornými organizáciami v rámci Slovenska.

Inštalácia zoolologickej časti expozície

Samotná revitalizácia expozícií múzea a všetkých prezentačných priestorov prebieha za koordinácie odborných pracovníkov. Boli pripravené technické podklady na realizáciu technického zázemia aj expozičných prvkov a súčasne prebehlo vyhlasovanie verejných súťaží na obstaranie expozičných prvkov. Zároveň sú realizované zákazky na obstaranie tovarov a služieb pre expozičnú časť. Termín ukončenia realizácie aktivít projektu bol predĺžený do 30. 11. 2015.

Dana Šubová, Iveta Korenková

Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody

1. Úvod

Jednou z úloh múzeí ako pamäťových a fondových inštitúcií je zosúladiť svoje činnosti tak, aby ich výstupy nadväzovali na zmeny v Európskej únii v oblasti ochrany, spracovania prístupňovania (aj online) a využiteľnosti metadát týchto inštitúcií, ide predovšetkým o ich zosúladenie s európskou legislatívou. Zavádzanie týchto zmien do činnosti Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva (ďalej len SMOPaJ, príp. múzeum) v Liptovskom Mikuláši znamenalo preklenúť isté prechodné obdobie. V roku 2007 sme vypracovali žiadosť o nenávratný finančný príspevok, projekt *„Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“* X.01.09 v rámci Operačného programu Životné prostredie bol schválený a od roku 2008 je prioritnou úlohou Archívu SMOPaJ riešenie úloh v rámci tohto schváleného projektu.

2. Cieľ projektu

Cieľom projektu bola modernizácia programových nástrojov na elektronické spracovávanie fondov a zbierok v digitálnej podobe, komplexné zabezpečenie zálohovania dát v našej inštitúcii, vybudovanie vhodného informačného systému SMOPaJ, vybudovanie tzv. otvorenej inštitúcie a najmä zvýšenie informačnej a komunikačnej gramotnosti používateľov systému v oblasti ochrany prírody, smerujúcej k celoživotnému využívaniu informačných zdrojov.

3. Priebeh projektu

- 3.1 vytvorenie pracovného tímu
- 3.2 technické vybavenie pracovísk
- 3.3 nákup ochranných archívnych obalov
- 3.4 archívne, registratúrne a knižničné regály, mobiliár do špecializovaných depozitárov pre múzejný zbierkový fond
- 3.5 spracovanie, ochrana a príprava archívnych dokumentov na digitalizáciu
- 3.6 tvorba metadát
- 3.7 štúdium archívnych fondov v slovenských a zahraničných pamäťových inštitúciách
- 3.8 reštaurovanie archívnych dokumentov a múzejných zbierok
- 3.9 vlastná digitalizácia
- 3.10 uloženie digitálnych dát
- 3.11 online sprístupnenie digitálneho archívu

3.1 Vytvorenie pracovného tímu

Pre správny priebeh riešenia projektu musel byť vybratý vhodný pracovný tím. Bol zložený z pracovníkov, ktorí spracovávajú múzejné zbierky. Väčšinu práce realizovali pracovníci archívu, aj keď na posilnenie tohto pracoviska boli ešte presunutí pracovníci z iných oddelení SMOPaJ.

3.2 Technické vybavenie pracovísk

Okrem obnovy a modernizácie technického vybavenia pracovísk múzea bolo potrebné rozšíriť softvér databázy Štátneho zoznamu osobitne chránených častí prírody a krajiny SR o aplikáciu na vkladanie digitálnych kópií zbierky listín do databázy a ich online prezentáciu. Nadviazalo sa tým na predchádzajúci štrukturálny projekt EÚ *Softvérové a materiálne-technické dobudovanie pracoviska štátneho zoznamu osobitne chránených častí prírody a krajiny SR a Národnej databázy jaskýň*. Súčasťou projektu bolo aj zabezpečenie technickej podpory prevádzky administrácie a správy dát systému ESEZ online na spracovanie múzejného fondu a aplikácií BACH ProArchiv pre spracovanie archívnych fondov a zbierok.

3.3 Nákup ochranných archívnych obalov

Počas krátkeho trvania nášho archívu nebolo v silách pracovníkov zabezpečiť uloženie všetkých archívnych dokumentov do vhodných ochranných obalov tak, aby boli splnené všetky náležitosti zabezpečujúce ich ochranu. V rámci projektu boli zakúpené obálky na sklenené negatívy, negatívy, diapozitívy a fotografie, archívne dosky a krabice pre takmer všetky druhy našich archívnych dokumentov.

3.4 Archívne a knižničné regály, mobiliár do špecializovaných depozitárov pre múzejný zbierkový fond

Priestory archívu boli ešte pred jeho zriadením vybavené mobilným regálovým systémom. Vzhľadom k tomu, že v priebehu niekoľkých rokov sa depot takmer zaplnil archívnymi dokumentmi a v rámci Archívu SMOPaJ je uložený aj Archív Štátnej ochrany prírody SR so sídlom v Banskej Bystrici, bolo potrebné vytvoriť nový archívny depot a vybaviť ho mobilným a aj stacionárnym regálovým systémom. V súčasnosti sú v archíve vytvorené podmienky pre uloženie všetkých druhov archívnych dokumentov s kapacitou takmer 1 km (1000 bežných metrov). Knižnica múzea patrí medzi významné špecializované knižnice na Slovensku, je budovaná v súlade so zameraním a úlohami múzea, jej zariadenie pochádza z osemdesiatych rokov 20. storočia bolo už v súčasnosti nevyhovujúce, a tak súčasťou projektu bolo aj zariadenie knižnice novými vhodnými knižničnými regálmi. Vytvorili sa aj dve miesta pre

čitateľov, pretože knižnicu nevyužívajú len pracovníci SMOPaJ, ale aj široká odborná verejnosť. Novým mobiliárom bol vybavený aj botanický a zoologický depozitár pre múzejný zbierkový fond a študijný depozitár.

3.5 Spracovanie, ochrana a príprava archívnych dokumentov na digitalizáciu

Vzhľadom k tomu, že archív bol zriadený už v roku 2005 a projekt sa začal realizovať až koncom roku 2008, bola väčšina našich fondov a zbierok len hrubo roztriedená a len veľmi malé percento dokumentov a časť Zbierky fotodokumentácie bolo spracovaných v programe BACH. Preto bolo potrebné hneď pri tvorbe žiadosti o nenávratný finančný príspevok rozhodnúť, ktoré archívne fondy a zbierky budú spracované ako prvé a koľko kusov archívnych dokumentov bude v rámci projektu zdigitalizovaných. Napokon sme sa rozhodli, že v prvom rade bude spracovaná Zbierka podzemných krasových javov, Zbierka štátneho zoznamu osobitne chránených častí prírody a krajiny SR, archívne fondy z medzivojnového obdobia, poškodené dokumenty a tá časť Zbierky negatívov a diapozitívov a Zbierky fotografií, ktoré poskytujú pohľad na vtedajší stav krajiny, jaskyne a múzeum.

3.6 Tvorba metadát

Najťažším a veľmi dôležitým bolo zvoliť si pevné pravidlá pre tvorbu popisných metadát, ktoré museli byť priradené k jednotlivým dokumentom (inventárnym jednotkám, jednotlivinám) už počas ich spracovania. Popis musel byť jedinečný tak, aby sa zachovala príslušnosť každého dokumentu, príp. inventárnej jednotky k danému archívnemu fondu či zbierke. Napokon sme zvolili spôsob tvorby popisných metadát nasledovne: *SK_číslo archívu SMOPaJ_číslo archívneho fondu Afondy* (jednotná evidencia archívnych fondov na Slovensku)_*číslo fondu z prírastkovej knihy Archívu SMO-PaJ_číslo inventárnej jednotky_poradové číslo dokumentu v rámci inventárnej jednotky*. Napr. pre osobný fond ERÖS Mikuláš (1934 – 1995) sú popisné metadáta *SK_1219_33081_0062_0000x_000y*.

3.7 Štúdium archívnych fondov v slovenských a zahraničných pamäťových inštitúciách

Archív SMOPaJ má vo svojej správe dokumenty od vzniku prvej Československej republiky až po súčasnosť. Musíme žiaľ konštatovať, že časť našich archívnych fondov (najmä z obdobia 1. ČSR) nie je úplných, resp. sa jedná len o čiastkové fondy. Preto museli pracovníci archívu vyhľadávať pramenné informácie vzťahujúce sa k dejinám ochrany prírody, jaskyniam a jaskyniarstvu na Slovensku v mnohých slovenských a zahraničných fondových a pamäťových inštitúciách:

- Pamiatkový úrad SR Bratislava (Štátny referát na ochranu pamiatok, Zbierka fotodokumentácie)
- Slovenský národný archív Bratislava (Ministerstvo školstva a národnej osvety, Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, Krajinský úrad v Bratislave,...)
- Štátny archív Bytča (Podtatranská župa, Štátne lesy Liptovský Hrádok, Štátne lesy Dolný Kubín,...)
- Západoslovenské múzeum Trnava (jaskyňa Driny)
- Štátny archív Bratislava, pobočka Trnava (Družstvo Smolenice, Okresný národný výbor Trnava)
- Štátny archív Košice, pobočka Rožňava (Slovenská liga, Magistrát mesta Rožňava)
- Štátny archív Levoča (Samuel Weber, Predchodcovia TANAPu)
- Národní archiv Praha (Klub československých turistov, Rudolf Gajda, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo školství,...)
- Masarykův ústav a Archiv AV ČR Praha (Radim Kettner, Jaroslav Böhm, J. Eisner)
- Památník národního písemnictví Praha (Jan Hoffman, Zdeněk Wirth, Jan Emmler)
- Ústav dějin umění Praha (Zdeněk Wirth)
- Krajinský archív Budapešť (Uhorské ministerstvo orby)
- Podhorácké muzeum Předklášteří – Tišnov (Alois Král)

Reštaurovanie sklenených negatívov

3.8 Reštaurovanie archívnych dokumentov a múzejných zbierok

Na reštaurovanie a konzervovanie boli vybrané najviac poškodené archívne dokumenty a múzejné zbierky – 500 ks historických máp jaskynného podzemia, prípadne mapy chránených múzeí a 2500 sklenených negatívov. Na túto prácu bol vybraný odborník, ktorý už mal skúsenosti s reštaurovaním máp a sklenených negatívov a musel predložiť osvedčenie o odbornej spôsobilosti osoby na výkon reštaurátora v oblasti papier a fotografické materiály a ku každému zreštaurovanému dokumentu či zbierke musel vypracovať protokol o priebehu reštaurovania.

3.9 Vlastná digitalizácia

Už pri vypracovávaní projektu bolo rozhodnuté, že pracovníci Archívu SMOPaJ budú systematicky triediť, usporadúvať, spracovávať archívne fondy a zbierky, vyhotovovať archívne pomôcky a samotná digitalizácia bude, vzhľadom na rôznorodosť archívnych dokumentov, realizovaná prostredníctvom outsourcingu. Vytvorenie vlastných technických a personálnych kapacít, ktoré by sa venovali len tejto činnosti, by bolo v rámci celého projektu finančne neefektívne. Náklady s tým spojené by prevyšovali cenu zákazky zadanej do externého prostredia. Vlastnými silami boli digitalizované len archívne dokumenty potrebné na bádateľské, publikačné, výstavné a iné účely, resp. súbory dokumentov, ktorým nehrozí poškodenie (neviazané dokumenty do formátu A3 a 30 000 kusov múzejných zbierok). Dnes sme si vedomí toho, že vlastná digitalizácia znamená len veľmi malú časť kompletného procesu digitalizácie.

Ten v sebe zahŕňa celý komplex činností – od odovzdania archívnych dokumentov z archívu firme, ktorá digitalizáciu zabezpečuje, cez triedenie dokumentov podľa druhu a formátu, samotnú digitalizáciu na rôznych typoch skenerov od automatického, veľkoplošného, knižného skeneru až po špeciálne skenery, určené na digitalizáciu fotografií, negatívov, diapozitívov a sklenených negatívov, automatické monitorovanie procesu skenovania, kontrolu kvality obrázkov v reálnom čase, priebežnú tvorbu opisných metadát, efektívnu správu digitálnych kópií, vyvinutú pre hromadnú digitalizáciu, rozpoznanie textu procesom OCR, dlhodobé ukladanie dát na externých diskoch, a najmä povinnosť uchovávanía digitalizovaných archívnych dokumentov počas dvoch rokov.

3.10 Uloženie digitálnych dát

Po dokončení digitalizácie prišiel na rad proces spojenia digitálnych objektov s metadátami o príslušných archívnych fondoch a zbierkach spracovaných v programovej aplikácii BACH ProArchiv Inventáre a Fotoarchív. V priebehu tejto etapy boli strojovo spárované s jednotlivými dátovými záznamami. Riadiacim parametrom bolo inventárne číslo, ktoré tvorí neoddeliteľnú súčasť indexačného reťazca v názve digitálnych objektov.

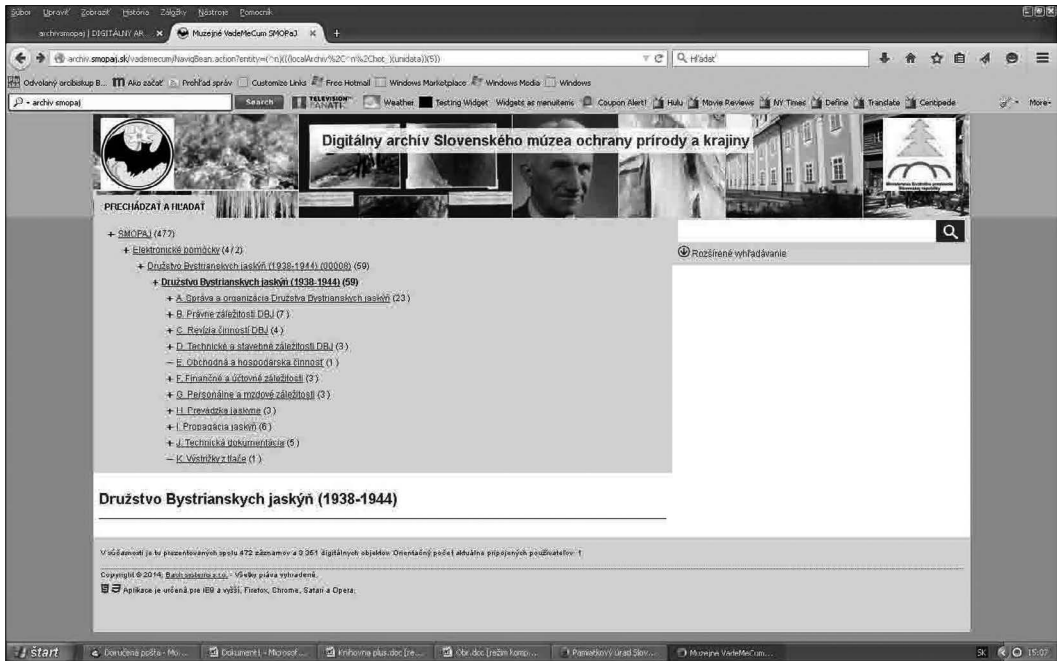
Následne boli všetky dátové záznamy spolu s ich digitálnymi prílohami prevedené do databázy SQL, fulltextovo indexované, vecne systemizované do logických celkov (pre ľahšiu a rýchlejšiu orientáciu používateľov) a uložené do aktívneho dátového skladu.

Uloženie digitálnych dát je zabezpečené na dvoch nezávisle pracujúcich serveroch, ktoré musia byť kvôli bezpečnosti aj geograficky vzdialené. Tzv. konzervačný server slúži ako úložisko dát digitalizovaných kópií dokumentov v pôvodnom rozlíšení. Na online sprístupňovanie digitálnych kópií dokumentov digitálneho Archívu SMOPaJ je využívaný tzv. prezentačný server.

3.11 Online sprístupnenie digitálneho archívu

Digitalizované archívne dokumenty spolu s príslušnými metadátami sú uložené v špecializovanom dátovom sklade, systematizované a usporiadané do logických skupín. Dátový sklad má dve základné výstupné rozhrania – tzv. „ľudské“ predstavuje webový prehliadač, ktorý všetky dáta určené na zverejnenie sprístupňuje fyzickým návštevníkom portálu a „strojové“ rozhranie tvorí OAI-PMH provider, určený na poskytovanie metadát a obrazových dát iným portálom (Europeana) a/alebo OAI-PMH kombajnom.

V záujme rýchlejšej orientácie v obsahu portálu sú metadáta s digitálnymi prílohami hierarchicky štruktúrované podľa systému usporiadania archívneho fondu, čo umožní vyhľadávanie naprieč celým archívom, vo vybraných fondoch a zbierkach, prípadne len v jednom fonde či zbierke. Toto, spolu s fulltextovým vyhľadávaním nad celým dátovým sklado, umožňuje laickej verejnosti a bádateľom rýchly, efektívny a používateľsky prívetivý prístup ku všetkým uverejneným archívnym dokumentom.

Náhľad na Digitálny archív SMOPaJ

4. Záver

V závere si dovoľujeme zhodnotiť celý projekt digitalizácie v našom múzeu tak, že za prínosy môžeme považovať technické vybavenie na vybrané pracoviská nášho múzea a to, že sme správnym uložením zabezpečili potrebnú ochranu pre všetky naše archívne dokumenty a múzejné zbierky. Vďaka projektu sme navštívili veľké množstvo archívov, múzeí, knižníc a iných inštitúcií doma aj v zahraničí, o ktorých sme mali vedomosť, že sa v nich nachádzajú pramenné informácie k histórii a vývoju ochrany prírody na Slovensku, a s niektorými z nich sme nadviazali spoluprácu. Zdigitalizovali sme takmer 60 % archívnych dokumentov v správe nášho archívu a veríme, že v budúcnosti budeme v tejto činnosti pokračovať. Jednotlivé zoskenované dokumenty, prípadne metaúdaje o nich sú sprístupnené na internetovej stránke nášho archívu a tak môžeme priblížiť našu činnosť nielen odbornej, ale aj laickej verejnosti.

Čo ešte dodať na záver? Sme si vedomí toho, že také inštitúcie ako je aj naša, nemôžu plne rozvíjať svoju činnosť bez nenávratných finančných prostriedkov EÚ, no mali by sme sa pri vypracovaní projektov vyhýbať istých chýb. Je potrebné

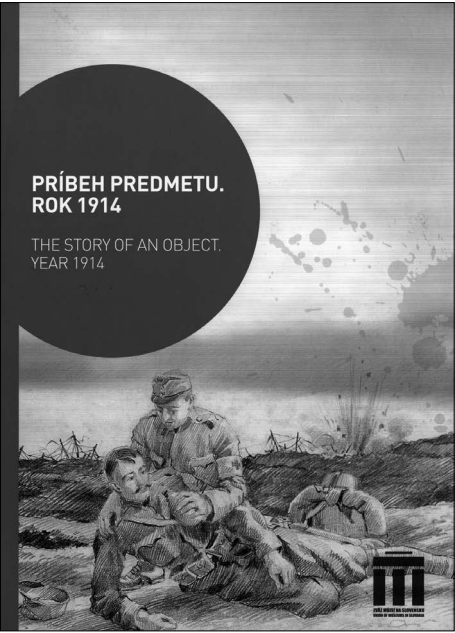
si stanoviť dômyselnejšie, dôslednejšie a precíznejšie ciele projektu a ich realizáciu, určiť si reálnu cenu na jednotlivé skupiny výdavkov a predovšetkým klásť dôraz na kvalitu spracovania dokumentov, vyhradiť si dlhší čas na to, aby sme mohli preštudovať podrobnejšie, komplexnejšie a hlbšie históriu a vývoj ochrany prírody na Slovensku a napokon by sme mali predvídať možné komplikácie pri plnení projektov. Všetci, čo sme sa podieľali na riešení tohto projektu, veríme, že výsledky našej práce si prezrie na internetovej stránke archívu čo najväčší počet návštevníkov.

Eva Greschová, Leonard Ambróz, Eva Bartošová

Implementácia Národného projektu Digitálne múzeum v SMOPaJ

V roku 2015 sa Národný projekt Digitálne múzeum dostal do svojej finálnej fázy. Je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie v rámci Operačného programu Informatizácia spoločnosti. Prijímateľom nenávratného finančného príspevku je Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica ako hlavný garant projektu. Celkovo na projekte spolupracuje 32 múzeí na Slovensku. Jeho hlavným cieľom je vysokokvalifikovaná digitalizácia najvýznamnejších múzejných zbierok kultúrneho dedičstva vrátane dobudovania infraštruktúry pre digitalizáciu na národnej úrovni. Prostredníctvom digitalizácie múzejných zbierok vznikne „Digitálne múzeum“ – depozitár digitálnych zástupcov najvýznamnejšej časti múzejných zbierok spojený s digitálnym vedomostným systémom múzeí SR, ktoré sú využiteľné na ďalšie vedecké zhodnocovanie kultúrnych objektov, vzdelávanie, kultúrny relax, či reprezentáciu a propagáciu krajiny. Ďalším podstatným výstupom projektu je možnosť odborného ošetrovania a konzervovania zbierkových predmetov, či už svojpomocne, vzhľadom na možnosti jednotlivých múzeí, alebo dodávateľsky. SMOPaJ sa do projektu zapojilo ako jedno z prvých múzeí na Slovensku výberom takmer 9000 ks zbierkových predmetov. V rokoch 2013 – 2014 bola realizovaná prvá etapa konzervovania predmetov a uskutočnili sa 2 etapy digitalizácie, predovšetkým kultúrno-historických a botanických zbierok. Tieto predmety boli postupne zapožičiavané na spracovanie v stacionárnom digitalizačnom centre v Banskej Bystrici. S ohľadom na rôznorodosť zbierkových predmetov, ich hmotnosť a možnosti manipulácie s nimi boli vyselektované tie, ktoré boli pripravené do druhej etapy digitalizácie v rokoch 2014 – 2015 v zrekonštruovaných priestoroch múzea. Išlo väčšinou o 3D predmety z oblasti histórie speleológie, botaniky, archeológie, paleontológie, mineralógie a geológie digitalizované s využitím mobilnej digitalizačnej jednotky. Časť vzácných jaskynných máp a plánov uložených na vysunutom odbornom pracovisku SMOPaJ v Košiciach bola digitalizovaná v priestoroch Východoslovenského múzea. Celkovo bolo digitalizovaných a spracovaných 9494 predmetov. Odborné ošetrovanie a konzervovanie zbierok bolo vykonané u takmer 2400 2D predmetov a takmer 1000 ks 3D predmetov. Významným prínosom projektu je nemenej dôležitá fáza odbornej evidencie zbierkových predmetov, najmä druhostupňovej katalogizácie. Podmienkou zaradenia predmetu do digitalizačnej kampane bolo jeho odborné spracovanie v rozsahu minimálne Dublin Core, keďže k digitálnym objektom predmetov je priradený záznam o zbierkovom predmete z Centrálného informačného múzejného systému. Vzhľadom na niekoľko menej i viac vydarených konverzií dát múzejnej informačnej databázy zbierkového fondu SMOPaJ (AMIS, BACH, EsezOnline) bolo pracovníkmi SMOPaJ vynaložené veľké úsilie pripraviť digitalizačnú kampaň. Do záznamov sa opakovane vstupovalo tak, aby konečná verzia záznamu o zbierke poskytla hodnoverný a dostatočný informačný obsah. Treba len veriť, že finalizácia projektu prinesie nielen pre SMOPaJ deklarované „digitálne múzeum“, teda depozitár najvýznamnejších múzejných zbierok využiteľných v odbornej praxi múzea i na vzdelávanie a prezentáciu.

Iveta Korenková

Múzeum v čase, čas v múzeu

V roku 2014 sa 23 múzeí zo Slovenska zapojilo do pilotného projektu Zväzu múzeí na Slovensku v rámci kampane Múzeum v čase, čas v múzeu s názvom *Príbeh predmetu. Rok 2014*. My sme sa zapojili s príbehom Michala Bacúrika a Harmaneckej jaskyne. Michal Bacúrik, objaviteľ Harmaneckej jaskyne sa narodil v roku 1914, v čase keď už zúrila 1. svetová vojna, ktorá mala fatálne dôsledky pre celé Slovensko, ktoré bolo vtedy súčasťou Rakúsko-uhorskej monarchie. Na krátkom príbehu, dvoch fotografiách a jednej mape sme v publikácii *Príbeh predmetu. Rok 1914* priblížili jednu zo sprístupnených jaskýň na Slovensku.

Peter Holúbek

Iné aktivity

Hubárska sezóna v roku 2014

Pamätám si ako dieťa na ranné vstávanie, keď som so starým otcom vyrážala na huby. Nemala som s tým najmenší problém, tešila som sa na to ako na veľké dobrodružstvo. Okrem toho som milovala a dodnes milujem les, jeho vôňu, zlatisté tieňe alebo chumáče hmly, ktoré sa zakrádali pomedzi konáre. Dedo mal svoje špeciálne miesta, niekedy zastal a figliarsky sa ma opýtal – Čítiš...? A naozaj, na tých záhadných miestach sa vznášala nielen vôňa ihličnatých stromov, tlejúceho lístia, ale aj húb. Pri zbieraní húb chutil aj obyčajný chlieb s maslom a čistá voda z lesnej studničky, objavovali sme krásne zákutia a hlavne nádherné huby, ktoré som sa učila spoznávať podľa rôznych znakov a na základe storočných skúseností. Mám taký dojem, že dnešné atlasy sú úplne neosobné, obsahujú síce veľa podrobností, ale sú akoby bez duše. Chýba im ten ľudský rozmer, k zbieraniu a poznávaniu húb patria aj unavené nohy, boľavý chrbát, spev vtáčikov a žblnkot čistého potoka. A ak si niekto myslí, že na zbieranie a odtrhnutie tých správnych húb netreba múdrosť a skúsenosť niekoľkých generácií, tak je naivný a najmä pyšný. Nechcem sa nikoho dotknúť alebo vstupovať niekomu do svedomia, ale veľa takýchto ľudí chodí do našej hubárskej poradne, lebo jednoducho im chýba to ľudské, čo v encyklopédiách nikto nenájde. Jednoducho potrebujú sa o hubách aj porozprávať, povedať celý príbeh o tom, ako tam sedel učupený v machu a okolo neho sedem bračiekov alebo ako sa predierali húštinou a keď vyšli kolenačky na čistinku, tam odrazu sa ocitli ako v rozprávke a od úžasu takmer skameneli. To sú veci, ktoré v atlasoch človeku skutočne chýbajú a preto chodia do našej hubárskej poradne všetci tí, ktorí si potrebujú overiť, či majú správne jedlé huby, ale hlavne sa podeliť o zážitky s rovnako „postihnutými“ ľuďmi. Pre všetkých aj z prvej skupiny a tiež, a možno hlavne pre tých z druhej skupiny, sme mali hubársku a bylinkársku poradňu otvorenú aj počas sezóny roku 2014. Tohto roku sa v nej vystriedalo okrem mňa aj viacero kolegov ochotných poradiť – hlavne Alena Benová a Janka Padyšáková, ktoré pomocou vlastných vedomostí a skúseností a pomocou atlasu a encyklopédie radili záujemcom o determinovanie. Sezóna nepatrila medzi najúžasnejšie, ale na to, že sme boli niekoľko rokov dozadu zvyknutí na biednu úrodu, tak bola nakoniec veľmi dobrá. Štatisticky v prehľadoch vyzerá nasledovne: počet poradní 20, počet klientov 21 a počet určených vzoriek 43 kusov. Spomedzi nich si iste zaslúži pozornosť taká zaujímavosť, ako hubožer zelený nájdený 7. 7. v Žiarkej doline, pomerne zriedkavé sú aj nálezy pekných vatovcov: prvý s dátumom 18. 7. z Východnej a ďalší 11. 8. zo Žiarkej doliny. Nález bieloľuzovky vo Východnej je skutočne vzácny, pretože podzemné huby, ku ktorým bieloľuzovka patrí, sa hľadajú naozaj ťažko a často k nálezu musí pomôcť náhoda v podobe divou zverou buď úplne alebo dopola vyhrabaných plodníc. Bieloľuzovka sa síce zďaleka nevyrovná pravej ľľuzovke letnej, ale vyskytuje sa častejšie v našich liptovských lokalitách a pri troške fantázie ju môže nahradiť – ale len tak, ako trabant môže nahradiť mercedes – odvezie, ale veľa pôžitku neprinesie. Hubárčenie patrí na Slovensku k ušľachtilým a mimoriadne rozšíreným koníčkom, je najrozšírenejšou záľubou dospelých. Na Slovensku sa mu príležitostne venuje každý desiaty človek a nikto z nich, lepšie povedané z nás – lebo aj ja sa radím medzi postihnutých touto mániou – netuží okúsiť, aké to je, keď sa človek priotrávi hubami. A tak, keď huby zbierame, mali by sme ich poznať alebo mať nejakú známu spriaznenú dušu, ktorá nám pomôže sa lepšie zorientovať. Takýto cieľ má aj naša hubárska poradňa, sme tam, aby sme pomohli bežnému návštevníkovi lesa sa lepšie zorientovať v ríši húb, vyhnúť sa úskaliam podobnosti jedovatých druhov s jedlými a tiež sa lepšie vyznať v legislatíve a vedieť že máme aj chránené druhy, ktoré by sme zbierať nemali. Ak chceme huby jesť, mali by sme si byť istí, že pochádzajú z dôveryhodného zdroja alebo že sú odobrené odborníkom. Iba tak z nich budeme mať gurmánsky pôžitok aj zdravotný osoh. Hubárska poradňa bude otvorená pre širokú verejnosť aj v roku 2015 – tešíme sa na Vás!

Kristína Urbanová

Paríž – 2014

V júli sme sa s Ivetou Korenkovou zúčastnili zasadnutia sekcie ICOM Cimuset múzeí pre vedu a techniku v Paríži. Rokovanie sekcie prebiehalo v 2 pracovných skupinách a za naše múzeum vystúpila Iveta Korenková s referátom Speleologická zbierka SMOPaJ. V rámci múzeí sme si mohli v Paríži prezrieť Múzeum gobelínov, Technické múzeum a Hudobné múzeum. Deň na exkurzie patrili návšteve katedrály v Remeši a historickej knižnice v Remeši. Zatiaľ čo Paríž urobil na mňa veľmi zlý dojem, vidiek a Remeš naopak zanechali vo mne tie najkrajšie spomienky. Na vidieku sme sa po ceste späť do Paríža v regióne Champagne zastavili v Múzeu vinárstva, kde nás oboznámili s procesom výroby šampanského vína aj s ochutnávkou. Pobyt v Paríži bol poznačený veľmi nepríjemným počasím, celý týždeň pršalo a bolo 16 – 18 °C. Francúzi sú však veľmi milí a pozorní hostitelia a múzejníctvo tu má skutočne veľmi vysokú úroveň.

Dana Šubová

V novembri 2014 sa v Hanoji uskutočnila konferencia sekcie ICOM-ICTOP pre vzdelávanie a výchovu múzejných pracovníkov. Na generálnej konferencii ICOM v Rio de Janeiru v roku 2013 mala táto sekcia so sekciou CIMUSET, ktorej členom je aj naše múzeum, spoločný jeden deň rokovaní, na ktorom som vystúpila s príspevkom Kontroverzné názvy múzejných aktivít ako marketingová stratégia SMOPaJ. Na základe tohto príspevku som obdržala pozvanie do Vietnamu. Keďže som mala obavy z takejto ďalekej cesty sama a manžel je geograf, po konzultácii s vedením sekcie sme súkromne zaplatili aj jeho účasť na konferencii a ešte individuálny postkonferenčný pobyt a mohli sme odcestovať. Náš let pôvodne plánovaný cez Moskvu bol z bezpečnostných dôvodov zmenený. Medzipristátie po odlete z Viedne sme mali v Dohe, hlavnom meste Kataru, ale keďže to bolo pri oboch cestách v noci, okrem honosného letiska sme videli z tohto zlatého mesta v púšti len záplavu svetiel a to, že sme pristáli na malom ostrove v mori. Ďalšie medzipristátie, kratšie, bez vystúpenia, bolo v Hongkongu. Tu sa vymenilo len niekoľko cestujúcich a let pokračoval do vietnamského Hanoja. Tam nás už čakal pridelený delegát, ktorý nás odprevadil do hotela, kde bolo večer otvorenie rokovania sekcie. Predsedal mu urastený charizmatik Ind prof. Amareswar Galla, člen výboru ICOM. Pracovná skupina bola tvorená staršími členmi, väčšinou pedagógmi pre muzeológiu. Hlavné prednášky predniesli účastníci z Japonska, Taiwanu, Číny, Vietnamu, Kanady, Austrálie, Fínska, Francúzska a Slovenska. Téma trvalej udržateľnosti dominovala hlavne vo vzťahu ku kultúrnej diverzite a potrebám jej rešpektovania. Biodiverzite boli venované príspevky zástupcu „múzea mora“ z Francúzska a môj. Druhý a tretí deň boli referáty venované príspevkom doktorandov.

Hlavnou myšlienkou, ktorá dominovala počas rokovaní, bola myšlienka prepojenia biodiverzity s kultúrnou diverzitou a dôležitosť jej rešpektovania. Ako bez biodiverzity v prírode nastupuje deštrukcia ekosystémov a hrozí zničenie života, tak bez rešpektovania kultúrnej diverzity hrozí svetu možná katastrofa. Otvorene bolo poukázané na riziko, ktoré vyplýva z dominancie USA vo svete, kde táto skutočnosť z dôvodu špecifickej histórie absentuje a preto je aj ťažšie akceptovateľná. Tiež bolo zdôraznené, že pri edukačných programoch je dôležitá forma, ale ak absentuje obsah, vzdelávanie ostáva len zábavou bez hlbšieho zmyslu pochopenia súvislostí.

Súčasťou programu bola aj prehliadka niekoľkých múzeí. V etnografickom múzeu sme mohli vidieť rôzne formy „zbraní“ ako napr. hroty, ktoré prepichli nohu cez obuv, čo bolo vo vlhkých tropických lesoch istou smrťou pre amerických chlapcov, ktorých tu nezmyselne nahňali obhajovať fiktívnu slobodu. Vietnamci, títo drobní, usmievaví, pracovití ľudkovia sa vedeli zmeniť na húževnatých bojovníkov hájajúcich si svoje predstavy o živote.

Súčasťou konferencie bola aj prehliadka zálivu Ha Long Bay, lokality svetového kultúrneho dedičstva už len s fragmentmi typických vodných príbytkov domáчих obyvateľov, ktorých súčasťou je vždy aj škola. Títo typickí vietnamskí rybári sú však tiež na okraji spoločnosti. Zálivu dominujú viaceré bralá týčiace sa z vody s typickými symbolmi tohto zálivu kohútikom a kuričkou. Mohli sme vidieť aj veľkú farmu na výrobu perál a ak doteraz moja predstava perlového náhrdelníka bola spojená so zdatným potápačom a jeho výkonom, odtiaľ pri pohľade na perly budem už vždy vidieť len nasilu roztvorenú lastúru infikovanú pod monokulárom zrnkom piesku.

A čo nás zaujalo na krajine? V meste špecifická doprava. Na motocykli cestuje celá rodina, ak je 5-členná, tak ich je päť na motocykli a policajti to rešpektujú. Tiež prechádzanie cez ulice je veľmi zaujímavé. Jednoducho vkročíte do cesty a pomaly plynulo idete s dôverou, že vás všetci obídu. Nikdy sme nevideli žiadnu kolíziu chodca s dopravným prostriedkom. A čo ľudia? S príslovečnou východnou úslužnosťou, usmievaví, pracovití. Najrozšírenejším náboženstvom je budhizmus, ktorý im veľmi pomáha – ako nám to povedal náš sprievodca. Vážia si však aj iné náboženstvá okrem prejavov násilia akéhokoľvek z nich.

Už súčasťou našej dovolenky bolo preplávanie systémom riečnych jaskýň v Ninh-Binh a návšteva malej jaskyne na brehu. Jej výzdoba bola celkom pekná, ale systém osvetlenia pre nás dosť necitlivý k výzdobe aj farebnosťou. Tu sme sa rozlúčili aj s našim hanojským sprievodcom, ktorý nás po výlete pozval na návštevu do svojej rodiny a večer nás posadil na ďaleko-východný expres, ktorý nás previezol cez noc do horského mestečka na hraniciach s Čínou.

Odtiaľ sme cestovali autom do centra turistiky Sapa, krásneho mestečka s typickými tržnicami, pestrými farbami a množstvom športových obchodov s výbornou horskou výbavou a veľmi lacnou, ktorá sa šíje v Číne a predáva sa do Európy. Človek má pritom veľmi čudné pocity.

Dole v údolí sme mohli vidieť dediny s ryžovými poličkami, čiernymi prasiatkami a vodnými byvolmi, ktoré sú neoceniteľnými pomocníkmi pri práci na zaplavených poličkách. Vo Vietname žije 80 miliónov obyvateľov 5 národností v 35 regiónoch. Podľa povesti Vietnamci sú vodní ľudia, ktorí sem priplávali z Číny, ako nám to ešte v Hanoji zahrli vo vodnom bábkovom divadle.

Pri pozorovaní, ako si chlapci pigali guľky, nás chytila taká zvláštna nostalgia. Prečo vždy všetci chceme mať to, čo nemáme?

Dana Šubová

50. celoslovenský tábor ochrancov prírody

Jubilejný 50. ročník celoslovenského *Tábora ochrancov prírody* sa konal v dňoch 13. – 18. júla 2014 v Národnom parku Nízke Tatry, v areáli lyžiarskeho strediska Opalisko v Závažnej Porube. Organizátormi podujatia boli Ústredný výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny (SZOPK) v Prievidzi a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva (SMOPaJ) v Liptovskom Mikuláši v spolupráci so Štátnou ochranou prírody Slovenskej republiky (ŠOP SR) – Správou Národného parku Nízke Tatry a Obecným úradom v Závažnej Porube. Dňa 13. júla 2014 tábor otvorila RNDr. O. Removčíková, pracovníčka Oravského múzea P. O. Hviezdoslava Dolný Kubín, členka SZOPK. V rámci úvodného slova privítala Mgr. K. Voralovú, predsedníčku SZOPK, doc. RNDr. D. Šubovú, CSc., riaditeľku SMOPaJ Liptovský Mikuláš, RNDr. L. Čillaga, riaditeľa Správy Národného parku Nízke Tatry Banská Bystrica, RNDr. J. Kadlečíka, pracovníka ŠOP SR Banská Bystrica, Ing. V. Stockmanna, jedného zo zakladateľov podujatia a RNDr. A. Stollmanna, iniciátora konania táborov. Menovaným boli odovzdané ďakovné listy. Slávnostnú atmosféru doplnilo vystúpenie folklórneho súboru Poludnica zo Závažnej Poruby. Cieľom podujatia bolo oboznámiť sa s prírodnými hodnotami Nízkych Tatier a prispieť tak k získaniu nových odborných poznatkov o tomto území.

Obsahom programu druhého dňa bola celodenná exkurzia na Poludnicu a spomienkový večer, v rámci ktorého si účastníci mohli prezrieť fotodokumentáciu z predchádzajúcich ročníkov za prítomnosti RNDr. A. Stollmanna, iniciátora a organizátora prvého ročníka podujatia. Ďalší deň zúčastnení navštívili Stanišovskú jaskyňu v Jánskej doline a následne prešli cez Stanišovské sedlo a Brtkovicu do Liptovskej Porúbky. V rámci večerného programu odzneli odborné prednášky s praktickými ukážkami (vtáčie búdky – RNDr. V. Slobodník, mäsožravé rastliny – Ing. M. Rusnák). Najmladších určite potešila detská tombola. Štvrtý deň podujatia patril exkurzii do Svidovského sedla a na Ohnište. Pre rodičov s deťmi bola organizovaná vychádzka do okolia (medokýš, areál zdravia, poznávanie rastlín a živočíchov) a ukážky kanisterapie. Večer patril prezentácii o Národnom parku Nízke Tatry spojenej s besedou (Ing. M. Hančin). Počas nasledujúceho dňa účastníci spoznávali Demänovskú dolinu – okolie Vrbického plesa, Ostredok, Demänovskú jaskyňu slobody. Súčasťou večerného programu bol táborák, odovzdávanie účastníckych listov, táborová tombola a táborová hymna. Posledný deň účastníci podujatia navštívili minerálny prameň, historické pamiatky v Liptovskom Jáne (kostol, kúriu, kaštiele) a Múzeum podzemia. SMOPaJ sa na činnosti tábora podieľalo výberom turistických trás, organizačným zabezpečením podujatia, odborným sprevádzaním počas exkurzií a prácou s deťmi. Za 9-ročnú spoluprácu pri organizovaní táborov ochrancov prírody mu bol udelený ďakovný list.

Na 50. ročníku tábora sa zúčastnilo 142 dobrovoľných a profesionálnych ochrancov prírody (Slovenská republika 122, Česká republika 13, Nemecko 4, Francúzsko 3).

Janka Padyšáková

XX. ročník Stretnutia seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši v spolupráci s Klubom seniorov ochrany prírody Slovenska a Štátnou ochranou prírody v Banskej Bystrici pripravilo *XX. ročník Stretnutia seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska*, ktorý sa konal v Žiarskej doline (chata Baranec) v dňoch 11. – 13. septembra 2014. Jubilejný XX. ročník podujatia bol venovaný Jozefovi Čajkovi (1931 – 2014), bývalému strážcovi TANAP-u, neskôr pracovníkovi štátnej správy ochrany prírody, ktorý prispel k zachovaniu a propagácii prírodných hodnôt a krás Liptova. Začalo sa netradične oficiálny program bol realizovaný v zrekonštruovaných priestoroch budovy SMOPaJ. Hostí privítala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. a Ing. Dušan Slávik. Program pokračoval imatrikulačným prehľadom, ktorý odznel v podaní Ing. Júliusa Burkovského. Ing. Viliam Stockmann, CSc. vystúpil s referátom venovaným záverečnej časti dejín štátnej ochrany prírody a prezentáciou 20 rokov činnosti Klubu seniorov. Po krátkej prestávke nasledovala prehliadka priestorov múzea a vyhliadkovej veže v sprievode riaditeľky SMOPaJ doc. RNDr. Dany Šubovej, CSc., ktorá oboznámila prítomných s obsahom budúcich expozícií. Po tradičnej spoločnej fotografii nasledoval presun na chatu Baranec v Žiarskej doline, kde oficiálnu časť programu ukončila prezentácia Ing. Juraja Bobulu na tému Olympizmus, šport a životné prostredie. Druhý deň podujatia seniori absolvovali exkurziu do Medvedej štôlne, k symbolickému cintorínu a Šarafiovmu vodopádu v Žiarskej doline. Posledný deň stretnutia sa účastníci na spiatocnej ceste zastavili na vojenskom cintoríne Háj – Nicová, kde sú pochované obeť bojov o Liptovský Mikuláš v roku 1945.

Za Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sa stretnutia zúčastnili doc. RNDr. Dana Šubová, CSc., Ing. Janka Padyšáková a Valentín Jančí. Celkovo sa na podujatí zúčastnilo 45 seniorov.

Janka Padyšáková

Botanické dni

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši organizovalo v odbornej spolupráci so Štátnou ochranou prírody SR – Správa Národného parku Malá Fatra, Botanickou záhradou Univerzity Komenského – pracovisko v Blatnici a Múzeom Spiša v Spišskej Novej Vsi medzinárodný odborný seminár *Botanické dni*, ktorý sa konal pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR v dňoch 2. – 6. júna 2014 v priestoroch Správy Národného parku Malá Fatra vo Varíne. Podujatie bolo slávnostne otvorené dňa 2. júna 2014 o 14.00 hod. príhovorom doc. RNDr. D. Šubovej, CSc., riaditeľky múzea.

V rámci programu prvého dňa predniesla referát RNDr. Dobošová z Národného parku Malá Fatra na tému *Botanické vzácnosti Malej Fatry a Žilinského kraja*. RNDr. O. Removčíková z Oravského múzea P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne hovorila o *Zázrivských lazoch (ÚEV) z hľadiska výskytu vybraných druhov rastlín*. Následne prezentovali prednášky Mgr. J. Zmeškalová z Ministerstva životného prostredia ČR v Prahe pod názvom *Záchranné programy rastlín v Českej republike a ich rozvoj v ďalších rokoch* a RNDr. J. P. Halda, PhD. z Múzea a galérie Orlických hôr v Rychnově nad Kněžnou na tému *Pozoruhodné lišajníky NP Malá Fatra*. Mgr. S. Očka z Múzea A. Kmeťa v Martine sa vo svojom referáte venoval *Botanickému výskumu Lúčanskej Malej Fatry*. Program pokračoval prednáškami Ing. Z. Rozbrojovej z Ostravského múzea v Ostrave na tému *Múzeum – miesto pre celoživotné environmentálne vzdelávanie* a RNDr. J. Uhlířovej zo Slovenského národného múzea – Prírodovedného múzea v Bratislave pod názvom *Pohľad do Cypríanovho herbára*. V ďalších dňoch sa uskutočnili celodenné exkurzie na lúky a mokrade Rajeckej doliny (komplex podmäčianých lužných

Sinter 23

lesov a rašelinísk s výskytom *Drosera rotundifolia*, *Pinguicula vulgaris* a lúky v Šuji, suché údolia s vápnitým podkladom s jediným výskytom *Linum austriacum* v Žilinskej kotline), na veľký Rozsutec, cez Horné a Dolné diery do Bieleho Potoka, územie so subalpínsko-alpínskymi prvkami ako *Dryas octopetala*, *Gentiana clusii*, *Saxifraga wahlenbergii*, *Saxifraga caesia*. Na hlavnom hrebeni Krivánskej Malej Fatry v úseku Veľký Kriváň, Malý Kriváň a Suchý účastníci konferencie mohli okrem iných vzácných druhov vidieť skutočný endemit pohoria hybridogénneho pôvodu *Sorbus margittaiana*. V posledný deň podujatia pokračovali exkurzie na lúky v okolí Zázrivej-Biela a prírodnú pamiatku Bôrická mláka s bohatou populáciou druhov NATURA 2000. Na medzinárodnom odbornom seminári *Botanické dni* sa celkovo zúčastnilo 35 botanikov, z toho 22 z Českej republiky a 13 zo Slovenska. Podujatie bolo podporené formou dotácie z Environmentálneho fondu (vydanie exkurzného sprievodcu) a Botanickou sekciou Asociácie múzeí a galérií Českej republiky.

Janka Padyšáková

50 rokov ochrany prírody v Slovenskom raji

Unikátne územie Slovenského raja so svojimi kaňonmi a roklinami s nádhernými vodopádmi je silným lákadlom pre turistov, prírodovedcov či milovníkov prírody od nepamäti. Pre zachovanie pôvodného charakteru, prírodného bohatstva a rovnováhy v krajine je potrebná veľká miera ochrany živej a neživej prírody.

Rok 2014 je významným jubileom pre územie Slovenského raja, kde ochrana prírody oslávila svoje päťdesiate výročie. Správa národného parku pri tejto príležitosti zorganizovala konferenciu pre odborníkov zo Slovenska, Českej republiky, Maďarska, Poľska a Ruska.

Územie predtým nazývané Hrabušickými roklinami, Stratenskou hornatinou či Letanovskými skalami si vyslúžilo konečné pomenovanie Slovenský raj, ktoré ako prví používali kartuziáni z kláštora na dnešnom Kláštorsku. V literatúre bol tento názov použitý prvýkrát v roku 1921 v časopise Krásy Slovenska, kde bolo toto unikátne územie počastované slovami: „Týmto krásnym menom poctený je kraj patriaci medzi najkrajšie na Slovensku“.

Ešte pred vyhlásením chráneného územia, v dvadsiatych rokoch 20. storočia (1926 – 1930) bojoval za ochranu tohto územia pred holorubnými ťažbami a ničením skalnatých prírodných výtvorov aj Klub československých turistov (KČST). Snahou KČST, iných organizácií či vedeckých kruhov bolo uchránenie prírodného bohatstva územia vyhlásením prírodnej rezervácie. Výsledkom snáh bolo premiestnenie ťažieb z územia Slovenského raja, ale k vyhláseniu nedošlo. O vyhlásenie sa čiastočne zaslúžil prof. Dr. Ing. Alois Zlatník, DrSc., ktorý predložil niekoľko návrhov (1949, 1956, 1959 a jeho revízia z roku 1960). Na základe posledného návrhu bola navrhnutá celková plocha na 1071,64 ha. Do tejto plochy boli zaradené rezervácie: Stratená, Kolísky, Kysel, Pals-Piecky, Ráhorove skaly, Tomášovský výhľad, Prielom Hornádu, Nad Haťou, Sojáková, Kňazová a Pod sedlom. Nie všetky navrhované územia alebo výmery území boli realizované, ale prevažná časť týchto návrhov neskôr realizovaná bola v rámci návrhu na vyhlásenie CHKO.

V nasledujúcom období sa stupňovali snahy o vyhlásenie chráneného územia na území Slovenského raja. Mnohé inštitúcie bojovali za vyhlásenie rezervácie, chránenej krajinnnej oblasti či dokonca národného parku. Povereným pre vyhotovenie návrhu ochrany prírody a spracovanie projektu pre ochranné pásmo oblasti Slovenský raj bol Ing. Chol-vadt. V roku 1957 sa na porade ONV v Spišskej Novej Vsi prítomní zhodli na tom, že najideálnejšou formou ochrany je chránená krajinná oblasť.

Konečné znenie návrhu vypracoval Ing. Krutý. Tento návrh predstavoval prvý štatút CHKO na Slovensku. Po týchto siahodhlých úsilíach o vyhlásenie chráneného územia bol Slovenský raj 21. 8. 1964 úspešne vyhlásený za chránenú krajinnú oblasť. V rámci vyhlásenia chránenej krajinej oblasti boli vyhlásené aj chránené prírodné vytvory Veľký a Malý Sokol, Veľký a Malý Kysel, Prielom Hornádu, Dolina Stratená – Ľadová jaskyňa, Suchá Belá a Biela dolina – Piecky. Týmto sa Slovenský raj zapísal do histórie ako najstaršia CHKO na Slovensku. Rozloha CHKO dosahovala 14 186 ha a rozloha ochranného pásma 19 615 ha (obr. 1). Tým, že bol Slovenský raj prvou vyhlásenou CHKO, bolo potrebné vyriešiť aj spravovanie chránenej krajinej oblasti, keďže TANAP ako jediné chránené územie spravovalo Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva. Pre tento účel bola teda zriadená samostatná Správa CHKO patriaca pod Ministerstvo kultúry, ktorej sídlo bolo do roku 1975 v Betlanovciach. Po tomto roku sa správa presunula do Spišskej Novej Vsi. Jednou z prvých úloh pracovníkov správy bolo identifikovanie a vyznačovanie hraníc chráneného územia. Úlohou boli však aj rozbor stavov zveri, prieskumy vplyvov turistiky na lesy, vypracovanie návrhov na ochranu prírody či kontrola

stavu chránených území. Súčasťou aktivít bolo aj budovanie náučných chodníkov. Prvým bol Čingov – Tomášovský výhľad – Kláštorisko – Čingov.

The map shows the geographical context of the park. The legend indicates: thick black line for the boundary of the protected area; dashed line for roads; dots for elevation points; circles for settlements; and triangles for the headquarters of the protection authority. Key locations labeled include Hôrka, Levoča, Spiláň, Vrábnica, and Vrábnica. Elevation points are marked at 725, 879, 790, and 989 meters. The map also shows the border between Slovakia and Poland (hranica s Poľskom) and the location of the park's headquarters (sídlo Správy chrán. oblasti).

Dôležitým spolkom, ktorý sa spolupodieľal na ochrane prírody v čase zakladania chránenej krajinnnej oblasti bola Základná organizácia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny pri Správe CHKO Slovenský raj. Vznikla 11. novembra 1976, združovala dobrovoľných strážcov a podieľala sa na ochranárskych aktivitách, či už dozornými a strážnymi službami, alebo čistením a údržbovými prácami.

V roku 1982 sa začal projekt návrhu na prekategorizovanie chránenej krajinskej oblasti na národný park, ktorého úlohy trvali až do roku 1988. V tomto roku bol 18. januára nariadením vlády Slovenský raj vyhlásený za národný park, ktorého výmera vlastného územia do dnešného dňa predstavuje 19 763 ha. Pri tejto príležitosti bol na Čingove slávnostne odhalený pamätný kameň (obr. 2).

Obr. 1. Mapa CHKO Slovenský raj z roku 1969.
Foto: Archív SMOPaJ

Obr. 1. Mapa CHKO Slovenský raj z roku 1969.
Foto: Archív SMOPaJ

Obr. 2. Slávnostné vyhlásenie Národného parku Slovenský raj s odhalením pamätného kameňa. Foto: Archív SMOPaJ

siateho výročia ochrany prírody v Slovenskom raji, ktorá sa konala v dňoch 25. – 26. septembra. Súčasťou konferencie boli dve exkurzie. Prvá nás previedla časťou znovuoobnoveného náučného chodníka z Čingova na Letanovský mlyn, Tomášovský výhľad a späť na Čingov. Druhá exkurzia nás oboznámila so strediskami Čingov, Podlesok a Ľadová, ktoré predstavujú vstupy do národného parku, Kopaneckými lúkami, ako významnou lokalitou horských lúk s vysokou rastlinnou biodiverzitou, náučným chodníkom pozdĺž Hnilca a významnou prírodnou pamiatkou zaradenou do zoznamu UNESCO – Dobšinskou Ľadovou jaskyňou. Na konferencii nás organizátori aj prítomní hostia oboznámili s minulosťou, súčasnosťou, ale aj plánovanou budúcnosťou ochrany prírody v NP Slovenský raj.

Počas konferencie sme sa zúčastnili aj slávnostného otvorenia Strediska environmentálnej výchovy na Správe NP Slovenský raj v Spišskej Novej Vsi. Bola tu inštalovaná expozícia o prírode Slovenského raja a výstava k obom výročiam.

Za naše múzeum prajeme do ďalších rokov veľa trpezlivosti a úspechov v ochrane tohto nádherného územia, aby tieto krásy mohli obdivovať aj ďalšie generácie nadšencov či milovníkov prírody.

Eva Farkašová

SPOLOČENSKÁ KRONIKA

Jubileum Ivety Korenkovej

Zuzana Šimková

V auguste v roku 2014 oslávila 50 rokov naša milá kolegyňa Mgr. Iveta Korenková. Po štúdiu na Gymnázium vo Vrútkach pokračovala Ivka na Strednej pedagogickej škole v Turčianskych Tepliciach. Svoje pedagogické skúsenosti využila po príchode do Liptovského Mikuláša, keď v roku 1991 nastúpila do múzea ako lektorka. Vďaka svojej precíznosti, zmyslu pre detail a záujmu o jaskynne ne-skôr posilnila kolektív pracovníkov na Dokumentačno-historickom a na Jaskyniarskom oddelení, kde spravovala fond pamiatok z jaskýň. Na svojom konte má množstvo zaujímavých výstav venovaných podzemnému svetu. Rozhľadnosť a vedomosti, ktoré ako dokumentátorka venujúca sa pamiatkam o jaskyniach nadobudla, zúročila v roku 2006 pri vydaní útlej, no zaujímavej publikácie „Jaskyne

Slovenska na pohľadniciach z rokov 1893 – 1918“. Vtedy už bola opäť začlenená do Dokumentačno-historického oddelenia, ktoré od roku 2006 vedie.

Ikvina ochota ďalej sa vzdelávať, pracovať na sebe a jej záujem o históriu i jaskyniarstvo ju priviedli k ďalšiemu štúdiu. Na štátnej jazykovej škole v Liptovskom Mikuláši absolvovala štúdium anglického jazyka, ktoré zavŕšila štátnou skúškou. V roku 2006 začala na Žilinskej univerzite študovať odbor mediamatika a dokumentácia kultúrneho dedičstva a štúdium úspešne ukončila v roku 2011. Vtedy už pracovala ako projektová manažérka múzea.

Tohto náročného postu sa zhostila azda s obavami, no tie prevážil jej veľký zmysel pre zodpovednosť, a lojalita k múzeu. Napriek náročným chvíľam i vysokému nasadeniu v pracovnej oblasti, ktoré sprevádzajú realizáciu projektov, je kolegom vždy ochotná poradiť, usmerniť a pomôcť. Ivka je vydatá, má jednu dcéru. Chvilé strávené v kruhu najbližších a prechádzky v prírode sú hlavným zdrojom jej energie, ale i zmyslu pre humor, ktorý ju neopúšťa ani v ťažkých chvíľach.

Ivka, prajeme Ti veľa zdravia, šťastia, pracovných úspechov a energie do ďalších rokov.

Jubileum Dagmar Staroňovej

Eva Mauritzová

Začiatkom roka oslávila životné jubileum naša kolegyňa a kamarátka Dáška Staroňová. Narodila sa 31. januára 1964 v Karvinej v Českej republike, odkiaľ sa zanedlho s rodinou presťahovala do Spišskej Novej Vsi. Stredné odborné učilište navštevovala v Leviciach, kde dochádzala už zo svojho nového bydliska v Zuberici. Pracovné príležitosti ju nakoniec priviedli do Liptovského Mikuláša. K nám do múzea nastúpila v roku 1999 ako lektorka a v tejto práci pokračuje dodnes. Popri zamestnaní si doplnila vzdelanie na Združenej hotelovej a obchodnej škole v Liptovskom Mikuláši v odbore vnútorný obchod. V rámci svojej činnosti zabezpečuje lektorské služby, propagáciu múzea, podujatia pre širokú verej-

formou prednášok, workshopov a ekohier. Je pracovitá, ochotná, priateľská a ak poviem, že sa na ňu môžeme vždy spoľahnúť, verím, že všetci kolegovia môžu so mnou len súhlasiť. Dáška má jednu dospelú dcéru, ktorá študuje na vysokej škole. Vo voľnom čase rada lúšti krížovky, má rada zvieratká, stará sa o psíka a obľubuje prechádzky v prírode.

Dáška, do ďalších rokov Ti prajeme veľa zdravia a elánu na dosiahnutie pracovných aj osobných cieľov.

Jubileum Magdy Čopkovej

Eva Greschová

Naša dlhoročná kolegyňa a priateľka Magda Čopková sa v tomto roku dožila krásnych 60-tych narodenín. Narodila sa v máji 1954 v Liptovskom Mikuláši, tu ukončila aj Základnú deväťročnú školu. Po absolvovaní Strednej všeobecnovzdelávacej školy v Liptovskom Mikuláši navštevovala dvojročné nadstavbové štúdium knihovníctva v Martine. Po jeho ukončení v roku 1972 začala pracovať vo vtedajšej Okresnej knižnici Gašpara Fejérpataky-Belopotočského v Liptovskom Mikuláši. Práve tam získala cenné skúsenosti vo všetkých oblastiach práce s knihou a od roku 1992 ich naplno využívala aj v našom múzeu, kde pracovala najskôr ako vedúca knižnice, ktorá bola samostatným oddelením. Pod jej vedením sa zo zanedbanej muzeálnej knižnice stala knižnica schopná poskytovať služby aj širšej verejnosti. Presadila to, že služby knižnice mohli využívať nielen pracovníci múzea, ale aj externí záujemcovia. Knižnicu začali navštevovať hlavne študenti stredných a vysokých škôl a to nielen z Liptova, ale aj z celého Slovenska. Magdu vždy potešilo, keď jej pri vracaní kníh oznámili, že spravili skúšku alebo odovzdali seminárnu alebo diplomovú prácu a že knihy z „jej“ knižnice im veľmi pomohli. Neskôr pracovala ako vedúca Dokumentačného oddelenia, pod ktoré bola knižnica zaradená. Po organizačných zmenách v múzeu v roku 2006 sa knižnica včlenila do Útvoru archívu a knižnice SMOPaJ, kde na poste knihovníčky pracuje dodnes a dbá o to, aby sa knižnica udržala na požadovanej úrovni.

Magda má veľmi rada svoje rodné mesto, prírodu a najmä knihy, ktoré ju sprevádzajú nielen celým profesijným životom, ale zaplňajú aj veľkú časť jej voľného času. Rada cestuje a spoznáva krásy Slovenska, jeho históriu a zaujímavosti. Najväčšou Magdinou láskou stále zostáva však jej rodina, domácnosť a záhrada. Teší sa z každého kvietka, ktorý zasadí. Napriek vážnej chorobe, ktorú prekonala v nedávnom období, nestráca svoj optimizmus a chuť do života a do práce. Magduška, dovoľ, aby som ti vzdala slová obdivu a za všetkých ti zaželala len a len to dobré. Tvoje deti, ktoré sú už dospelé, sú tvojou vizitkou a dôkazom toho, že si vždy bola starostlivá matka. Teraz, keď sú už samostatné, nech ti prinášajú veľa radosti. A ty opäť myslí trochu na seba a užívaj si života. Pozri sa pred seba a ver, že ti pripravil ešte veľa dobrého. Milá Magda v mene celého kolektívu ti do ďalších rokov prajem veľa zdravia, šťastia a nech ti tvoj duševný optimizmus vydrží čo najdlhšie.

Sedemdesiatnik Marcel Lalkovič

Eva Greschová

Ing. Marcel Lalkovič, CSc., sa narodil 27. januára 1944 v Banskej Štiavnici. Základnú školu navštevoval v Kysaku a Strednú priemyselnú školu stavebnú a zememeračskú v Košiciach, odbor Geodézia a kartografia. Banickú fakultu Vysoké školy technickej, odbor banské meračstvo absolvoval v roku 1967. Postgraduálne štúdium muzeológie na Filozofickej fakulte Univerzity J. E. Purkyně v Brne ukončil v roku 1977 záverečnou prácou „Analýza krasového múzea a jeho postavenie v sieti múzeí“. Kandidátskou dizertačnou prácou „Efektívne spôsoby zameriavania a zobrazovania jaskynných priestorov“ zavŕšil štúdium externej vedeckej aspirantúry na Baníckej fakulte VŠT v Košiciach.

Po absolvovaní základnej vojenskej služby nastúpil ako geológ do Východoslovenských tehelní, n. p. Košice a neskôr do Oblastného ústavu geodézie Bratislava, Stredisko geodézie Liptovský Mikuláš. Profesionálny život Marcela Lalkoviča sa začal spájať s jaskyňami, jaskyniarstvom a múzejníctvom v roku 1970, kedy nastúpil na Správu slovenských jaskýň ako odborný pracovník výskumného oddelenia a neskôr ako vedúci dokumentačného oddelenia Múzea slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši (dnešné Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva), v roku 1987 bol poverený riadením múzea a funkciu riaditeľa zastával v rokoch 1988 – 2001. V rokoch 1991 – 1993 pôsobil v Zväze múzeí na Slovensku, najskôr ako člen výkonného výboru, neskôr ako tajomník a v rokoch 1993 – 1997 sa stáva jeho predsedom.

Je autorom Jednotného systému dokumentácie Múzea slovenského krasu, členom kolektívu, ktorý na pôde múzea založil súťažnú prehliadku jaskyniarkej fotografie – Speleofotografia (1982), autorom Rámcovej metodiky tvorby špecializovaných expozícií ochrany prírody vo VCHÚ, schválenej Ministerstvom kultúry SSR v roku 1986.

Založil bulletin Sinter, ktorý od roku 1993 začalo vydávať Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, je autorom či spoluautorom scenárov expozícií a výstav inštalovaných na viacerých miestach Slovenska aj v zahraničí, bol členom viacerých redakčných rád múzejných, jaskyniarskych a ochranných periodík.

Svoje poznatky prezentoval na viac ako 50 vedeckých konferenciách a iných odborných podujatiach vo vzťahu k jaskyniarstvu, ochrane prírody alebo múzejníctvu.

Jeho publikačná činnosť je rozsiahla, je autorom niekoľkých viacerých odborných monografií, próz aj básnických zbierok, spoluautorom viacerých publikácií o slovenských jaskyniach, asi 200 štúdií a odborných článkov a asi 250 popularizačných a iných článkov zameraných najmä na múzejníctvo, jaskyniarstvo a ochranu prírody.

Za významné treba považovať aj jeho externé pedagogické pôsobenie na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a po odchode zo Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva aj na Katedre ekomuzeológie, Fakulte prírodných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica v rokoch 2001 – 2007.

Čo na záver popriať oslávencovi, snáď len všetko dobré do ďalších rokov. Zo všetkého najviac, aby mu slúžilo zdravie. To je to najdôležitejšie, aby si mohol užiť v zdraví ešte mnoho rokov.